RESTITUIRI
Serie îngrijită de MIRCEA ZACIU
TUDOR ARGHEZI
ARS POETICA
Ediţie îngrijită, prefaţă şi note de ILIE GUŢAN
Coperta de VASILE POP SILAGHI
EDITURA DACIA CLUJ 1974
PREFAŢA

A vorbi despre *ars poetica* în cazul de faţă pare un gest temerar şi o întreprindere deşartă din capul locului câtă vreme materialul invocat ca argument şi, totodată, ca lext de bază, n-a fost niciodată concepu1 şi elaborat sub seninul vreunei rigori sistematice şi teoretice. Tradiţia nu poate servi aici la nimic pentru a descrie şerpuirea deconcertantă a unui spirit mereu neliniştit, neîngenuncheat de vreo formula canonică şi ostil cantonării la vreo schemă constrângătoare. Pentru a gândi şi a scrie – tocmai în epoca modernă – o altă şi nouă *poetică* menită să legifereze inovaţiile, cuceririle sau eşecurile, secretele ori evidenţele procesului de creaţie contemporan, cel mai puţin chemat era Arghezi, chinuitul fără pereche al slovei din acest veac, conştiinţă contorsionată şi contradictorie, în continuă neodihnă şi lipsită de privilegiul tihnei necesare scrutării la rece a fenomenului literar şi expunerii logic-discursive a observaţiei. A şi repudiat, deseori, asemenea veleitate (şi vanitate) şi nu a pregetat, când i s-a ivit împrejurarea, să ironizeze acid ambiţia speculativă a unor confraţi de a vârî în reţete inefabilul. Cel pornit pe drumul lung al Artei nu putea să-şi îngăduie popasuri de rememorare cu intenţii normative, mai ales când era convins că exemplaritatea cuiva este unică, irepetabilă, „pedagogie pentru repetenţi", datoria fiecăruia fiind să-şi urmeze cu neclintire steaua în necunoscut. Frământat tot timpul de neîncetata primenire a operei, scriitorul şi-a schimbat de la o „vârstă" la alta uneltele şi «ficxele, nemaiavând cum şi când să se statornicească la o formulă anume spre a o statua ca posibilitate ori ca model de creaţie. Nici nu credea că e nevoie de aşa ceva deoarece artistul trebuie să fie liber, ferit (de dogme şi departe de scolastica uniformizatoarei Aşa gândeşte o inteligenţă „primitivă", la fel de profundă cu a lui Brâncuşi, înclinată să preţuiască, cu rare echivalenţe în lumea cultă, geniul necultivat al creatorului anonim. Orgolii de maestru nu l-au ispitit ni-cicând pe Arghezi şi, când cineva se erija în

„șef de școală”, împărțind cu dărnicie, în dreapta și-n stânga, sfaturi, învățături, a fost biciuit cu inclemență. La o atitudine atât de inflexibilă se adaugă și o funciară stare de umilință: „*Mi se pare adeseori, într-adevăr* – mărturisea, autopersiflându-se –, că *sunt cel mai tâmpit dintre proști*”. Incapabil de a se înțelege pe sine, de a pricepe neînțelesurile propriei creații, ol își refuză calitatea de a da altora, începători, lecții. Dar să nu ne înșelăm: cine poate crede ce ne spune poetul fără să observe că la Arghezi vorba, pe neașteptate, se răsucește polemic și mușcă adânc? Și totuși, de o ars *poetica* argheziană se poate vorbi. Și încă de una veritabilă și exemplară în multe privințe. Arghezi însuși a folosit sintagma deseori. Să citățm doar *Ars* poetica – scrisori *unei fetițe*, cea mai puțin credincioasă genului, însă cea mai caracteristică spiritului arghezian în ipostază de polemist subtil și ironic. Sub paravanul tradiției rămase la titlu se desfășoară o profesiune de credință de o neîmblânzită iconoclastie și parodică până la discreditarea oricărui ilustru model. Scepticismul față de utilitatea rețetei în artă nu l-a părăsit niciodată știind că aici nimeni nu pătrunde fără chemare și că fiecare deprinde singur secretul.

Cu înverșunare, de o intemperantă nemaiîntâlnită hi noi, Arghezi refuză să propună cititorului reflecții de ordin speculativ asupra artei, dar – obișnuit cu paradoxuri – de câte ori are ocazia emite opinii și judecăți de valoare cu probitatea teoreticianului disimulat. Nici că se putea altfel când pentru el, dacă a scrie a însemnat un mod fundamental de existență, cum deseori a mărturisit („*Trebuia să scriu*. *Mi-era foame*, *mi-era somn*, *să scriu*…”, „*Pentru noi*, *papagali căzniți*, *cântecul nu sfârșește niciodată*”. „… C*ând te arunci în cerneală*, *e pe toată viața*”, „*Cât mai sunt pe lume viu*, *Nu trăiesc decât când scriu*” etc), scrierea Ica formă supremă și esențială de manifestare” a unei vocații de excepție – a fost una din permanențele meditației, de care s-a apropiat de fiecare dată întrebător și tulburat, cu înfiorare și mirare, ca în ceasul pasului dintâi. Pe întinsul a peste șase decenii de caznă asupra cuvântului au fost publicate în presa vremii, în cărți de poezie sau de proză, numeroase articole, tablete, bilete, epistole, poeme, poezii ș.a., cea mai mare parte nestrânsă încă în volume, emoționante documente lirice, revelatorii pentru o conștiință frământată, pentru spectaculoasa devenire în timp a scriitorului și a operei, din al căror cuprins se degajă crezul artistic, neliniștile și îndoielile procesului de creație înțeles

IM

Şi asumat ca un blestem, ca o predestinare, ca o dramă cu irezistibile seducţii, experienţă dureroasă şi imprevizibilă, teribilă aventură a omului în necunoscutul existenţei şi, mai ales, al imaginarului *„Marea se înfruntă pe riscul exclusiv al celui ce vrea să o străbată înot. E regretabil dacă te biruie talazul, dar nici nu e mare lucru dacă l-ai birui, însă numai în singurătate şi îndoială se încearcă tragica plutire. E o condiţie de viaţă şi de moarte"* (*Corespondenţa*). Laolaltă, aceste pagini reprezintă graficul sensibilităţii argheziene, cu nedumeririle, răsucirile, întunecirnileş Tiluminaţiile ei, cu obsesiile şi dramatismul explorării de sine, cu certitudinile şi incertitudinile creatorului, cu împlinirile şi eşecurile creaţiei. Dintr-un cutremur permanent s-a înălţat, purificată, întreaga operă supusă neîncetatei auto-observalii a scriitorului stăpânit de un indicibil masochism. De la *Vers şi poezie* (1904) până la ultima tabletă publicată în revista *Argeş* (1967), autorul şi-a făcut din marea taină a scrisului obiect de reflecţie niciodată işioyit, adunându-se pe această temă sute şi sute de pagini, ele însele o *operă*, a cărei însemnătate este considerabilă pentru înţelegerea destinului unui artist. Ce l-a îndemnat pe Arghezi să rămână treaz toată viaţa, în faţa propriei conştiinţe spre a o interpela mereu neştiutor şi niciodată mulţumit, asupra artei? Aceeaşi neîncredere în sine şi nevoie de conştientizare a faptului? Imperativul responsabilităţii artistului? Neastâmpărul spiritului interior însetat continuu de confruntări? Totul este posibil la un scriitor ca Arghezi, al cărui cuvânt.ro deşte dintr-o elaboraţie îndelungă şi printr-o nemiloasă supraveghere. Fiecare pagină poartă sigiliul autocenzurii şi este sinteză de clogoiiri ale fiinţei dornice să se mântuie şi să se purifice. Dialogul cu sine sau cu alţii, având ca pretext arta, recomandă o conştiinţă problematică, îngrijorată de destinul creaţiei în genere. Meditaţia depăşeşte deseori ocazia iar direcţia polemică se stinge în tăria argumentului, deschizându-se unghiul privirii în absolut a fenomenului. Ideile estetice se risipesc şi se adâncesc în operă ca nervurile în trupul copacului pentru a căror recuperare se cer operaţii fine de descifrare şi analiză când lipseşte nota explicită. La Arghezi silogismul se preface în metaforă sau simbol iar limbajul discursiv şi rece se aprinde în văpaia poeziei. Dacă unele pagini expun cu limpezime un crez, altele, destul de numeroase, au o construcţie imagistică deviată spre parabolă, cum se întâmplă în diverse poezii şi

poeme, unde conceptualizării observaţiei i se preferă sugestia polivalentei lirice Dincolo de mătăsurile sclipitoare ale invenţiei literare se desluşesc adâncimile de gheaţă ale unei inteligenţe intuitive prin excelenţă, cu rădăcini în vechi spiritualităţi altoite cu ecouri ale gândirii moderne. Fără îndoială că trecerea prin climatul macedonskian a lăsat urme cu reverberaţii de durată, încât imediata rebeliune a tânărului poate fi taxată ca formă de eliberare de sub tirania unor influenţe îndeosebi de esenţă teoretică. Acestea vor fi însă absorbite de personalitatea dizolvantă a lui Arghezi, dispusă să regândească logica eternă a poeziei, să re-formuleze fundamentele artei în limbaj poetic şi simbolic de-o aparentă inl

Coerenţă dar structural-unitar. Câteva semnalări de detaliu le considerăm oportune şi simptomatice pentru o posibilă exegeză.

Sâmburele de foc al poeticii argheziene este e «-*vintul*. Opera se înfăţişează ca un univers de cuvinte şi cine străbate acest labirint se află sub fascinaţia luminii originare: intens strălucitoare în adâncimi, difuză şi rarefiată la margini, ameţitor spectacol de înţelesuri, culori şi nuanţe. Impresionantă este aventura existenţială a cuvântului, cu semnificaţii şi rosturi mai presus de convenţii, în care palpită dramatic tensiunea începuturilor înălţată peste veacuri, pură şi vie. Arghezi are meritul de a ne face contemporani cu Geneza. El restituie cuvântului funcţia elementară, înstrăinată în vreme prin convenţionalizare dar rămasă nealterată în absolut. Scrisul, „*născocit de oavieni ca o zămislire de la nou* a *lumii*" devine la Arghezi act ontologic şi, înainte de a fi artă, este stil de existenţă. De la acest prag se cuvine să pornească actul lecturii pentru a nu rămâne superficia unei „*formidabile invenţii verbale*", reală desigur, însă nu esenţială, deoarece dincolo de ea se desfăşoară un proces care angajează puteri şi virtuţi ale substanţei primare, condensată până la simbol în cuvânt. JfPoetul obţine prin cuvânt, în opera lui. O nouădiţ le excelentă şi unică în veac – a prunciei cuvântului, acesta nefiind redus la limita din dicţionar, ci înălţat la rangul de agent al cunoaşterii, el însuşi constituind o continuă e perienţă iniţiatică. Acest simplu semn grafic şi convenţional serveşte ca instrument de intrare în lumea adevărului etern şi fundamental. Când toate sunt U-erAtoare, schimbându-se necontenit, poetul întrezăreşte peste vremelnicii permanenţa cuvântului, „*miracolul suprem*", iscat din viaţă şi „*rămas până azi, nedezlipit de viaţă şi pecetluit".* În faţa lui, poetul se simte înfiorat până la mută

contemplaţie, neputincios de a-şi explica acest mare neînţeles plin de înţelesuri şi tâlcuri ascunse, congener cu alte minuni alo firii, taină între taine. Întrupare a materiei ajunse la treapta maximei spiritualizări: „Dar al *cu*i es*t cuvântul?* al om*ului?* al na*turii?* Nu es*te cuvântul de-un n*eam cu *apele,* cu ve*getalele,* cu mi*nereul?"* Sensurile lui „s-*au frământat d*e-*a l*ungul *veacurilor c*u *l*umina, cu *s*oarele, cu *m*elodia *păsărilor ş*i *a c*odrului*…"*. Arghezi reţine atât funcţia de generalizare şi abstractizare, cât şi imensa posibilitate de zămislire. „Vo*cabularul e harta p*rescurtată *ş*i *esenţială a n*aturii *ş*i om*ul p*oate cr*ea di*n cu*vinte,* din *simboale,* to*ată n*atura *din nou,* cr*eată din m*ateriale în *spaţiu,* şi *o poate schimba".* Fiind realitate esenţializată şi sublimată, cuvântul, apt de extraordinara de-miurgic, poate recrea realitatea dată sau poate crea o alta nouă, imaginară Potenţialitatea lui creativă nu cunoaşte limite câtă vreme în el par a se fi concentrat, într-o infinitate de forme şi Joze frământările materiei primordiale. Pentru Arghezi cuvân/ tul ţipă de materialitate şi vitalitate iar în spaţiul i lui simbolic zace un nesfârşit clocotitor. *Scrisoare c*u *tibiivrhl* „cuprinde apoteoza cuvântului tocmai în acest sens, subliniindu-i-se aci, cu smerenie extatică, şi omniprezenţa şi inepuizabila virtute de a se primeni de-a pururi ca însăşi existenţa.

N *tţ* Sensul meditaţiei argheziene e profund umanist, excluzând ideea de transcendenţă. Dacă „*la început cuvântul* umbla *pribeag*", pierzându-se în vânt, doar intervenţia conştientă a omului a ferit cuvintele de-a nu deveni, „*lăsate-n* voia *singurătăţii lor*", „*timbre uzate*", de-a nu putea evoca „*peste-nconjurul lor îngust nimic*". Măreţia şi fascinaţia cuvântului în aventura sa în Timp sunt puse pe seama omului – ins de excepţie şi creator de vocaţie – care îl îmbogăţeşte continuu şi-i întreţine suflul primar: „*Când vine cântăreţul*, povestitorul *sau apostolul*, *cuvintele treânură* ca *păsările* îndrăgostite *la* ivirea *liniştitelor dimineţi*; *ele cântă*, *vorbesc sau ameninţă şi blestemă* (…) *Miracolul cuvântului se împlineşte cu miracolul* înflăcărării *lui*". Din acest moment – deşi nu se neglijează rostul ontologic – meditaţia coboară în spaţiul creaţiei artistice cu preocuparea constantă de a lumina responsabilitatea scriitorului. Gândind actul creator în general, Arghezi are în vedere, cu precădere, propria-i creaţie, încât oricât de impersonală ar fi propoziţia, ea ascunde un credo formulat cu certitudinea că „nici*un* meşteşug *nu* este *mai*; *frumos şi mai bogat*, *mai dureros şi mai gingaş ca*) *meşteşugul*

blestemat *şi* fericit *al cuvintelor*", prefăcut în „*pasiune nestăpânită*", fără putinţa de a se elibera de sub tirania ei, căci, „când *o* urăşte *mai mult*, atunci *o* iubeşte *artistul* mai *puternic*". Două perspective i se deschid scriitorului: suferinţa şi voluptatea; ambele dependente de cuvânt, după cum statutul acestuia se modifică prin acţiunea radicală a celuilalt. Aşadar, regim de reciprocitate absolută: [grandoare şi nimicnicie, şi de-o parte şi de alta. *Artistul* şi *Cuvântul* sunt termeni de opoziţie dar şi de complementaritate necesară, încât raportul dintre aceştia devine la Arghezi un permanent conflict concretizat în blestemul scrisului. Poetul „rugii de seară" porneşte la drum cu proclamarea orgoliului romantic de revoltat şi de demiurg, ambiţios în a redimensiona universul. Acţiunea sa are o dublă finalitate: una de distrugere violentă, alta de construire lentă cele două atitudini cardinale ale operei de mai târziu. Voindu-se mag cu puteri taumaturgice, Arghezi imploră infinitul: „*Şi dă-mi virtutea unui* brom, / *pământu-n vrăji să ţi-l destram*" spre a nimici „*o lume vagă lâncezând-a*" şi-a face „*să ţâşnească – apoi*, *din fund*, *O alta*, *limpede şi blinda*". Cum se vede, se conturează aici o antinomie de ordin existenţial: reala Geneză şi posibila (râvnita) Geneză. Dorind să iasă din prima, negând-o, poetul aspiră să intre în a doua, creând-o. Tensiuni extraordinare, clocotind vulcanic în fiinţa lui, îl îndreptăţesc să-şi fixeze un atare ideal şi să-şi asume calitatea de Demiurg. Pentru a crea, poetul înţelege că trebuie să purceadă de la gradul zero; spre a-şi împlini visul, el a şi identificat miraculoasa unealtă: „*Cuvântul meu să fie plug*". Dar acesta oficiase şi în vechea Geneză, încât din capul locului se iveşte incompatibilitatea. Poetul se simte predestinat să primenească lumea, dar o putere obscură i se împotriveşte, nerecunoscându-i menirea. Nu-i rămâne decât să supună voinţei lui cuvântul: pentru a distruge şi a construi lumea era necesar să se înceapă chiar cu acesta. *Rugă de seară* este un jurământ cu răsunet ontologic. Urmează marea noapte a Facerii. Scrierile marchează drumul anevoios şi sinuos al dramei poetului „Nu *am talent*, am *o tulburare*. Cuvântul *îmi*

V*ine greu* în *condei*, *îi şterg de zece ori şi* tot *nu l-am găsit*. *Mă sângeră fraza*, *mă doare*…" (*Talentul meu*). Riscul cel mare şi imprevizibil se ascunde în cuvânt. Din numeroasele pledoarii pentru responsabilitate în creaţie se degajă imaginea unui poet chinuit şi

blestemat a cărui viaţă se încrucişează cu aceea a cuvântului, opera născându-se din acceptarea ca destin a condiţiei de crucificat. Loc pentru voluptate nu putea să mai rămână. Cuvântul nu putea fi luat „în deşert" când în el se află concentrată o potenţialitate ascunsă de convenţiile timpului. Xr-i ghezi se străduieşte să „învie" cuvântul, să-i resti-\tuie forţa şi funcţia originară. Aspiraţia aceasta, deşi „o cazną" continuă, îl captează total, încât ceea ce în fond este suferinţă nemângâiată – poetul nefiind niciodată mulţumit de sine – se preface în amăgitoare plăcere, şi o pasiune blestemată scili a p, şi o pasiune blestemată cuytragedia" scrisului e mărturisită public ca joc, cum se întâmplă în *Ars poetica* unde accentul cade pe amuzamentul şi spectacolul nevinovat. Mărturia însă are o evidentă adresă polemică: jocul a fost generat de insatisfacţia procurată de literatura epocii, scrisă de „*tejghetari şi zarzavagii*" ai unei îndeletniciri delicate şi sacre. Dacă alţii se credeau gravi, când sub pana lor arta degenera şi se trivializa, Arghezi simulează naivităţi, inconştienţă, nealăturându-se celorlalţi, îngenuncheaţi momentului şi mediocrităţii. El vede în jocul său raţiunea supremă a propriei existenţe, forma unică de a-şi trăi viaţa, apărată cu strășnicie: *tr As fi fost în stare să ucid pe omul care nu m-ar fi* lăsat *să mă joc noaptea* cu *resorturile şi cu maimuţele mele*". Nu litera textului îl reprezintă pe autor aici, ci semnificaţia abia insinuată.

Ars poetica e un manifest de desolidarizare cu platitudinea în literatură şi cu scriitorul abdicat de la condiţia sa de „profet".

Cât joc există în *jocul* lui Arghezi? De facilitate nu poate fi vorba. Migala, răbdarea, asceza sunt dominante. Jocul cu vorbe exteriorizează un fond sufletesc tumultuos şi o aprigă dorinţă de comunicare. Dar în acest scop nu putea să folosească limbajul vâscos, redus la calâpuri şi stereotipii. Se impunea crearea unui alt instrument de a comunica. Poetul devine *vraci iar poezia* – indicibilă alchimie sau, i cum scrie Arghezi, „cuvinte potrivite". Eroarea citi-l torului e de a vedea aici doar „geniu verbal". O paralelă între *Scrisoare cu tibişirul* şi *Ars poetica* poate conduce la altă concluzie. Diferenţa radicală dintre aceste texte-cheie se află în atitudinea faţă de cuvânt. În unul se exprimă un act de uimire şi contemplaţie smerită, obiectivată, consemnându-se o realitate existentă în absolut, simbolizare a nelimitatului universal; în celălalt, actul s-a subiectivat şi e profund reflexiv, cuvântul înfăţişându-se ca o realitate creată de artist, emanată din fiinţa lui covârşită de nostalgii. *Lanceput e\ra Cuvântul*... Arghezi nu are parte

de asemenea privilegiu. Cuvântul, secătuit de vigoarea de odinioară, trebuie revitalizat, „înviat", altfel neputând sluji aspiraţiei la o nouă Geneză. În esenţă, poetul rămâne modern şi năzuieşte nu la întoarcerea în timp a lucrurilor, ci la însuşirea prin contemporaneizare a unor adevăruri străvechi, deschise permanent devenirii. Tainele lumii se dezvăluie sub alte înfăţişări. Alte imperative şi ţeluri îndeamnă la creaţie pe omul modern, încât cuvântul nu-l mai poate sluji decât cu

15

Condiţia unei adecvări de substanţă şi funcţionalitate la noua realitate a creatorului. Aşadar, Arghezi a început prin a-şi crea, întâi, Cuvântul şi creându-l pe acesta îşi scria opera. Noua Geneză se săvârşea cu chin, cu suferinţă, cu sleirea propriei făpturi: „*Tu trebuie să-i adaugi cuvântului viu şi puţina ta viaţă, şi să nu i-o scazi pe a lui*" (*Hârtia*). Se consumă astfel conflictul dintre cuvânt şi realitatea experienţei vitale, afective şi spirituale a poetului. Altă şansă nu există decât efortul tenace de adecvare a expresiei la substanţă. Unvesti tura de materialitate şi densitate a cuvântului îşi are originea chiar în universul interior al poetului, în lumea sa de experienţă şi reprezentări, de reflexe şi închipuiri, de iluzii şi dezamăgiri. Era necesar aici „cuvântul ce exprimă adevărul". Cuvântul era obligat să recreeze lumea de idei şi trăiri a poetului din care el însuşi fusese creat. Deci, „*cuvinte potrivite*" traduc o dramă de acuitate ontică şi propun un Arghezi esenţial şi substanţial. Aici se petrece continuu un Apocalips şi o Geneză! Ceea ce pare un univers de cuvinte, reprezintăun Vălmăşag de existenţe şi stingeri. De oriunde ai privi, zăreşti neobositul joc de pleoape al ochiului ciclopic: veghează demiurgul, cu aceeaşi uimire, demonic şi divin.

Suspiciunea de „mistică a creaţiei" se spulberă. Spre această afirmaţie converg şi alte argumente. „*Slova de foc şi slova făurită*" – metafore tipic argheziene – definesc fenomenul poetic ca născându-se din fuziunea a doi factori: spontaneitatea şi luciditatea. Despre poezia lui Eminescu, Arghezi spunea că „*încleştată, e a harului frământării*". La început, în anii mănăstrii, poetul continuă şi „experienţa".

Niacedonskiană în ceea ce a avut ea mai sănătos şi mai creator: migala) cu răbdare asupra paginii. Neliniştea cea mai mare şi torturantă la intrarea în asceza sutanei era aceea a scrisului căreia îi dorea un ţărm de astâmpărare şi o albie de afirmare. Criza era una de

nobilă însă confuză vocaţie. Fugind de alţii, Arghezi se apropie de sine, voind mai întâi să înveţe să scrie, nu oricum, evident indignat de elucubraţiile epocii, ci „*pe dedesubt*”. Trăia cu neastâmpărul de a descoperi un ton – fundamental şi original – în individualitatea sa profundă, în ecouri venite de aiurea. În acei ani de austeritate, aplecat peste pagina cărţii de cult lucrate cu evlavie de meşteri anonimi, peste propriile îngăimări literare, Arghezi a avut pentru întâia oară revelaţia *scrisului* ca act grav, sacru, suav, dar nemaipomenit de trudnic. Aci încolţeşte credinţa că a scrie înseamnă a accepta „o mucenicie *şi*… O *ucenicie continuă*”, că artistul adevărat pleacă la drum stăpânit de disciplină severă, de tăria jertfei de sine, de „religiunea” slovei scrise şi slujite cu cruzime. Arghezi îşi începe veacul sub zodiaascezei asumate. În singurătatea de noapte şi de veghe a chiliei se naşte poetul fascinat de himera poeziei, decis să pornească „*asociat cu inefabilul*, la *cucerirea* insulei *de luciole*”. Miracolul stăruinţei a prezidat ivirea poetului. Tensiunea mută a pământului, a vântului şi a cerului a urcat din adâncuri şi a coborât din necunoscut în fiinţa lui de hoinar, „prin *buruieni* şi *stele*”. În tăcere, în caznă şi-n smerenie, fără părinţi şi netutelat, într-un anonimat de scrib medieval, îşi face, încet, intrarea. „O povestire *care mi-a* plăcut *neînchipuit* de *mult* va spune mai târziu – e *naşterea* lui *Iisus din*

2 – Ars poetica

F*ecioară nenuntită şi Dumnezeu*, *un venirea miraculoasă a Fiului pe lume*, *am găsit documentul stării civile literare*\ Spălată de refluxul biblic, parabola este autentică. „Slova făurită” e urmarea răbdării benedictine. Fără a ne gândi în primul rând la dificultatea scrisului, trebuie să acceptăm ideea că numai un tumult existenţial în dezordine şi complicat în adâncime a imprimat intensitate de dramă rostului de creator. Nu absenţa harului ar fi însă la originea dramei, ci convingerea că a fost şi este Alesul, dar printr-o decizie absurdă şi neînţeleasă i se refuza acest privilegiu. De unul singur, Arghezi îşi asumă „tragica plutire”, hotărât să câştige „pe brânci” ceea ce i s-a înstrăinat de oarba transcendenţă. Oare unii *Psalmi* nu sunt înfioraţi de o asemenea atitudine şi nu se constituie ca un patetic crez al exasperării poetului de a recuceri o poziţie ce i s-a smuls, de a-şi corecta un destin deviat şi sugrumat?

„Slova făurită” nu învederează doar o abilitate tehnică. În *Vers şi poezie* se sugerează nevoia de corespondenţă a cuvântului cu o anume

senzaţie, necesitatea ca ritmul frazei să coincidă cu ritmul ideii şi al sentimentului, năzuinţa poetului fiind de a se echilibra lăuntric. Astfel, euforia cedează chinului iar chietudinii i se substituie frământarea. Cultul ascezei şi „voluptatea" caznei vor fi profesate cu mândrie: *„Am ajuns la sâmburele ţarinii pe dedesubt, pe unde trebuie să sfredeleşti, şi să deschizi o galerie, pas cu pas, palmă cu palmă… Mă lupt de moarte cu ogorul meu, din care ţâşneşte rar o vină de argint; mă duc până la ea cu lopata…"* (*Talentul meu*). Actul creator implică dăruirea până la sacrificiu atribuindu-i-se astfel aură mitică. În orice artist de vocaţie se găseşte un virtual Manole: *„Altarul ca să fie şi pietrele să ţieler inima şi viaţa – Idite-n temelie"* (*Poetului necunoscut*). Prin propria – peră Arghezi autentifică legenda. În consecinţă, ipoteza artei ca simplu meşteşug, ca manufactură ieftină şi la îndemâna oricărui mânuitor abil de vorbe lunecoase, cade. „Slova făurită" poartă cu măreţie un destin exemplar pentru umanitate, dă strălucire unei misiuni de apostolat în poezie.

Solidară cu observaţiile de mai sus este şi una din rigorile scrisului: nevoia de maximă densitate a paginii fără a împuţina cumva substanţa. Încă din 1904 – când jseaflajacâutaeea «nut început – poetul formulează prerogativa estetică a concentrării până la esenţă, până la „rocă şi cristal", o mare parte a articolului semnat în „Linia dreaptă" nefiind nici „o *profesiune de credinţă parnasiană*", nici apel la *„formalism ştiinţific"*, ci îndemn la esenţializare, la sinteză, ceea ce explică supremaţia şi nobleţea poeziei (*„versul concentrează în sine volume"*). Când se supralicitează execuţia tehnică pentru a se susţine calitatea de nou în artă, Arghezi subliniază ca virtute relevantă puterea de concentrare evidentă îndeosebi în poezie unde progresul s-a realizat în direcţia eliminării discursivităţii în favoacea subtilităţii, câştigându-se *„exploatarea imaginilor"*, *„intensificarea sentimentului"*, *„starea de vaporozitate* o *ideii"*, adică specificitatea lirismului. În numele *„puterii de definire scurtă"* autorul condamnă lăbărţarea, prolixitatea, fabula, el însuşi exemplificând prin regimul sever al *tabletei* şi *biletului*, al poeziei şi poemului, de o mare diversitate, unde o largă res

(8

Piraţie se toarnă în minimum de expresie. *Cuvinte potrivite* se reţine ca o carte elaborată prin veghea constrângerii severe Cândva poetul recomanda unui confrate mai tânăr să scrie în fiecare zi câte o

poezie, dar să aleagă pentru un nou volum cinci poezii dintr-un an. Îndemnul vine din experienţă. Cartea din 1927, năzuită a fi *unică*, trebuie interpretată ca o sinteză de cărţi scrise şi trăite paralel, succesiv sau în opoziţie, Cartea cărţilor, imagine rezumativă a unor existenţe în zigzag, poetul având încredinţarea că, în ciuda multitudinii de forme în care se risipeşte şi se consumă viaţa cuiva, se poate identifica o formă ideală, permanentă, aptă de a le cuprinde şi modela pe toate celelalte. Cu alte cuvinte, „pădurea, *care-i codru numai de la distanţă*, *e*, *de aproape*, *o singură frunză repetată*. *În vegetal*, *în animal*, *creaţia cunoaşte o singură expresie definitivă*: *sământa*, *cristalul*" (*Lucrul dracului*). Să fie următoarele volume o parafrază a formei ideale? Sau o nostalgie a acesteia, pribeagă şi irecuperabilă? „*Şi sufletul boleşte-n tristeţea că nu poalele nu poate să fie şi nu va fi să fie*" (*Ţi-e sufletul*). Dar cine e această formă ideală?!

Din etica severă a scrisului derivă unul din aparentele paradoxuri argheziene: *debutul continuu*. „*Artistul rămâne ucenic şi meşter în fiece zi a vieţii lui de lucrător întru cele esenţiale*" – scria în 192, 4; „*mă socotesc drept ceea ce şi sunt*, *un începător întârziat şi un perpetuu debutant*" – va mărturisi spre apusul vieţii. De câte ori a fost întrebat despre începuturile literare, răspunsul se răsuceşte în eschivare şi echivoc. Un „debut *literar*", cum se confesa lui Felix Aderca, „nu *ştiu* să *fi avut*". A începe erau e privilegiul scriitorului „profet", neobosit în „na spre împliniri superioare, oficiant în tăcere 1 scrisului, apt de continuă percepţie nouă a lumiijg primenirea manierei de a comunica, duşman al cOr) Venţiei monotone şi sterile. „*Trebuia să existe neapb*. *rat în literatură un habitat*, *o intoxicaţiune*, *o reţetă*; *după care scrisul îşi pierde virginitatea şi prospeţimea*, *devenind o facilitate lină*, *emolientă*, *uniformă*?". Artistul trebuie să-şi impună un regim de supraveghere neîncetată pentru a rămâne într-o stare de necurmată febră creatoare, pentru a se dărui necondiţionat, cu „*fecioria sensibilităţii*" nealterată, chemării. Să mai notăm două mărturii dintr-o suita fără sfârşire: „*După 45 de ani de meserie a întinderii şi a cârpelii sunt iarăşi debutant*" (*Disciplina*) şi „*Te temi şi-acum de ce te-ai mai temut / De pagina curată şi de rândul, şi de cuvântul de la început*. *Te sperie şi litera şi gândul*" (*Frunze pierdutei*).

Ne vine greu să citäm un alt caz când un artist şi-a declinat cu atâta statornică înverşunare neputinţa de a-şi depăşi pruncia în artă. Se poate intui aici un tiranic complex al începutului de sub tortura

căruia nu se va elibera niciodată artistul neispitit, de altfel, de a renunţa la noviciat. Să fie o simplă poză de crucificat? Departe de noi gândul de a bănui un rol, spre a fi jucat într-un spectacol stereotip. Niciun artificiu nu dictează asemenea atitudine, al cărei izvor se află în structura de o excepţională vitalitate a poetului. Nu lipseşte de aici nici psihologia specifică damnatului: „*Un blestem te-mpresoară din veac în veac, dar tu / îi eşti dator clădirii s-asculţi de el, sau nu*" (*Poetului necunoscut*). Arghezi a ales

21

Prima alternativă, de Sisif al Artei, „*ca o mucenicie pe care o accepţi anticipat*". Drama cunoaşterii îi fi schimbă chipul în acest context şi devine drama creaţiei. Creaţia îşi subordonează cunoaşterea, aceasta împlinindu-se doar la temperatura ridicată a celeilalte. A cunoaşte depinde de a putea crea şi a crea presupune fascinaţia eternă a necunoscutului. Însă nu există creaţie fără riscul eşecului şi fără sentimentul începutului veşnic. Cum creaţia e ideal suprem şi unic, echivalent spiritual al vieţii, trebuie să i se asigure permanent spaţiu de afirmare. Neputinţa de a crea înseamnă moarte. „Cenzura transcendentă" la Blaga nu are altă funcţionalitate decât aceea de a permanentiza starea de creator. Şi la Arghezi apare aceeaşi convingere, numai că la el se poate vorbi de o *cenzură imanentă*: ea nu acţionează din afară şi nu-i independentă de om, ci se exercită din adâncul imperceptibil al omului, ca o forţă primordială. *Graţia* e în sine, nu în „altcineva". Asemenea artist e cu mult mai uman. Atotputernicia sa e de a se desprinde – „halucinat de *orizonturi*" – din hazardul interior al fiinţei obscure. Dar „smulgerea" din sine a creatorului nu trebuie să implice sacrificiul total al tărâmului primar, obligatoriu necontenitei perceperi cu mirare a existenţei. Cenzura funcţionează în sensul conservării în adâncimi a unei virtualităţi nebănuite, zonă de permanenţă a „spontaneităţii" creatoare, capabilă de a favoriza şi declanşa continua regenerare a spiritului, neistovita absorbţie a altor puteri creative din el însuşi. Arghezi recomandă „*ca o pregătire pentru inefabil pasiunea naivităţii şi nuanţa morală a începătorului, oricărui artist bine încredinţat că nu trebuie să râvnească la definitiv, la incontestabil şi la tabu*" (*Şovăiri*). I se ere scriitorului să ocrotească în sufletul lui, din olo de vârste şi anotimpuri, o vârstă unică: prun

Curiozitatea copilărească în faţa lumii fiind stimul pentru

creaţie, pentru evitarea monotoniei şi a pierderii virginităţii inspiraţiei: „*Esenţial este să nu piară niciodată din sufletul nostru copilul*” (*Vorbe-n doi*); sau: „*Născut în mine, pruncul, rămâne-n mine pruncăi sorcova luminii-n braţe i-o arunc*” (*Vânt de toamnă*). Neacceptat ca paradox, debutul continuu are o semnificaţie – pe lângă cea estetică de ordin existenţial: „Dacă *tinereţea* sfârşeşte *şi cu căpătarea sentimentului fals că nu ţi-a mai rămas nimic de aflat, viaţa încetează exact la momentul* când *copilul din personagiul nostru a murit*…” (*Vorbe-n doi*). Arghezi însuşi, „*însetat perpetuu de lucrul nerostit şi nou*” a ilustrat exemplar această etică. În fiecare din volumele sale, „*suava frăgezime* a *naivităţii*” n-a fost sacrificată. Şi în „ultimă etapă” nu identificăm aceleaşi debuturi, în *Frunze*, *Ritmuri*, *Silabe*, *Cadenţe*, de-a dreptul impresionante pentru un poet care se părea că se epuizează şi că sugrumase pruncul din sine? Poetul însuşi e contrariat şi uimit: „*Sunt, poate, desfăcut, sunt, poate, ostenit I Călcând pe aripi şi pe punţi de iască*? *Nu*! *Insul meu se cere însutit. I Daţi-i răgazul să renască*”. Semnificativ, poezia se numeşte *Răscruce*. La a câta răscurc e interioară se află acum Arghezi? Un debut, o răscruce. În labirintul arghezian, mai mult decât la oricare altul dintre contemporani, rişti să te rătăceşti: opera se prezintă ca un conglomerat de răsuciri, şi nu ştii de unde să începi şi unde să sfârşeşti. Simţi – dovadă şi încercarea de faţă – o

Dilemă de orientare. Câte zări te ispitesc, atâtea cărări ţi se înfundă. Oriunde se va ajunge, se va observa însă că debutul arghezian se realizează de fiecare dată cu condiţia stăpânirii sigure a alfabetului şi gramaticii poetice. Orb şi inconştient poetul nu pleacă niciodată să cucerească himera. Citită atent opera, se constată totodată că debutul „în perpetuitate” cuprinde permanenta tensiune a perfecţionării cu a cărei nostalgie nicicând astâmpărată poetul gravează apoteotic un destin.

Dar a debuta mereu înseamnă a nu adera definitiv la nicio formulă – proprie sau străină. Şi totuşi, inerenta unui concept estetic fundamental şi constart caracterizează pe oricare mare artist. Iar acesta nu poate fi decât acela al permanenţei valorii dincolo de timp şi spaţiu. În artă nu este – sau n-ar trebui să fie – loc pentru deşertăciune, măsura ei fiind veşnicia. Altfel spus, absolutul. Arghezi înţelege că drumul spre aşa ceva porneşte din realitatea mereu schimbătoare, premisă a oricărei opere. Deci relaţia realitate-artă se cuvenea privită

cu atenţie. În 1912 i se oferă prilejul: spectacolul cu piesa lui Delavrancea, *Hagi-Tudose*. Cronica este înţesată cu veninoase muşcături însă în artă scriitorul nu s-a războit cu „umbre" decât dacă acestea îi îngăduiau prelungirea spadei dincolo de împrejurare. Cu vremea, mânia s-a stins şi a rămas victorioasă în arenă credinţa. Câteva paragrafe ce se pot decupa din cronica respectivă au echilibru şi fervoare de program estetic. Limbajul teoretic mânuit nu are doza de speculativ şi de conceptualizare proprie discuţiei specioase. Gândirea se plasticizează odată cu argumentul realităţii folosit pentru a reprezenta cono idee. Nefiind „copie şi stenografie", opera de t se defineşte ca *anti-mimesis*, ca act de transdere a realului asimilat şi purificat de efemer. *Natura dă materia*: *omul o stilizează*" – precizează „torul, relevând rolul determinant al artistului lu-id, *Funcţia creierului este să concentreze*, *să extra*-3 *aci e toată arta*, *toată ştiinţa*, *filosofia*". Din pledoarie se degajă ideea unui realism esenţial, vizionar. Semnificativ. Totodată, e vorba şi de un realism neţărmurit", dându-se drept de cetate în artă şi *urâtului*, cu condiţia să fie investit, printr-o operaţie „dumnezeiască", cu semnificaţie: Numai *atunci interesează gunoiul*, când *în* forma *unei* flori *sau unei* poame *s-a* ridicat *deasupra* lui *însuşi* cel *puţin de câteva şchioape*". Germenele *poeticii antipoeticului* se află aici.

Următorul manifest *Despre scriitori*… diatribă la adresa literaturii epocii, continuă spiritul cronicii menţionate şi atestă încă o dată, după *Vers şi poezie* şi înainte de *Cum se scrie românește*… că începuturile lui Arghezi au un temei polemic şi distructiv. Subteran sau făţiş, drumul poetului îşi croia vad şi se pietruia în opoziţie cu contemporanii săi care, „*sceptici din nerozie şi levantinism*, *ei nu po*t să *priceapă viaţa*, *n-au pentru ea nicio frângere-nau patimă*, *nu izbucnesc*, *nu se revoltă*, *nu urăsc*, *nu iubesc*, *nu vor*, *nu văd*, *nu ştiu*". Avangarda de mai târziu ar semna acest NU năprasnic rostit de un scriitor pregătit să-şi înalţe edificiul. Ca altă dată Eminescu, Arghezi îndeamnă la trăirea complexă şi profundă a vieţii, pentru a pricepe, „*idealismul vecinic şi universal al naturii*". Deci, înainte de artă, realismul existenţei.

25

Pasul următor se face cu nedreapta, pripita şi drastica execuţie a romanului *Ion*. Patima s-a strecurat în cuvinte iar acestea au devenit zănatece ca un viespar aţâţat, refuzând să se mai ordoneze cu răbdare

în frază. Arghezi era însă prea adânc cutremurat şi sfâşiat de grave contradicţii pentru a-şi putea apropia un alt mod de a privi viaţa. Şi aci, realitatea în artă e considerată „*un adaos*, *nou în permanenţă*, *la materia primă*, *oferită de-a gata în na-tvră*". Obiectivităţii lui Rebreanu *i se opune subiectivitatea* viziunii, „*un rol activ în spectacol*, *o atitudine în cuvinte*, *o frântură în imagini*, *o iuţire şi o abreviare lapidară*…" *Realism* în concepţia lui Arghezi înseamnă capacitatea artistului de aşâlnsuşi realul şi de a-l preface radical în artă, în acord cu un model existenţial imaginat. Concretul vieţii nu e ignorat, însă în artă însemnătate nu are de unde se pleacă, ci unde se ajunge, de aici îndemnul „să *iasă ceva din pana ta*, *care să fie puţin mai mult ca surcica şi puţin mai mult ca mărgăritarul*" (*Bilet de începător*). Autorul nu putea accepta formula de realism obiectiv a lui Liviu Rebreanu şi consideră că un artist, „*făcând abstracţie de realităţile base şi ridicându-se la sinteze*" (*Portretul*) trebuie să aspire la un fel de realism esenţial, semnificativ, permanenţial. Constanta universalistă e un ideal al artei dintotdeauna, dincolo de timp şi spaţiu, indiferent de formule, curente sau mode, sub steaua lui întâlnindu-se marii creatori ai umanităţii: „*Suntem contemporani cu Homer*, *cu Moisi*, *cu evanghelistul Ioan şi cu Anton Pann*, *cântăreţul de la biserica Olari*". Deci, o contemporaneitate spirituală asigurată de permanenţa acelorași tensiuni, idealuri şi năzuinţe pe e fiecare mare artist le descifrează în epoca sa estituindu-le eternităţii. De aceea, creatorul de expţie refuză convenţia şi „*se conformează artei fără formulă*". Nu altceva I-a caracterizat şi pe Arghezi 'nd a repudiat modele, canoanefe şi şcolile, pentru a rămâne credincios eternelor adevăruri; când a suspectat modernitatea în artă, descoperindu-i rădăcini în alte timpuri, cum s-a întâmplat, de pildă, cu simbolismul. Va recunoaşte şi ce aparţine epocii, dar nu va înceta – pentru a-i verifica valoarea şi viabilitatea – să confrunte noul cu universalitatea. Într-un comentariu din 1931 asupra picturii lui Theodor Pallady se subliniază facultatea abstractizantă a artistului, opera realizând o sublimare extraordinară şi profundă a concretului simplificat şi abstras în simbol, în omnipotenţa ideii primordiale. Limbaj al comunicabilităţii umane în absolut poate deveni şi abstracţia în artă, prezenţa ei fiind un indiciu al excelenţei în creaţie*:* „*Într-acel Edn*, *Aristotel vorbeşte pe înţeles cu Botticelli*, *cu Cantemir şi cu Christ*". Această nouă – şi totuşi veche – realitate spirituală, constituie reprezentarea realismului în artă înţeles ca mod esenţial de

a reface în universul în stare originară şi de a permanentiza valoarea. Conceput aşa – fără a vedea în el un curent literar – realismul implică o atitudine în Faţa lumii *date* şi un raport cu existenţa necondiţionată. Funcţionalitatea sa pregnantă e una de cunoaştere: transcendere şi Revelare în acelaşi timp.

Acum ne apare limpede poziţia lui Arghezi şi faţă de diversele direcţii literare ale veacului. O personalitate atât de complexă şi tumultuoasă nu se putea realiza şi comunica decât într-un spectaculos cor de

2 f voci contradictorii ele însele, dar în contradicţie şi cu vocile la modă. Chiar când a scris o poezie sau alta în isonul vreunei tabere, n-a făcut-o cu sentimentul aderenţei de principii: el a rămas în fond acelaşi în varii ipoteze antinomice, neurmărind altceva decât verificarea valabilităţii ipotezei respective. Fundamental, nu s-a negat niciodată şi, cum însuşi recunoaşte, „o *linie*… S*olidară cu sine*" străbate în adâncuri opera. Simbolist, modernist, tradiţionalist sau cine mai ştie cum, Arghezi n-a fost. Fondul său de permanenţe – care putea fi, cât era cu putinţă, şi al celorlalte curente – n-a fost trădat vreodată şi a funcţionat de la început ca o matrice, ca un focar generativ şi corectiv. Negaţia sau afirmaţia, tăgada sau credinţa, ura ori iubirea izbucnesc de aici şi sunt valabile atât cât îl exprimă. Arghezi aspiră netăgăduit să se menţină în acelaşi plan de contemporaneitate absolută cu alţi mucenici ai Artei din alte timpuri şi locuri. Cultul tradiţiei şi frenezia noului numai aparent sunt opuse, altfel nu-s decât feţele complementare ale adevărului de-a fi în timp. O unică dimensiune au toate lucrurile judecate dintr-o perspectivă superioară: permanenţa. Şi olarul aplecat pe roata străveche şi exponentul maşinismului modern sunt purtători ai aceleiaşi tensiuni şi fiecare în chipul său rămâne acelaşi „semănător de scântei". Că a simpatizat sau nu cu simbolismul ni se pare fără importanţă. În schimb, *noua* fantasmă a poeziei care circula în Europa pe la 1900 îl prinde pe Arghezi în vârtejul ei fascinatoriu. Tonul autoritar şi de superbie intelectuală girează de la început poziţia poetului (*Vers şi poezie* este în acelaşi timp un bilanţ şi un proiect. Dar şi un tulburător document al confruntării cu sine. Înainte de a fi poet, Arghezi sfinţeşte funcţia poetului, înainte de a fi scris poezia, propune o privire asupra poeziei. Teoreticianul premerge creatorul? Sau e vorba de un rar fenomen de creştere „îndoită"? de gemeni în grea duşmănie? *J f /*

Se ştie că Arghezi, sedus în repetate rânduri de mirajul criticii, a fost şi un rafinat şi inteligent comentator de artă. Numai în aparenţă critica i-a repugnat, pentru că în fapt, cu egală intensitate, dacă nu chiar cu mai decisă dăruire, a slujit-o stăruitor şi frecvent. La fiecare ieşire în scenă se bănuieşte dincolo de masca împrejurării, criticul. Nu i-ar fi plăcut să i se spună aşa (la adresa semenilor… Critici a slobozit afurisenii şi blamuri şfichiuitoare) însă în numeroase ocazii se distinge o voce de critic drapată în armură de polemist, în ceremonia suavă din medalioane, tablete, bilete, sau în postură augustă de teoretician, interesat mereu de soarta criticii. Departe de a fi o critică de „ponderi subtile", atentă la diferenţieri ierarhice şi comparative, Arghezi cultivă o frază critică în care personalitatea i se revarsă când ditirambic, când violent. Critica lui se naşte din pasiune: la origine se află fie o crâncenă mânie, fie o maximă simpatie. Sentimentul nu se mişcă pe o amplă claviatură: Omul *trebuie să se mire francamente*, *sau să înjure francamente*: *mirat*, cadet *în emoţie şi laudă Ofensat în copilăreasca lui însufleţire*, *ocărăşte*, *spurcă*, *dă cu ce găseşte*" (*Şovăiri*). Izvorâtă din intelect, critica speculează cu vanitate şi alunecă în deformare, ambiţionându-se să tălmăcească înţelesul operei prin analize superflue. Criticii academizante i se recunoaşte o con

Diţie de umilinţă, de Cenuşăreasă, fără vreo virtute divinatorie: „*Critica nu e* (…) *o profeţia atotştiutoare*… *Arta merge ţi critica se ţine după ea*. *Critica aparţine unui resort sufletesc inferior*…" (*Expoziţia societăţii „Tinerimea artistică"*, 1913). În locul criticii pedant-profesorale, el propune critica artistică sau creatoare, „*o modalitate de artă*", fermecătoare ca oricare alta, demnă de a fi citită „*ca o poemă de inteligenţă*", fiind „*în sine o foarte delicată şi suavă petrecere intelectuală*" (*Critica*). Criticulartist „*zămisleşte paralel cu textul şi* cu *ideea de considerat*". Concluzia: „*Critica e astfel* o *Doamnă*, *criticul e dintre Duci*, *şi samsarul în literatură rămâne să alrge după trăsuri*". (*Una din cele mai*…)… Arghezi formulează şi alte observaţii de strategie critică. Ceremoniei criticului i se cere totuşi conştientă Psiguranţă; „distanţa" de operă garantează privirea mai profundă şi mai lucidă: „*Văzul pe dinlăuntru e cu putinţă numai de departe şi după ce depărtarea s-a diluat dincolo de spaţii*" (*Ibidem*). Nu-i este străină nici ideea că destinul operei e condiţionat de relativismul şi polivalenta lecturii („*fiecare Iscoditor de texte îi aplică textului sensibilitatea lui*, *gradul lui de inteligenţă*, *întorsătura lui de spirit*,

virtuţile şi perversităţile lui" (*Cum citim şi înţelegem*). Poetul-critic pune mare accent pe talentul exprimării frumoase a gândului şi a impresiei. Coborâtă în pagină, metafora critică funcţionează subtil şi deghizat, condusă cu eleganţă cavalerească. Un exemplu: „*Ai să crezi* (…) *că poetul Barbu e un om foarte inteligent*. *Îţi aduci aminte că e matematician şi accepţi şi stilul spiritual în care* îşi *lucrează versurile*, dezlânând *urzeala*, *după ce* o *ţesut în metru comun*, strângând *rândurile vertical de la margini spre mijloc şi lăsând să atârne* câteva *fire cu capătul afară*. *În locul unde se întâlneşte un corn de căprioară cu o jumătate de rază*, *după desenul iniţial*, *se întâmplă fenomenul mislerului şi Una cărămizie bate-n gălbui prin reciprocităţile bumbacului* bleu ciel. *Meşteşugul e savuros*" (*Scrisori*). Uneori observaţia se face detaşat, cu răsuciri şi răsfăţuri ale expresiei, insinuându-se labilitatea vreunei formule lirice; alteori se descifrează – prin comentariu – alianţe, adeziuni, afinităţi ale propriului eu cu al altuia, căutându-se pe sine în celălalt. Iată cum se încheie emoţionantele rânduri despre pictura lui Pallady: „*Noi am reţinut un murmur de orgi răscolitoare*, *semnul unei vijelii de prin aştri şi un pas de peregrin în manta*, *somnambulul*, *străbătând cerească furtună*…" Critica devine răsfrângere. Metafora critică se distanţează de obiect apropiindu-şi-l, încât observaţia se preface în discretă auto-observaţie. Ce-i altceva Eminescu văzut de Arghezi? Critica i-a permis să se îndrepte spre alţii ca o nouă formă de afirmare a unei personalităţi plenare şi din râvna de a şi-i reprezenta critic pe ceilalţi s-a dezvăluit pe sine, recreându-se succesiv şi contradictoriu, simpatic şi antipatic, într-un stil de nobleţe princiară, rămânând, de-a pururi poet.

Un critic latent cutreieră adâncimile operei. Dacă n-ar fi descoperit poezia, Arghezi tot ar fi ajuns aici, urmând altă cale: critica. Începutul scriitoricesc e marcat de dualismul opţiunii: poet sau critic? Articolul din *Linia dreaptă* – text fundamental pentru poetica argheziană – a fost scris când poe

31

Tul era încă neformat, încât superioritatea teoreticianului se impune rapid. Era nevoie de o experienţă decisivă pentru clarificare şi ieşire din dilemă. Logodna cu poezia se petrece cu preţul unui sacrificiu şi în climatul unor peripeţii cu răsunet interior. Naşterea poetului s-a săvârşit printr-un masacru. Criticul va mai irupe din când în când cu nostalgii nevindecate, însă glasul nu i se va mai desprinde

niciodată din faldul poeziei. Se retrage şi devine conştiinţă internă. Începe astfel aventura Poeziei.

O motivaţie, la urmă, se cuvine. La temeiul consideraţiilor de faţă n-a stat ambiţia de a explora integral spaţiul poeticii argheziene sau de a epuiza nuanţele şi ambiguităţile unor credinţe literare numeroase, complexe şi deopotrivă de pasionante, fără a pierde din vedere criteriul pertinenţei valorice… Numai o cercetare deschisă unei informaţii mai bogate poate năzui la completitudine. Despre *poetica* lui Arghezi s-a scris deseori, cu referire la câteva texte reprezentative, printre care *Vers şi poezie*, *Cum se scrie românşte*… „*Literatura nouă*”, *Romantica industrială*, *Scrisori cu tibişirul* (publicate până în 1925), apoi *Dintr-un foişor* şi altele citate în diverse împrejurări inclusiv poeziile-manifest, s-au bucurat de atenţia specialistului. Evident, e prea puţin în comparaţie cu vastitatea materialului scris pe această temă. Dar o investigaţie se impune pentru a lumina şi a cunoaşte mai bine una din feţele scriitorului şi pentru a realiza o introducere cât mai adecvată în operă. Se poate pune întrebarea: care este noutatea crezului artistic protestat de Arghezi? Aşa ceva vine nu din insolit, ci din originalitatea marcată de o puternică personalitate. Studiul acestui „substrat 1 al gândirii poetului implică multe riscuri, unul din cele mai grave fiind stabilirea de influenţe. Arghezi nu şi-a recunoscut niciun maestru iar preferinţele mărturisite ne ajută prea puţin. Pentru cititor sunt de-a dreptul descumpănitoare atitudini de o rară fermitate teoretică exprimate de un artist aliat încă la vârsta tatonării. Nu oricine putea gândi atunci, după o vagă experienţă literară, *Vers ţi poezie*. Teamă ni-i că despre primii 30 de ani ai lui Arghezi cunoaştem insuficiente lucruri sau nu le ştim încă pe cele esenţiale. Când el scrie „*n-ai ce învăţa*, *dacă nu te pomeneşti pe neînvăţate*”, referindu-se la meşteşugul scrisului, rosteşte în fond o butadă care, spre a fi reală, trebuie răsturnată şi citită invers. Altă dată, confesându-se, spune: „*Coco şi-a* făcut *toată educaţia lui în tovărăşia obiectelor şi fiinţelor fără administraţie şi fără cultură*, *informat de un pătrunjel*, *documentat de-o ciorbă*, *inspirat de un broscoi verde ca el*, *dus de cioc de un scarabeu*, *ademenit de-o lăcustă*”. Aşa să fie? Cel venit din universitatea florilor şi a gâzelor să scrie cum a scris, ca o exclamaţie inconştientă? Unele mărturii sunt suspecte şi, dincolo de ele, întrezărim altă realitate, probabil cea adevărată. „Liturghia diavolului” oficiată în mănăstire nu e doar o legendă născocită de „fraţi”, ci o poveste adevărată, începută

devreme şi continuată până târziu. Instrucţia poetului s-a desfăşurat ca o liturghie, demonul cunoaşterii neastâmpărându-se niciodată. „Prostia" lui Arghezi, alt paradox, răzbate într-un tărâm de nobilă înţelepciune, bun al umanităţii dintotdeauna, al spiritualităţii pământului din care însuşi poetul s-a

3 – Ars poetica

Întrupat „*născut ca o mâhnire*, *trăind ca o-ntrebare*". Undeva, înfiorat de misterul existenţial, constată uimit: „*Şarpele tău venea târâş dintr-altă lume*". Este *lumea* lucrurilor fără sfârşit, a universului fără durată, a permanenţei în timp şi spaţiu. Totodată, poetul se raliază sensibilităţii şi poeticii moderne, asimilând adevărul estetic potrivit conformaţiei sale sufleteşti, deschise doar acelor influenţe care sunt absorbite fără dificultăţi de structura sa intimă. Într-un limbaj personal, scriitorul îşi reprezintă locuri comune ale esteticii. Operaţia complexă de absorbţie a stimulului exterior se realizează în profunzime cu o aşa adecvare la configuraţia psihică încât poetul nu mai are conştiinţa receptării şi a sursei en atente. Determinantă este placa absorbantă care selectează şi însuşeşte numai ceea ce este simţit ca emanaţie a propriei subiectivităţi, interesul deplasându-se astfel spre modul şi gradul de personalizare a influenţei captate, asociată cu o capacitate de intuiţie excepţională. Adevărurile fundamentale ale artei sunt rostite cu sentimentul singularităţii spunerii, cu orgoliul cunoaşterii înţelese ca experienţă unică şi primară.

ILIE GUŢAN

NOTA ASUPRA EDIŢIEI

Piesele incluse în ediţia de faţă sunt o selecţie reprezentativă şi definitorie pentru *poetica* lui Tudor Arghezi. Numărul acestora este cu mult mai mare, continuând să rămână risipite în diversele periodice ale veacului, centrale sau provinciale. Strângerea lor în volum, inaugurată cu *Scrieri* voi. 23, se găseşte abia la început, înaintează inexplicabil de încet şi întârzie repunerea în circulaţie a unor texte de majoră însemnătate pentru cunoaşterea sinuosului proces de creaţie a operei argheziene şi pentru urmărirea evoluţiei crezului artistic al scriitorului. Câteva culegeri apărute până acum (*Lume pêche*, *Lume nouă*, *Tablete de cronicar*, *Pensula şi dalia*) au difuzat o parte din asemenea texte. Ediţia acesta se vrea o continuare a acestora fie reluând unele texte (fundamentale şi – deci – necesare pentru fizionomia ansamblului), fie deshumând altele din presa vremii.

Când am avut posibilitatea (în cazul volumelor citate) am reprodus textul revăzut de autor. Un studiu comparativ ar putea evidenţia modificările operate, mai ales de ordin stilistic. În celelalte cazuri, s-a reprodus textul apărut în reviste, respectându-se normele ortografice în vigoare, precum şi acelea adoptate de Arghezi ca fenomene de limbă specifice scrisului său.

Dacă textul cuprindea şi probleme de altă natură am considerat – fără a impieta unitatea întregului să le lăsăm la o parte şi să reproducem – prin e tras sau fragmentare – ceea ce este edificator e i *ars poetica*. Omisiunea am semnalat-o prin [...]

Textele selectate au fost inserate cronologic.

Diversele interviuri acordate, convorbiri, dialoguri etc. Nu au intrat – în cazul de faţă – în atenţia noastră.

De asemenea, n-au fost incluse numeroasele texte cu precumpănitor caracter poematic şi poezia cu valoare de program artistic.

I.G.

VERS ŞI POEZIE*

Sunt câţiva ani de când JTolslxii şi-a răspândit *rtea Qulsst = c-quc l'art*? Printr-însa impunărtei să se îndrumeze pipăind gardurile unui drum croit de dânsul, iar de cum o părăsi acest unic drum, să nu i se mai zică artă, ci să „fie blestemată ca erezie... Wagner, Verlaine etc... Fură decapitaţi – vorba vine! – şfatâtea idei, mâncate şi digerate ca o simplă Iarbă – idei şi oameni care vor trăi subt scutul artei poate că mai mult decât măcelarul lor. Tolstoi venea cu auzul plin de gemetele Siberiei geografice şi politice, cu o inimă de ţăran polar – să asculte pe omul de la Bayreuth şi să interpreteze melancoliile fără cauză violentă sau fără cauză, ale bătrânilor şi triştilor vagabonzi de subt cerurile Occidentului. Tot ce n-a simţitel, dar a descoperit într-ai\ ţn7 Ti-apărut jexageraţ. Bolnav şi ridicul. – * Negreşit că Tolstoi, sâmburele atâtor evenimente literare în lumea rusă, în calitatea lui de apostol al dezrobirii întru înfrăţire, putea pune în cătuşe şi-n ocnă, dimpreună cu tot personalul ei libertar, fără ca punctele de observaţie secundară, din text, să fie învalare.

— O revistă de la Iaşi, *Epigonii*, într-al doilea număr al său, publică un articol de domnul G. Panu, care a constituit pricina celor ce urmează.

Arta. Căci să ne-nţelegem: filosoful muscal e un scriitor de preţ.

Greşelile, inaptitudinile şi «ignoranţa» în materie, ale lucrării sale, i-au fost excelent demonstrate la vreme.

Scurt, Tolstoi fusese nechematân chestiune, de pe care se arătă ca fiind, înmaterie de poezie, şi autorul articolului indicat – concis, lămurit şi de admirat, când nu face artă. S-a întâmplat ca numai deunăzi (târziu, nu-i vorbă!) să-l citesc. Despre ce tratează el?… Dam să zic: despre vers, luându-mă dumă etichetă – cât pe-aci să mă-nşele! – pe când în f, realitate el cuprinde vorbe despre persoana I poetului, plus intenţiile lui. Şi mici 7 iceri asupra poeziei; adică: *Viitorul versului* e mai mult titlu decât analiză ştiinţifică exterioară.

R i că «poezia» şi «versificaţia» sunt două lucruri „separate şi independente se ştie.1 cel puţâr Tde cei ce se îndeletnicesc cu astfel de articole măcar ca antrenare sportivă şi cred că numai lor li se adresează, tipografic vorbind, atât versurile cât şi profeţiile critice, Poezia pristgri1 individ, Yfig111 De hârtie: proza tot *pe* hjrţig, afară de cazurile când poezia lăuntrică e şi ea o proză banală – lucru curent.

«Poezia nu are nevoie de un calâp special, de cuvinte măsurate şi rimate la capăt». Cuvântul însuşi e o măsură, şi foarte des vizibil turrâât în calâpu Tspecâal senzaţiei ce-l provoacă

— Pe cât cu putinţă; de ex.: *surd*, *brut*, *bolborosire*, *gângav*, *tulbure*, *vijelie*, *trăncănire*, *uruie*, *plesneşte*, *clar* etc… Acolo unde nu-i mai este cu putingsăjrepre5 ducăşi. Să cuprindă, îl *ajuţţlycrsificaţia* Sensalialoveşte riivmâuârlarel deschide versul” Pe Flaubert un prozator ceva mai tare decât autorul articolului citat – cât 1 a chinuit fraza de debut a cărţii *Salambd*: – «c'était a Megare, fau-bourg de Carthage, dans les jardins d'Hamil-car»!

H Dar poezia înainte de-a fi măsurată cu unitatea vorbă, există ca un fel de zeu indecis, ca* o vapoare care-şi face loc printre gânduri, printre dureri şi bucurii, învelită şi amestecată. Adesea pare un element de sine stătător şi poate rătăci singură, fără împărechiere cu un suflet amorf. Unită cu o fire desfăşurată şi creatoare, determină dictonul: *darul poeziei*.

Marea cantitate a versurilor Conţine tocmai ceea ce nu e poezie. poezia pluteşte „cam tot – către trecut, către necunoscut, stimulată de fwarpal şi cunoscut. O ai şi în tine şi-n afară de tine, ca dragostea; un moment „o perspectivă dejjdj? ejauer te pune în comunicare cu tot ce ai simţit într-unul asemuitor. Ai o tradiţie vastă de înrudiri subtile, excesiv de diafane, în care pe-alocuri se încrusta pozitivităţi şi fapte.

Pare că rolul de impulsiune al poeziei cor-setate este că sâsţârnească amintirile: prin

Tr-un cuvânt aşezat unde se cuvine, să-ţi atace senzaţiile somnolente; să simţi, paralel cu ceea ce citeşti, şi ceva diferit decât evocă poe„ fiul; ipoetul e un prestidigitator al unor elemente tvolatile; o idee să nască sute altele. Căci altfel, care-i tăria meşteşugarilor arteTT dacă nu aceea de a pune poezia interioară a celuilalt în „staredţ Tspasm şi de ondulare Tcătre" nelimitat?1 Chiar fi când ceva poetic se povesteşte în versuri (lasăcă naraţiunea le stă ponciş), tonul de poeziel *cade-se* a fi general, cu tendinţa de a condensa totul înceva; căci numai astfel stârneşte poezia d-râi cel care citeşte, poezia profundă a nostalgiei omeneşti.

— *Cade-se* e o năzuinţă

…Te-ai aşezat pe un bolovan, în singurătate; câţiva copaci, o turlă cam în fund, poteci curmezişe, coline, cerul. Citeai o carte, ai închis-o pe genunchi, şi reflectezi. Îţi ridici privirile încărcate cu imaginile ideilor ce-n minte ţi se încrucişează* cu altele, şi priveşti zările curbate în văzduh, într-un fel de visare: le vezi şi nu le vezi; căzneşti vreo coordonare. Vreo deducţie, vreo explicare a celor citite; eşti supus fără voie unei filtraţii, unei decantări sufleteşti, în care se îmbucă idei, sentimente, amintiri – ca într-un fulger. Pe când te gândeşti, ai o turlă-n fund, cenuşie; într-o ogivă, scapără soarele ca un foc ceumblă pe margini; soarele se retrage liniştit, cade-n depărtări; cine-ar zice că nu moare? În mijlocul acestei fenomenalităţi regulate cu compasul şi totuşi difuze, ideea se adăposteşte în umbra

n spatele turlei, şi spaţiul de acolo pân' la /ine, şerpuit printre arbori, semănături, bălăi /-ii legănate, tremură. În ideea ta va rămâne's} o senzaţie de legănare; într-însa va fi şi: verde, cenuşiu, crengi, bucăţi de nori, soare depărtându-se. O altă turlă – uitată – o altă potecă, alte poteci – uitate şi ele, dimpreună cu toate gândurile cu care le-ai străbătut – străbat urzeala aerului, se complică altor conture, prin afinităţi şi ţesături inexplicabile şi imperceptibile ca bariera unde se contrage ziua cu noaptea. Năzuinţele, prieteniile, opinii părăsite sau recente, cunoştinţele – decid boaba de rouă să lăcrimeze, şi ea în chipu-i simbolic e poezia. Adesea, ca o simplă excla«iare, reprezintă un trai întreg. Cu ce se potriveşte această lacrimă a extra-subţierii sufleteşti? Putea-o-vei *descrie*? Cu o mărăcinoasă pledoarie? Ca un capitol despre cancer sau agronomie? Are ea nevoie de o

superdistilare vocabularistică? De un meşteşug? De-o cizelare spre sinteză? Ce-ai de aşezat în metal: o cărămidă, ori un diamant? Negreşit că. da! Metalulcare mergeminunat pnpzipi p v-r!

GiiLINT – orpui celor… alese şi… purp; poezia şi verV

Sui" se întmcorpb. mă ca fierul cil „focul. *A*-" Dară yprsni pn mai mntţTTmeste. Prâfiria îşi are scaun în fagţul că *poeţii*, în mare parte, au ajuns acrobaţivulgari, saltimbanci de piaţă publica sau înjugaţi la doctrine pe care le debitează în manuale versificate; imtmnând itinerare artei, a cărei condiţie este independenţa

41

Şi nesocotirea legislaţiei purceadă ea de ori unde. Un suflet subtil ei i greu găseşte, prinin contemporani), artist corespunzător… Nu versul e i3 feciuoamestem-care să-l facă broşă de f sinteze sentimentale lipsesc: ceea ce nu-i totuna E stupidă o idee pentru că-i lipsesc ambasadorii? Defel! Sau este pentru că a şi fost în sine, sau cei ce se dau drent titanii ei sunt ei stupizii.

— Din cele despre care vorbim, alternativa întâia lipseşte.

Poezia poate să nu fie însuşirea unei anumite păturide-irfdivizi. Însă toarcerea ei în versuri rejareirută. Nu mai puţin, muncă, uce-*4* niciesenoasă, răbdare.

Alunge ca un scripcar sănădească narecari vorbe sunătoare pe flaşneta momentului. Şi el e poet; sunt poeţi care la douăzeci de ani au cantităţi de variante pe canavaua vreunui «frunză verde foaie lată», «şi-altă foaie de cutare» – sau câte şi mai câte langori imitative arhispeculate, informaţii în versuri etc. Bine dar aceştia sunt poeţii? Cât se insistă asupra mediocrului! Rămâne să i se zică maiestate. Să fie mediocrele, prin belşugul lor, mai dom'le de a interesa o gândire, decât puţinele valori absolute? – (Cantitatea!) – De ce articolul consideră numai marea comunitate a lepădaţilor?

Dar susţine oare cineva că e uşor ca-ntr-o formă aproape invariabilă să-ngheţi o idee inl alterabilă şi de nedespărţit? un *eu* cu două ipos

— taze? Muncească-se! – de unde nu, adopte-se romanul, nuvela – proţa – vers conrupt. Dar) versul ya rămâne veşnic, oJnaltă ţintă literară, i *Rima* face dialectica licidă şi-i decorează spiralele. Nu e poet care să fi fost pretins vreodată să-nnădească sunete spre un efect de *muzică*. Se zice şi se voieşte, cel mult. Vers *muzical*; şi" el este: când încâlciturile, nodurile. – sughiţurile silabice lipsesc. E un păcat

iremisibil de a se arunca această acuzaţie câtorva poeţi francezi, batjocoriţi «decadenţi». Sau «simbolişti». Se dau acestor expresii. În ţara noastră, înţelesuri complet lipsite de sens: câţi oameni nu sunt urâţi numai pentru faptul că întrebuinţând prosteşte câte un fleac de vorbă moştenită, devenită obsesie, ffitll *ac* grupe, împăreehieni vrăjmaşe, numai păgubitoare.

«Decadenţă» e un termen istoric, până la o probă contrarie; concepţia «simbolică» e veche. Cât şi gândircă: „" simbolul există de când cu OmuU.era naturacelui ce exprimă să simboli-l zee. «L'Art – sefie Paul Adam – c'estl l'oeuvre d'înscrire un dogme dans unsymbole.» /

Decadenţa în artă e ceva născocit de vrăi* mă-sii unor aducători de libertate, nu numai de talent, în poetica franceză; li s-a părut lor că numaidecât eşti «decadent» dacă sări-peste ceva ce-ţi pare vechi şi stricat, şi dacă-n loc de cincisprezece, vezi douăzeci şi cinci de cocori într-o zare, sau zece.

«Noua şcoală» franceză, de câte ori i-a venit ei chef, a râs în hohote la «Chat noir», de s-a auzit la Bucureşti. În Bucureşti cam toate sunetele pătrund strâmb, şi indecent, astfel că

V

Glumele ocazionale din Paris au luat aici, în capetele câtorva încăpăţânaţi să facă «şcoală», proporţiile unei vaste concepţii, bazată pe număr şi pe izmenitură. Oamenii foarte nesimbolici, lipsiţi natural, de pe care cei din Paris erau hărăziţi tot natural, de facultatea sintetică a simbolului, fabricară echivocuri sonore şi greţuri poetice bogate-n sentimente ca pâsla Jf şi pentru a nu se hotărnici ridiculul, se mai şi jjtitrară «simbolişti instrumentişti».

Ei justificau oarecum droaia de mici critici care stabileau pamfletar semnificaţia vorbelor: «decadentism» şi «simbolism»; sau mai exact, nu stabileau decât dreptul de persoană morală volumelor de bale şi venin aruncate peste nişte indivizi care nu erau «decadenţi» decât pasager, săracii! – năravul noutăţii. (*Secesionismul*, un stil încă dibuind, s-a inaugurat în Bucureşti, la vitrina unei prăvălii. cuwcârna. De-atunci expresia rămase tot atât de necontrolată, devenind quasi-academică; nu numai orice băieţoi ştie să o administreze, dar şi oameni reputaţi serioşi prin scriptură, ale căror mâini au muncit întru cinste, îşi scufundă pana în călimara intestinală a literaturii de reportaj.

Articolul – să revin la el! – vorbeşte şi despre «descrieri», nu numai de muzică. Descrierea lăbărţată, că e imorală, e cert. Descrierea aproape topografică, negreşit că nu e de domeniul poeziei; dar e de-al picturii, replică acelaşi articol. Totuşi, poetul are nevoie şi de câteva indicaţii de preajmă, pentru o atitudine sufletească; într-o dumbravă nu sunt numai idei. Dar nici de domeniul picturii nu e fotografia în culori. Ar fi aceasta o pictură? pa, descriptivă; într-o dumbravă nu sunt numai culori şi tranziţii luminoase. Dar descripţia nu face obiectul special al nici unui gen de artă, ea e un gen de literatură; în toate le există spiritul durabil: de sinteză – şi spiritul vremelnic: de povestire. Pictură narativă, muzică narativă şi reciproc.

Ziceam mai sus că e greu să-nchizi, într-o r) formă dată, o idee; trebuie să ajustezi, să re/ trezi, jă-i. Tai asperităţile sautocmai colţurile / care ar completa-o; te necăjjestejima până ce-ţi pierzi şirul. Dar Naiba te pune să ţii foc între gingii? Aceasta e afacerea poeţilor; vor şti ei să taie şi să comprime până la romboid! Cei ce nu vor putea face astfel, ci totuşi schilodesc versurile sau ideile se pot socoti născuţi-morţi, în poezie. Le rămâne însă fraza, fraza mare, fraza lungă".

Poeţii care devin 1 *Jurnalişti*, nu-s poeţi, ci V copii spălăcite. „Dac un creier avortat va? scăpa câteva versuri indigeste, această acţiune ruşinoasă nu-l sacrează poet. Jurnalismul e nu –, maio supapă trecătoare a stbmacului¥trâns în e chingă sărăciei; nu-l ispiteşte decât în treacăt 5 pe adevăratul *scriitor*. Indivizi de-o croială intelectuală cu fason, nu se întârzie decât pedepsiţi de soartă într-o astfel de *carieră*.

Că un scriitor părăseşte *versul* şi intră în *frază* – nu fără regret – sau că scrie mai multă proză decât versuri în decursul unei

45

vieţi, se explică şi prin faptul că fraza e mai) comodă; versul cere, în afară de muncă, şi de (gajare, râgfâare; o subinaizaje întâmplată nu / tocmai des – pe când proza, pe când vulgarul (fie şi poetic) e pâineajcoţidiana a vieţii. Unii – scriitori îşi excită facultăţile narcotizate motivând că se exteriorizează; alţii, *a jorce de pen-ser*, cad într-o stare de abstract care-i stăpâneşte şi pe uliţi – nu-i vorbă că-i maimuţăresc destui. Starea de absorbire, de «răpire cu duhul» este a multora dintre cei ce muncesc pe tărâimurile intelectuale, nu pentru răsplată, pentru niciun scop neguţătoresc. Domnia-sa domnul Găgăuţă, entitate contemporană, găseşte însă destul trotuar alături, ca să-şi răsucească mustaţa cu spirit şi emfază.

Un vers al unui meşter bogat în poezie şi-n putere de definire scurtă, conţine ceea ce de Snufteorrproza; înmăre" parte neartistică, nu dă în zece perioade. Alta-jjimba versului, cu desăvârşire alta; el p „oitescoate dintr-un tot un bloc pe care să ţi-l prezinte fără condiţii şi parlamentari greoaie, foarte frecvente în frază; chipul cum „(P-l arată îţi dă intuiţia" trecutului, şi a problemei şale. Versul.

Poezăn sine volume; adesea sătul şi amărât de lecturi contradictorii, de sisteme şi dogme care toate au dreptate *şi* niciuna, ostenit, dezgustat până şi de tine, răsfoieşti o carte de versuri şi te limpezeşti. Aleargă după... Adevăr multă lume – o lihnire care îmbolnăveşte pe mulţi; pentru cei care nu găsesc adevăr în nicio formă actuală şi nu-l caută pe tarabă.

6 UJ.ilojygJI-lP py zlă" sintetizată-n versuri nu ştiu prin ce terioasă amalgamare te îndrumă spre un fel de / zenit pej5 ajelsimi. adevărat:

f vOrgi Trecrâsi! aâizarea geometrică a Poeziei arHcolul ipâihe că poezie-conţine orice manifestare intelectuală; ipoteze poetice, corolare poetice – speculaţii poetice. Poetice. Dar cine adună *poezia* unor asemenea lucruri poetice! Cred că nu poeticul chimist, curbat pe-o retortă poetică, într-un poetic laborator de subt o primăvară poetică – afară numai de nu va fi chimistul poet, nu numai poetic, şi atunci deci, chimist diletant. Cine condensează această poezie? Pe cine îl atinge mai direct – ca să nu zic: mai propriu – poezia plutitoare la suprafaţa lucrurilor? Şi trebuie ea condensată? Poetul o cristalizează-n versuri; rogu-te: strică versurile şi spune-mi dacă ţi-a rămas poezie.

Versul, acest *Convenţional* al poeziei, e atât \ Hp straşnic înfrăţit Fqgziel, incttr Jruma Ter i-a devenit prop netate. Cei ce scriu proză şi nu pot alcătui versuri, sau nu le pricep" graiul, le decretează nule; scriitorii de versuri, e «multă virtute conduc fraza şi iubesc proza căci îşi are şi ea particularităţile ei, şi e mei umană decât poezia, care, ca orice divinitate, iubeşte *t* forma de gheaţă a laturilor corecte. Dacă ar \ fi să relevăm o formă strâmtă şi convenţională în înţeles strict, apoi aceea e a pretenţiosului *sonet* şi a unor alte feluri de versi-strofare în care arta poeticei a mucegăit. Dar aceasta se discută deosebit, şi e o simplă chestiune locală versului.

Ceea ce poaielace versul, niciodată nu vă e, puţea proza; din Tea/tru, bine face că pleacă.

(nu i se potriveşte declamaţia, câvrea să fie

citit, şi citit pe tăcute, aşa cum se răstoarnă

*L*în individ stări peste stări – fine, periculoase ca tăişul – pe dâmbul sufletului măcinat de alunecarea singuratecă a boabelor de nisip prevestitoare.

(*V* «Epigrama» eunielde-a-scrie care spurcă

firt. a; p-arf pp ofilita în vorinăt. atpfipi; calamy. burul, ca şi râsui prostesc, e imoral în artă. V Versul nu se potriveşte „nici. anecdotei, de ase-l meni nici unui gen de gândire cu derivative precise, cu arculade, adnotaţii, trimiteri, demonstrări etc. El urmează o logică al cărei fir se ascunde delande e la idee, dar există – trebuie găsit; caz de a se zice: «audă-l cine are urechi».

Tragedia, cât şi orice copie de pe natură, are nevoie de cadrul în care a scăpărat, în reproduceri. *Poezia* e altceva. Fabula e Un* gen părăsit până la un nou La

Tfrântâinp; acpasva nu-nspamnă îngăra tahnla nu mai are nevoie de vers, nici că fabuliştii n-or să mai existe. Fac dintr-aceasta un clişeu, şi-l aplic tuturor genurilor de-a se scrie în versuri. Lipsesc talentele respective, ele fac

genurile.

7 Ceva mai departe, citind:

1. – … «*În genere poeţii nu se iau în serios*, *nici nu-şi* iau *la serios* lucrărilor *lor*».

2… «O *prezintă* (*lucrarea*) *publicului ca*

O lucrare simţită, *ieşită din adâncul sufletului lor*.

E mai mult agresiune, probabil că din porniri personale, decât un punct indispensabil în discuţie.

2 De unde ştim şi ce ne pasa de ceea ce-şi zic ei în sinea lor? Ne sunt indiferente persoanele, cu atât mai mult intenţiile – ne interesează numai capacităţile lor poetice. Pă Te câfu vorba de versuri!…"

Dar:

2 – Când ni se prezintă «lucrarea»? înainte, ori după săvârşirea ei?… Cred că: după. Anume când? Autorul ei a săvârşit-o într-un moment de totală dezinteresare, *conditio sine qua* 4 tiOŢI-H-al-Ciiţorului; adesea nici că gândea să o dea publicităţii. Publicarea unui gest de artă e de altminteri un act mai prejos de acţiunea conceperii lui". Şi vine totdeauna la urmă, când artistul gândeşte să procenteze pe urma unui lucru existent. Apoi: din câte

cărţi de versuri am citit, nu-mi amintesc să fi găsit vreuna în care prin cine ştie ce procedeu să mă fi rugat autorul ei să-l cred pe cuvânt – dar nici că mă rugase să i-o cumpăr – şi nici cititu-i-am versurile închipuindu-mi-l pentru momentul când le-a scris; cartea lui nu era un *corpus delicti*; individul numă interesa defel. Însă, citind am putut distinge una din două: jun. cgtxi, sau un *nimic* – în înîip. Cărţii, mi în gherocul autorului, care gheroc, cât şi care autor, atrage atenţia pe linia treia. Autorul ei poate fi un

4 – Ars poetica

Om de respectat, un prieten, un strein; *I* el e umil – mH-pa-i alfa Dacă un bun camararr şi cinstită inimă, comite o prostie literară, oare nu rămâne acelaşi, tot rămânându-i lucrarea proastă? Şi invers.

Gestul de artă înainte de a deveni public trăia prim sine.

RT" f-6 ntinua să „jffe *el* şi d *i* d după aceea. N-are nevoie de «*amatori*», de public pe care să-l măgulească, să-l gâdâle şi să-l «*înşele serios*»; subzistând prin sine, îşi ajunge.» E cu totul" relativ şi riscat punctul de care se/ înnoadă chestiunea. Arta nueojrigserie şijiuj slujeşte în principfu' Ugcit să-i/] şirolul ei nul e cel de a «*produce ei ecte convingătoare*» – nici efecte, nici *convingătoare*; nu e un apendice de vulgarizare. Înţeleasă sau nu. Trăieşte. Lumea întrpaflă simte şi gândeşte, dar „nu fiecare om poate formula gândireaşi simţirea. Acţiunea artistului şi fredonarea „unei doine improvizate, printre lacrimi, la gura căminului, au un acelaşi principiu, numai că poetul formulează în linii exacte. Dar trecând peste durerile şi bucuriile tale, nu gândeşte şi pe ale – mai ales durerile – vecinului? Să admitem că poetul nu avu atâtea dureri câte ni le spufcie, ce importă! le-am avut noi şi le găsim perfect chintesenţiale în limba matematică a versu lui! Avem nevoie omenească să ne suspinăm, durerile din când în când – «fericiţii» să fie w sănătoşi şi să crească mari: nici că gândim la dânşii! – şi le găsim risipite-n psalmi perfecţi. Inteligenţa fiecăruia poate ghici suferinţa vecinului său şi suferi cu el sau pentru el, din depărtare, când acela nici nu ştie. Sunt oameni care se roagă pentru toţi obijduiţii şi remuşcaţii, şi alţii care suferă pentru ei; şi fiindcă sunt prea puţini aceştia, de aceea suferă mulţii, Prea mulţii-Se obişnuieşte adesea în ceea ce se numeşte critică – majoritatea caracterizând o minoritate, părerea autorizată a Onor. Public rezumată într-o gură – a se vorbi despre egoism în artă. Temă simplă: Poetul îşi deplânfle nuţnaj-jdurerile ftalgîşi râde singur. De între ghirpţi? Iată; el zice: *eu*,

mie, *mă* – pe când ar fi trebuit să fie altruist, adică să zică: *voi*, *tu*, *lor* etc. Din chiar clipita când a zis eu, a înţeles pe toată lumea (şi dacă n-a subtânţeles-o, tot nu se schimbă premisa). Cu o pojp gg-ntâmpla ficelasilucru ca şi cu o *rugăciune*; scrisă de un închinător ca pentru el, devenind publică o citeşte fiecare ppntrn pl însuşi arKan şi p top pentru toţi: ti dar pentru motiv e generală. Aceasta când ajunge cunoscută; în principiu, cea de la sine şi prin sine. Şi dacă într-adevăr fi-va «artificială» – *lumea* pe care o creparg ptui încare cu de"-asila împinge pe public, 1? pe «amatorii» – înşelaţi „(seduşi; – iar ei, dulci inimi de miei cum sunt, se supun mititeii! – şi stabileşte astfel o zonă factice de jur-împrejur, aş voi să cunosc viaţa neartificială care i s-ar putea prefera, adică viaţa naturală a cărei direcţiune nu prea e arătată de moţul condeiului ce subscrie articolul împricinat. Nu cumva e aceea în care bălăcim cu toţii? Mulţumesc şi mă-nchin! Frumoasă, ce

51

Iz r, i

TT

E drept! Or fi-va alta? Nu! ba da! – pe aceasta vom găsi-o noi, fiţi liniştiţi; sensul vieţii de vigoare nu ni-l vor da generaţiile a căror măduvă curge către mormânt. Luaţi aminte, dragii mei: «lume artificială», într-o vreme când şi codrii, nu numai ciorapii şi cultura – să lăsăm gipsul etc, etc. – sunt artificiale. *J" j*

HAGI-TUDOSE DE B. DELAVRANCEA

X

Lză exista forţe poetice, versul. LF d!

Lză Jâclilvor exista fiţe p, l va fi menţinut; T dacl Fse vor pierde, înseamnă că poezia2 s-a pierdut ca multe din ce a fost pe vremuri nobil şi fără prihană. Poezia unui vers adânc nu va put.pa pinntrată fi înlocuită" de poezia frazei. Proza-şi are frumuseţile ei r".

Pf

S-ar putea să sosească vremea breslei cojo-căreşti – gândesc sfârşind – şi-n poezie – lauri, lauri să fie! – şi sunt berechet; declare-se ea poezie! şi numească pe cugetătorii de neam văcsuitori şi curelari; nu le displace nicio poreclă.

E curios cât e lumea plină de locuri vacante!

(*Linia dreaptă*, an. I (1904) nr. 2 (1 mai) şi nr. 3 (15 mai)

[]

Dacă ar fi numai atâta, copie şi stenografie, realismul n-ar fi

putut nicicând întemeia o scoală literară, n-ar fi însemnat nimic. Realismul e o inspiraţie. Ceea ce-i face tot preţul e tocmai transparenţa lui neîncetată, sunt figurile, vizibile cu mintea, pe care gândirea le descrie în interiorul lui, strict geometrizant. A face realism ca d. Delavrancea în teatru este a lua osul de elefant şi a-l pune coadă directă la lama din care vrei să scoţi un cuţit – sau elefantul întreg. Natura dă materia: omul o stilizează. Toată lumea ştie că sfecla e dulce; nimănuia nu i-ar veni să arunce în ceaşca lui cu ceai o sfeclă, decât domnului Delavrancea. Trebuie extras zahărul, şi extragerea e penibilă şi lentă: un sac la o cultură întreagă.

Ce distilare cerebrală e aceea în care lucrurile trec de-a dreptul în mâna împrejurării? Funcţia crekaaujjijgs±e să-ee» Gretizez. e, să extragă: aici e toată arta, toată ştiinţa, toată filosofia. Noi n-avem" Ce face cu o literatură de picioare. Picioarele îşi trăiesc literatura lor în fiecare zi prin târg, cu lumea. Şi cu cât te cobori în realism, cu atât sforţarea e mai grea. Cu atât e nevoie de forţe cerebrale mai mari, ca să ridici noroiul până la gândire, el rămî

Nând ce este, noroi, şi gândirea rămânând gândire. Realismul e panteic. Sămânţa lui dumnezeu, lumina, încolţeşte în luceferi ca şi jos de tot, în glodul rânced al uliţelor străbătute de vite. Operaţia de-a scoate perle pe acolo pe unde vulgul nu vede decât muscărie, este dumnezeiască. Totul e sacru în mâinile artistului şi acesta ştie să-şi dozele materia. Trivialul vieţii, care ispiteşte puterile domnului Delavrancea, este o adevărată comoară, virgină pentru literatura în special românească amorţită în imaginile şi tânjelile uzate, pesimiste. D. Delavrancea şi-a ales minunat de bine terenul. Ce folos că nu ştie să şi-l cultive, ca să rodească. Numai atunci interesează gunoiul când în forma unei flori sau unei poame s-a ridicat deasupra lui însuşi cel puţin de câteva şchioape.

(*Viaţa românească*, an VII, 1912, nr. 1112, noiembrie-decembrie).

DESPRE SCRIITORI…3

În generaţia de azi, a celor ce mânjesc hârtia şi dizolvă cuvintele în multă salivă sentimentală, originalitatea s-ar dovedi cam greu. De la cei mai tradiţionali până la cei care se complac în sineşa denumire de moderni, actori banali ai unei sensibilităţi streine, nulităţile abundă. Literatura stagnantă e ca o gară de marfa în care vagoanele s-au oprit şi grânele putrede şi fermentate crump din sacii sparţi, şi înnămolesc

terenul.

Pentru câţiva scriitori justificaţi de un talent, de o dibăcie sau pornire, zac sute pe calda-râmul artei, întinşi ca nişte câini ce-şi caută-n blană puricii, la soare. Lenea lor se mişcă lent într-o zi, cu umbra lor culcată, din stânga la dreapta. Lumina le răsare pe sprâncene şi, până seara, le ajunge-n spinare. Aceşti ţigani ai artei visează, se scarpină, oftează, sunt amorezaţi şi cântă…

Scrisul lor e ciut. Fraza lor fără desen, fără ritm, fără asprimi şi rotunjime, tânjeşte, se-ntinde, zemoasă, sau se risipeşte ca praful. Niciodată nu s-a scris mai mult şi totodată mai puţin. Povestitorul trece prin povestea lui cu căruţa; nimic nu se vede din ce atinge că s-a strecurat prin mâna lui, care nu ştie să apuce; totul curge ca să curgă. Poetul, beteag, se târăste din stih în stih pe burtă şi oftează cu nasul în

Parfume pe care nu-i în stare să le evoce. * Ei nu cunosc, bieţii scriitori, o artă înnăscută, în afară de literatură, o vigoare ce vine din pământ, din aer, din cer, din sânge. Ei au citit şi citesc, şi după ce citesc se pun să scrie şi ei – şi iată de ce sunt scriitori. Sceptici din nerozie şi levantinism, ei nu pot să priceapă viaţa, n-au pentru ea nicio frângere, n-au patimă, nu izbucnesc, nu se revoltă, nu urăsc, nu iubesc, nu vor, nu văd, nu ştiu. E o emasculare profundă, şi de aceea scriitorii noştri şi îmbătrânesc atât de iute.

Scriitorii aceştia, majoritatea, apreciază lucrurile cu toţii într-un singur fel. Ei n-au nemulţumiri cerebrale. Citind şi tocind aceiaşi autori, mulţumită cărora viază ca intelecţi, ei şi-au fabricat un calâp. Tot ce nu pot ei vârî în forma lor îi derutează, îi irită, îi jigneşte. Îi ucide. Natura, cu aceleaşi degete imaculate, frământă şi excrementul, deschide şi buzele impalpabile ale florilor, desface şi genele de argint ale stelelor albe. Scriitorul are mintea calică şi strânsă ca o găleată. Scriitorii şi-au ales ca specialitate natura superficială; ei pasc iarba, florile. Îndată ce inspiraţia vine dintr-altă parte decât olfactivul lor, scriitorii sunt înspăimântaţi. Ei bine, şi florile culese de ei, cântate de ei, se spurcă, se trivializează o bună parte din frumuseţea cea trandafirie a naturii au compromis-o nu reclamele comerciale împotriva cărora artiştii streini luptă în societăţi şi ligi, dar scriitorii, scriitorii mediocri, târla, imbecilii cei mulţi ai peniţii.

Literatura trebuie întinerită. Bineînţeles că fără individualităţi primenirea ei e cu neputinţă. Orişicum, o disciplină, care să înceapă cu aPa şi săpunul şi să termine cu munca pământului şi cu meşteşugul,

poate să perfecţioneze aceste organisme elementare şi proaste.

Trebuie întinerită mintea scăzută şi ramolită a epocii noastre literare. Trebuie înjugaţi la viaţă domnii scriitori şi purtaţi energic, în numele artei care-i ignoră, pe brazdele mari ale lumii. Până ce nu-şi vor rupe genunchii, nu-şi vor beli fruntea de pământ şi piatră, până ce nu-şi vor îngropa picioarele în ţărână, ei nu vor putea înţelege, din cafenea şi berărie, unde se confundă cu chelnerii adormiţi pe picioare, nici viaţa, nici arta.

Cu încetul sufletul lor se va lărgi, se va face, încăpător şi luminos. Ei vor şti să preţuiască amăruaţit darurile de cuvinte şi idei pe cărei nu ajung să le merite, aruncate înaintea lori gratuit, ca nişte mărgăritare. Ei vor înţelege idealismul vecinic şi universal al naturii, pe care un gândac ciugulitor în umezeală îl simte şi-l trăieşte mai bine decât un scriitor.

Şi dacă nu vor putea realiza arta şi literatura pentru care nimeni nu se alege singur, ei vor merita strângerea de mână, francă şi omenească, a aceluia care o înfăptuieşte împotriva tuturor a cu pasiunea, iubirea şi idealismul lui…

(*Seara*, anul IV, nr. 1193, 14 mai 1913)

57

PAMFLETUL

Cu ce puţin lucru poţi câştiga lotul intelectual în România! Numeşti câţiva imbecili pe nume, şifonezi câteva obrăznicii, înţepi şi dezumfli câteva baloane – toate acestea cu o pană normală şi numai gramaticală, ca să-ţi şi agoniseşti, cu acţiunea ta uşoară, o reputaţie ce te pune pe gânduri. În loc să se îndrepte, proştii aleargă să-ţi aştearnă, omagiu, ura lor la picioare. O ură puerilă, este drept, dar semnificativă pentru psihologie.

Atari reflexii ne inspiră o sumă de indivizi bolnavi de literatură. Ei scriu cu regularitate pentru noi şi singurul lucru care trebuie să ne întristeze ca lectori, atenţi la inspiraţie şi idee, e că mereu pornesc să ne ucidă şi că mereu rămân cu senzaţia că vor fi siliţi să reînceapă… O fatalitate infectă face ca nefericiţii noştri adversari să se bucure cu exces de darurile mediocrităţii.

Desigur că-n sufletul lor zguduit de ciudă, ei au mai mult decât în pană. De la intenţie la realizare e de parcurs obstacolul imens al posibilităţii. Chiar dacă, vorbind de lucrurile învăţate din frecvenţa hârtiei tipărite şi a cuvintelor digerate de-a gata, ar dovedi pentru

locurile comune ale expresiunii facilităţi indiferente, când ne „combat", când ne „execută".

Ei au de răsturnat neprevăzutul; tremură, bâlbâie, ajung peltici şi… Dau greş. Praful lor je puşcă e ud în chiar momentul potrivit, din pricina emoţiei, care se manifestează prin umezeală.

Noi citim o critică sau o injurie ce ni se face, intrigaţi ca pentru o lucrare de artă. Primim în lipsa obiectivităţii studioase, anoste a criticii, cu bună dispoziţie, insulta. Dar o voim inteligentă; şi-i pretindem, ca pentru cântece şi blesteme, o situaţie şi un stil. A „înjura" e o artă literară tot atât de spinoasă ca şi lauda, în acatiste, în sonete sau la… Notiţe. Până astăzi intelectul omenesc nu a depăşit unicele sale două resurse: admiraţia şi repulsiunea – şi în aceste două extreme spiritual trebuie să se comporte cu o egală putere. Omul sentimental e un degenerat dacă nu ştie, iubind frumos, să urască admirabil…

Să stabilim regula sumară a unui pamflet.

Înainte de toate, pamfletul trăieşte prin şi-neşi, ca romanul, epopeea sau satira – şi poate fi cultivat pentru frumuseţea lui, ca un ficat într-un bocal. E un gen literar, jumătate actual şi jumătate etern. Încape în el actualitatea, atât cât Margareta încape în *Faust*. E un gen iute şi viu. Apar o mie de poeme frumoase şi abia se citează un pamflet suportabil. Cititorul, pe care pamfletul îl jigneşte înainte de a-l interesa, nu poate să aprecieze nici pe Beethoven nici pe Puvis de Chavannes; el trebuie să-şi facă educaţia deprinderilor frumoase. El e jignit de idee, şi, ceea ce-i mai comun

Şi mai grosolan, de cuvinte, fără să perceapă supervatoarea lor, fără să pipăie fraza în care cuvântul, cu doza lui relativă, e urzit.

Pamfletul nu exclude scopul; când cade pe mâna unui filistin, el vizează o satisfacţie de orgoliu supărat. Ţi-ai scris pamfletul ca să de-preciezi un individ şi mai ales ca să-i nimic ceşti o încredere în sine imorală…

Pasărea noastră domestică încearcă din nou un timid pamflet împotrivă-ne, criticând pamfletul şi pe „pamfletari" şi rezervându-ne nouă onoarea acestui titlu, care, la rigoare, nu-i de respins. Motivul său e un soi de poezie, din Cr*onica,* asupra căreia, speranţa de-a ne înjura cu eficacitate îi oboseşte un creier economic şi steril.

Dar versurile noastre importă puţin dacă merită elogii sau dispreţul. Importă puţin justeţea motivelor care determină chelnerii muzelor ingrate, indispuşi de modesta lor existenţă, să ne înfiereze ca

poeţi sau pamfletari. Ceea ce nu ne munceşte niciodată e grija dacă însemnăm sau nu ceva în mahalaua literară. Ne place scrisul, pentru că ne place şi olăria, pentru că ne place lumina electrică, mecanica, pentru că ne plac miţele şi câinii. Ne-ar pasiona într-o viaţă de mai puţină uzură precizia cuvintelor, puritatea conturelor în gândire, plastica imaginilor, arhitectura abstractă a unei idei. Dar nu primim cu niciun preţ morfolea-la literă, scrisul fără râvnă, fără dogoare. Ne interesează să ne căutăm în scriitor suferinţa şi bucuria şi pe artist, atunci când cei mai mulţi ne supără invariabil cu impresia că ling în tingire streină. Ne supără rolul de rândaş în care se complace scriitorul. Şi nu suntem vinovaţi dacă, furioşi de absenţa omului superior în cel care îndrăzneşte să joace rişca în piaţa teatrului cu îngerul artei, punem mâna pe baston şi măsurăm spinarea brutei sculate din tingirea în care îşi complăcuse nasul.

Vanitate, îngâmfare? Nu; foarte simplu şi curat, un sentiment la mijloc de restabilire de proporţii. Dacă, din întâmplare suntem la rândul nostru o mediocritate, ceea ce nu-i defel exclus, lucrul nu ne doare; aşa doreşte domnul dumnezeu ca unii dintre noi să ne găsim câteodată laolaltă, izbiţi de o istorică stupiditate; rămâne, totuşi, năzuinţa violentă către mai bine şi mai pur, bun corectiv de bună esenţă. Iar dacă, dimpotrivă, ne deosebim şi realizăm în noi intuiţia pe care o avem despre ce trebuie să fie, iarăşi nu ne priveşte. O ridiculă mândrie nu poate salva de pieire, după cum o înverşunată ură, pe care o primim să muşte, cu pumnul, nu poate scoborî o singură frunză. Lumea-i supusă orişicum unei pendulări imparţiale, care distribuie şi aşază…

Se cuvine ca un pamflet să fie şi frumos, şi întocmit. Pamfletul unuia sau altuia dintre cei care, într-un elan de imitaţie vulgară, năzuiesc ca supremă sforţare să te maimuţărească trebuie întâmpinat cu generozitate? Aceleaşi scăderi sunt remarcabile la toţi.

61

Croiala frazei, tăietura cuvântului, ascuţişul intenţiei, totul lucrează ca să facă din personagiul insultat o făptură centrală şi de primă valoare, pe lângă care adversarul, pamfletarul controlabil pe propriul lui efort, se vădeşte prost benevol. E pedeapsa pe care obicinuiesc să şi-o acorde singure stârpiturile literaturii; proclamarea inferiorităţii lor.

(*Cronica*, anul II, nr. 64, 1 mai 1916)

ROMANTICA INDUSTRIALA

Când şi-a făcut sfinţi, dogme, adevăruri şi superstiţii, omul căuta o morală. Câteva secole stau pline în vitrina istoriei, de cele mai ciudate invenţii. Din două materiale, cerul şi închipuirea, străbunii civilizaţiei de faţă au fabricat mii de chipuri de a învăţa şi de a fi susceptibili. Neadormita lor indiscreţie culturală i-a determinat să caute esenţele necunoscutului, slujiţi de singurul instrument, de cele mai multe ori în deviaţiune, al intelectului pur. Problema jezuită: dacă un călugăr are mai multe drepturi să fie ispitit de o femeie frumoasă decât de una urâtă, putea să mobilizeze un veac întreg fără să supere pe nimeni dar interesând pe toţi. Luther, Calvin, şi semenii lor s-au pasionat deopotrivă cu Papii de un lucru de nimic, care a provocat războaie şi volume. Romantismul adevărat, nu cel de literatură şi de necesitatea clasificărilor didactice, izbucneşte şi dezolează în timpurile liturgice şi ale interpretărilor cărţilor sacre.

Romanticii literaturii sunt numai un succedaneu al romanticei vechi şi romanticei-mume. Ei au fost mai mult romanţioşi decât romantici, cum o arată şi costumul epocii, şi mai mult diletanţi ai fanteziei; nişte şefi de orchestră pentru cântatul muzicii făcute şi trăite de alţii.

Sutana se scurtează în pelerină şi barba manifestă tendinţa de-a se subţia în barbişon.

Un om cu o viaţă de un mileniu ar fi asistat viu la transformarea lentă a motivelor romanticei religioase. În locul dogmelor, omul a pus într-o bună zi şurubul, cuiul, piuliţa, sârma, fierul pătrat şi rotund, socotit în milimetri, subtilizat, placa laminată, geamul, sita. Apoi veni invazia metalelor organizate şi a organelor armonice în funcţiuni simetrice: lacăte, broaşte; într-un ungher de turlă bătea de mult prevestitoarea voce a orologiului, cin-tarul vremii ca o excepţie acceptată.

Intrarea locomotivei în câmpia cu fragi şi ierburi, a fost ca o nouă papalitate pentru regatul recent al fanteziei fierului, concurent cu Spiritul Sfânt al vaporilor de apă. Roata dinţată apăru în toată splendoarea mesianică a mecanicei aplicate. Roata dinţată şi helicea corespund cu Pavel din Tars şi cu Sfântul Ion Gură de Aur. Şi totul deveni fontă, oţel, aramă, acest şi cauciuc. Pentru lacrimile de ulei ale motoarelor, poetul descoperi şi un bumbac deosebit.

Fulgerul alb al electricităţii, fugar de-a lungul fibrelor izolate,

aduse Buna-Vestire a luminii renăscute. Carburatoriul se făcu inima noilor maşini; sfinţi pe vremuri, astăzi maşini; o maşină de fiece îndeletnicire. Maşina urmează pe om întâi ca un câine, şi i-o apucă apoi înainte. Viaţa fără maşină, viaţă fără morală. Maşina le-a permis nepoţilor lui Knox şi să zboare. Telefonia cu glasul ei ultrate-restru şi strigoi, telegrafia fără fir, ca un mesaj al stelelor cuvântătoare, cinematograful, toate razele, undele, iradierile şi efluviile… Uzina! Maşini care fabrică maşini. Uneltele zămislind alte unelte. Inginerii – şi după ei muncitorii, adunaţi pentru vecernia industrială în temple de oţelării. Un tânăr linos cu ocneiari, sfiit ca un mucenic, scoate la tribună, sinteza unor drepturi noi din urletul minereului în luptă cu voinţa nebună a inginerului cuminte. O nouă lume şi o chibzuire nouă. Născocită de oameni, maşina judecă pe oameni şi-i osândeşte. Şi toată societatea care şi-a murdărit cât de puţin mănuşa fină eu petrol şi benzină, primeşte pe omul negru ieşit din muntele de cărbune şi din cisternă ca pe un învăţător, fără să-şi amintească nimic din tot ce a trăit şi a învăţat. Limuzina de 50 de cai putere a determinat miracoliul interdependenţii dintre stăpân şi slugi.

Ciocănitorii de fier purced să mântuiască lumea, cuprinşi de un fior de înaltă tensiune, cu o sinceritate şi cu o credinţă la fel cu a diaconilor Reformei – şi ei vor vărsa sânge şi vor profana trecutul, trist întotdeauna, al jucăriei omeneşti, ca toţi reformaţii. Romantica industrială e în toi.

Iar în mijlocul acestei lumi şi al acestor avânturi se iveşte un temperament, al tână-rului-celui-mai-de-curând-sosit. El nu are niciunul din sentimentele predecesorului său. Stu

5 – Ars poetica

Dios şi distrat, el nu s-a gândit încă, până la 20 de ani, să dăruiască un buchet de garoafe unei fete şi să lăcomească senzualitatea virginală, relevată ochiului atent, de peisajul palid şi alb, ascuns între urechea diafană şi pieptănătura castă a domnişoarei trecătoare. Şi nu a tresărit încă în sărutarea respectuoasă a unei mâini ce i s-a întins cu simpatie.

Numai cu 40 de ani mai devreme, el ar fi arborat pălăria lui Garibaldi, ar fi cântat cu mandolina subt fereastră şi ar fi îndrăznit în aburul nopţii o aventură. Astăzi persoana lui fizică e frigidă şi personalitatea lui sufletească absentă. Mai frumos ca toţi înaintaşii lui, e mai metalic şi mai dur. Mintea lui e preocupată de formulele în care

un x apare de câteva ori. Y Rezistenţa materialelor are pentru el o atracţie aproape sexuală. Sufletul lui visează o mar şină… Frumoasă. La ce va sluji această maşină, la lichefiat lumina sau la cristalizarea umbrei, încă nu se ştie. Poate că tânărul de lângă mine, care urmărea zborul unei muşte, gândeşte ca un descoperitor. Uneori închide ochii şi surâde: a cugetat la un electron sau e amuzat de o moleculă. Dacă s-a încruntat este sigur că se supără de randamentul mediocru al pistoanelor actuale. El reflectează la o mie de alternative şi posibilităţi, care toate exclud ridicula mecanică a biologiei şi inaugurează, pentru alte generaţii, împărăţia strictă a maşinii totale.

Tânărul cel-mai-de-curând-sosit nu seamănă cu noi, care mai ştim câteva cântece şi mai ne lăsăm ademeniţi de câteva slăbiciuni. El învaţă carte pentru că-i place şi nu se sileşte sgi caute valoarea socială. Nu se plânge şi nu va dori-Inteligenţa lui sensibilă ca o balanţă e rece ca materia din care a fost construită. Copil matematic al unei Madone blindate, spiritul lui a supt o idealitate stranie din sânii-i de nikel şi aluminiu.

[*Cugetul românesc*, an I (1922), nr. 2 (martie)]

„LITERATURA

R

De câtva timp, se readuce în discuţie o veche mare nerozie, care nu se bucură măcar de calitatea stupidităţilor utilitare. Până acum vreo câţiva ani s-a vorbit de simbolism şi decadentă, Astăzi, aceste cuvinte fără sens, to-cââe" subt pana insignifiantă a mulţilor scribi de literatură, reapar în formula „poezia nouă".

Dacă reeditorii ei ar fi cu toţii de calibrul subdivizionar, nici nu am încerca o relevare. Dar deasupra acestor ţăndări, surcele şi rumeguşuri, care se reclamă de autoritatea tăietorului de lemne, stă cel mai simpatic şi mai îndrumători: chirurgi şi medici, din coxalgici şi eczernatoşi: o transmutare instantanee totală. De altfel, un mare dubiu public planează asupra chestiunii poeziei iar unii, şi nu puţini dintre cititori, nu se pot hotărî cum să gândească între o poezie atrăgătoare şi o critica lipsită de talent şi lecuiitor doctorală. Dubiul merge până sus, şi ca să vorbim întreg, până şi-n detractorii cu meritele literare ale domnului Iorga. Adevărul este că de când combate; poezia nouă" dl. Iorga nu a ridicat în faţa ei o piedică, echivalentă cu un argument, între „poezia nouă" şi ochiul cititorului domnia sa nu a putut aşeza o imagine capabilă să o înlăture sau măcar să o umbrească. Şi de bună

seamă, căci dl. Iorga e un artist care simte frumuseţea „poeziei noi". Ea îl supără nu prin absenţa sensibilităţilor autentice. Ea nu-l jigneşte mă înzestrat din câţi retori are mişcarea intelec –, car prin libertăţile exagerate şi nici tonul de

— „— l „T—J„" „*: „familiaritate universală al „poeziei noi" nu-l indispune pe dl. Iorga. Poezia nouă îl impresionează displăcut pentru motivul, ca să zicem aşa, de tradiţie imediată, şi mai cu seamă – nu ştiu cum ne-am exprima mai încolăcit şi cu o mai catifelată perfidie – pentru că aşa numita poezie nouă, în care se recunoaşte o te nacilate veche cât lumea, s-a produs şi a recoltat cu totul în afară de controlul unanim al domnului Iorga.

Se întâmplă că în fundul râpilor şi-n creştetul munţilor se reproduce de veacuri câte o fioare. Pe care savantul o descoperă după încheierea celui de-al doisprezecelea volum al operelortuală. Numim pe dl. Iorga, şi credem că elogiul nostru n-are să fie interpretat injurios de către fierbintele scriitor al unei limbi în vâlvătaie.

Diverşii purici ai grădinii literare actuale se refugiază în frumoasa domnului Iorga baruă, ori de câte ori n-au nimic de spus şi aceşti purici, lătrători şi scriitori, n-au de spus niciodată nimic. Pe crâmpeie de Iorga brodează, cu citat în cap, diverşi diletanţi şi rataţi, închipuindu-şi, în stârpiciunea lor vanitoasă, că fac parte din Iorga şi războiadversarilor pe care dl. Iorga binevoieşte să şi-i aleagă. Încercători de literatură neizbutită, ei devin pe neaşteptate

69

Sale complete de botanică, integral clasificată. Cam enervat, învăţatul îi acordă un nume minor, o învrâsteşte nouă şi o aruncă într-o no[tiţă spendiculară. Nu-i chiar atât de nouă poezia nouă cât sunt mai cu seamă noi poeţii acuzaţi de poezie nouă. Cu vederile sale largi în multe probleme, dl. Iorga în materie de poezie se păstrează pentru cunoştinţe şi amici.

Mie unuia, nu este vorba, că atitudinea de*jinitivă* a domnului Iorga îmi place. O guşti în orice caz mai mult decât oportunismul câte unei calfe de critic, care ştie să ocolească dificultatea de-a călări pe două spinări, una gârbovă şi cealaltă verticală, cotnandându-şi la păpuşar un al doilea ins aparent identic sieşi, de mucava. La un moment dat al vieţii lui literare, de contemplare a poeziei tip – Victor Efti-miu şi după neîncetate tăgade şi imense munci morale răbdate, criticul simte că intuiţiile l-au trădat şi îşi alege subit din duzină, şi

după ce duzina a crescut, un oarecare „poet nou", pe care îl decretează justificarea curentului până la el tăgăduit. Ceea ce se poate caracteriza şi cu o expresie nou nouă: lichelism literar – sau: lichelism divin.

Prin ce oare ar putea să fie nouă poezia nouă? Prin limbă? Prin sentiment? Prin plagiat?

Că se află ceva *nou* în poezia timpului prezent nu este totuşi neadevărat: vecinul este mai tânăr şi tinereţea lui este mai recentă. Noul acestei poezii a fost determinat de învechirea clişeelor anterioare, trase în mii de

Exemplare şi neprimenite în timp: nimic nu se ştie primeni la timp; într-altfel nu s-ar putea învechi nimic. Secretul poeţilor noi e simplu: ei lucrează pe alte clişee, pe nişte clişee născocite sau nu de dânşii toţi, însă altelea jecât acelea din piaţa comună: amar va fi de ei când şi aceste noi clişee vor fi fost scâlciate. Atunci în locul poeziei noi se va impune o poezie mai nouă.

De altfel toată lumea ştie, pentru că toată lumea pricepe mai bine în trecut, că toţi poeţii care au marcat un nivel descifrabil în cota literaturii, au scandalizat pe câte cineva la timpul lor. Atât numai; că astăzi se scandalizează persoane mai multe şi necontenit mai multe, progresiv cu sporirea tipografiei, şi-a exemplarelor de abecedar. Acum 30 de ani străbunii mei nu s-au scandalizat în România de Eminescu sau în Franţa de Baudelaire. Paşnici râşniţari în Asia Minoră sau bravi hal-vagii în Monastir, ei n-au învăţat limba română ca să o scrie şi să o concureze, sau pe cea franţuzească, decât prin vlăstarul lor actual. Astăzi, *Eu* mă scandalizez.

Că se află ceva nou în toată poezia timpului de faţă, în cărţi, în teatru, pretutindeni, este, într-adevăr, adevărat. Şi acest nou e considerabil – nu vreau să exagerez nimic – căci el nu e numai un nou de clişee ci e şi un nou interior, un sâmbure de nou, aş zice un stil. Limba românească începe să aibă piezişuri, măsuri şi

Transparenţe, şi o manufacturare nouă. Analizaţi numai cretinismul sincer al criticii niruite. Criticii de meserie sunt aproape disperaţi. Ei nu înţeleg cum s-a făcut şi cum se face că ştofa limbii, la care ling ei molcom de câteva decenii şi o îmbălează. Începe să aibă inflexiuni de mătase şi chiar potenţa lor labială o suculentă neobicinuită. Docili catâri ai grosului bun simţ ei ar trebui cel puţin să răcnească a bine dacă nu să şi jubileze: dar trecutul lor îi ocărăşte şi criticii profesionişti au şi ei punctul lor de onoare, acela de a muri

precum au trăit, catâri, îndeosebi atunci când sunt şi catâri universitari. Ei nu se mulţumesc să accepte cu generozitate şi cu entuziasm. Ei îşi fac probleme, ca să analizeze şi să piardă timpul cu o similitudine de savanterie, ca să deprecieze ceea ce nu-i le îndemâna omului de a dispreţui. Arsenalul lor se găseşte risipit în faţa lucrului nou şi inevitabil; calapoadele lor se vădesc zadarnice şi ridicule; ei le apără totuşi. Aripile încolţite la călcâiul zeului zburdalnic, li se par anatomiceşte imposibile şi corul dascălilor şi paracliserilor se văită că miracolul se cheamă găină.

În câteva consideraţii stă toată povestea literaturii.

Ca să ne întoarcem – dl. Iorga, care e un istoric, pricepe foarte bine că dacă toate celea curg şi se schimbă, numai poezia singură nu trebuie obligată să se fixeze locului trunchi. Ar fi şi o proastă pildă de vitalitatea inteligenţii româneşti, ca toată lumea să scrie la fel ca

V.

Nlihail Zamfirescu. Noutatea e o condiţie ce se impune insului înainte de toate, necum să nu fie poruncită literaturii. Ce-ar mai fi istoria pentru dl. Iorga, care şi-a concentrat în frumuseţea ei nobilele sale pasiuni, dacă toate popoarele şi toţi împăraţii s-ar fi mişcat la fel, după un tipar, preocupaţi să nu supere pe contemporanii primului părinte. Dar dl. Iorga fără să admită identitatea şi maimuţăreala istorică, se preface că i-ar conveni în literatură căprăria; poeţii să facă pasul pe companii, cu palma pe vipuscă şi să-ntoarcă toţi capul odată, pentru onor literar.

Subsemnatul *Cuget românesc* roagă pe dl. Iorga să-şi formuleze doctrinele, dacă poate, în chiar paginile publicaţiei de faţă, ce i se pun toate la dispoziţie, cu preocuparea de-a lichida, o dată centru totdeauna, chestiunea pienei noi. Dacă *ni* cinci mii de cuvinte unul nu-i în stare nici să bâlbâie, iar altul ştie să exprime simţiri neobicinuite şi să cârmească în interiorul lor rigid, acest ultim rezultat denarte de-a constitui o vinovăţie, este pentru limba ce le cuprinde o înavuţire, o creştere, o complicare.

Nu-i aşa că fiecare îşi alege cuvintele lui proprii din limbă, ca plantele care îşi iau individual, pentru dezvoltarea particularităţilor numai cât le trebuie din pământ şi din lumină? Natura se vădeşte mai complexă şi mai inteligentă decât critica literară: pe un metru pătrat de pământ mama Safta cultivă zece

Plante cu mirosul tare, absolut distinct, maghiranul, busuiocul,

calomfirul, cimbrul, isma, melisa, leoşteanul, usturoiul şi levănţica – şi mai încap în metrul pătrat alte douăzeci de parfume deosebite, toate hrănite exclusiv din acelaşi gunoi. Mama Safta se bucură de grădina ei. Să fie dl. Iorga sincer ofensat că limba românească se mai poate seri şi altfel decât de către poeţii Vlahuţă şi Coşbuc? Acest soi de judecată nu poate aparţine domnului Iorga. D-l Iorga a apucat să comită greşeala de-a vorbi într-un fel. Suntem siguri că, aşezat şi proporţionat cu problema, Domnia sa va binevoi să facă o corectură de opinii. Însuşi dl. Iorga e altceva decât un scriitor nou al unei noi poezii, care se bârfeste? Într-o limbă sunt mai multe soiuri de limbi şi din momentul în care se face despărţirea limbilor e vorba de suflet, de individ, de capacităţi înnăscute: aci critica literară umt blă în întuneric şi trebuie să se resemneze, nu mai interpretează: primeşte sau refuză. Dar refuză pentru că e nou – şi atunci nu mai e vinovat obiectul ci contemplatorul.

Cred că este ca şi dovedit că noutatea limbii nu are nou decât aspectul nou al aceloraşi cuvinte, puse să comunice unele cu altele şi să se împrumute între ele, aşa încât un critic superficial nu le mai recunoaşte. Evident că în această circulaţie a torentelor subterane ale limbii prin sedimentele vechi ale vorbelor, este nevoie şi de puţin meşteşug: oare să fie vreo ispravă demnă de luat aminte dacă la compunerea ei nu a participat şi meşteşugirea?

Mai e nou în poezia nouă, alt lucru, şi acesta destul de vechi, că e profesat intermitent în literatură, de nimereală. Căutând aurul şi-n aer, nişte poeţi au născocit chimia – şi de aci-nainte, până la materiile colorante şi până la sinteze, fiecare chimist a exploatat izolat câte un punct al chimiei.

E nouă în poezia nouă, atitudinea, concentrarea, părăsirea subiectului din tactica veche, care se naşte ca o artificie, descrie o curbă luminoasă şi se stinge. Până într-un timp, toate povestirile începeau cu A fost odată şi toate rugăciunile se terminau cu Acum şi pururea… Amin. Poeţii au observat că rugăciunea se mai poate exprima şi altfel. Până într-un timp, orice bucată literară era obligată să cuprindă un episod: literatura faptelor diverse şi a invenţiilor istorice, de la roman la teatru. Poeţii au observat că din opera poetică poate să fie sustrasă o parte care să fie mai caracteristic poetică şi, din evoluţie în evoluţie, ei au ajuns la exploatarea supraconcentrată a sensibilităţii: fabula a fost din ce în ce mai abandonată şi înlocuită cu exploatarea imaginilor, cu intensificarea sentimentului: şi, grad cu

grad, poeţii au parvenit la o stare de vaporozit ale a ideii, care le permite să părăsească şi metrica şi însăşi rima… Dacă impresia câştigă, dacă puterea sentimentului câştigă şi metrul şi rima pot să fie fără pagubă înlăturate. Ori, şi în aşa-zisa poezie nouă ca şi în aşa-zisa poezie clasică „singur talentul interesează.

O! desigur că ceea ce-i la unii o stare naturală a firii lor proprii sau o preocupare de arhitect, poate cădea la alţii în simplă imitaţie sau în manieră. Slavă Domnului că literatura „nouă" românească prezintă şi exemplari de acest soi – şi lucru edificator şi sugestiv pentru teza noastră, acelea sunt cele mai acceptate împotriva acestui fel de-a fi nou dl. Iorga îşi poate arunca toate pietrele: ele nu izbesc în literatura nouă ci în mediocritatea cea nouă. Însă mediocritatea veche e atât de numeroasă şi atât de grandilocventă, încât se cade să fim cu multă luare aminte sfioşi…

(*Cugetul românesc*, an. I, nr. 4, mai, 1922 semnat C.R)

LITERATURA ÎN SPECTACOL

Doctrina artistului nu poate să fie *în sine* decât totală umilinţă. Talentul care se strecoară în ţevile de orga ale hohotului sufletesc, altceva decât jalea de a fi tăcut şi tristeţea de a reîncepe – este un fals talent, o imitaţie, o auilitate, un rânjet care ar surâde. El trebuie înlăturat şi ucis.

Nimeni nu-i răspunzător de ceea ce-i mai mult sau mai puţin în compoziţia lui şi într-un fel stupiditatea este de respectat ca şi geniul – şi nimeni nu poate suferi cu sinceritate de osânda de fi mediocru, după cum nimeni nu se poate nici făli că străluceşte acolo unde altul rămâne argilos şi opac.

Cineva, care nu-i el, care-i nu ştii cine, de unde şi cum, călăuzeşte mina abandonată între întuneric şi zare. Sunt linii în desenul unei idei şi al unei forme, care aparţin unei preciziuni exterioare şi unui dictat străin controlului individual.

Când acest desen iese mărgăritar, întrucât artistul este justificat să se bucure de altă bucurie decât a umilinţei?

În realitate, artistul nu cunoaşte niciodată preţul lucrului săvârşit, ci în mod artificial împrumută unui rezultat, îndeobşte mijlociu şi adeseori inferior, etichetele desprinse din sto

Fe scumpe. Iar recunoscându-i preţul, întrucât poate să şi-l menţie pe cel artificial, în permanenţă afişat?

Doctrina bunului şi simplului artist mai învaţă că artistul

dispreţuieşte pas cu pas, bucată cu bucată, tot ce construieşte el, ca o îndreptare măsurată către un edificiu în construcţie, care nu va fi sfârşit niciodată. Artistul rămâne ucenic şi meşter în fiece zi, a vieţii lui de lucrător întru cele esenţiale. El se trezeşte câteodată chiar în Academie, însă subt uniforma lui de marchiz ocazional, rămâne nedescins, şorţul cu buzunar al calfei, cu o coajă de pâine în buzunar şi un chibrit. Are timp artistul să exulte şi să iasă-n bâlci cu frumuseţile lui imperfecte?

Mai sunt obiecţii de adus imperturbabilei siguranţe cu care un stol de scriitori, în special „pleacă să cucerească urechea raţională. Cea mai gravă este de ordin biologic-tehnic. Una e scrisul şi alta e cititul.

Scrisul nu se citeşte, ci numai se urmăreşte. Ivit din constrângere, din concentrare şi din tăcere, legile lui sunt fixate. A seri este a clipi şi a gândi în semitonuri, în sferturi şi-n optimi de ton. Faceţi experienţa unei bune poezii – poezia rămâne orişicum limba interioară a sensurilor şi a cuvintelor – citind-o tare, citind-o, şi urmărind-o cu ochii. O carte este ca lumina lunii rămasă pe pietre, după ce luna a dispărut. Între cititori şi carte se aşază nenatural şi obscen un samsar, care

Tulbură cu atitudinea, cu glasul, cu erorile lui de tonalizare, egalitatea cititorului cu cartea. Când însuşi autorul se interpune ca să dea o viaţă zgomotoasă cadenţei spirituale a scrisului artistic, indiscret şi violent, autorul rupe armonia scrisului şi din scriitor iese un actor, lipsit de darurile (care trebuie să răinâie *străine*) autorului şi un orator redus la rolul fabricat şi contrafăcut de *a vorbi* în scris. Meşteşugul scriitorului este um gen de expresie propriu. Puterea scrisului este strict ascunsă, vocea o alungă, o prigoneşte, o transformă: inflexiunile ideilor se petrec pe catifeaua moale a gândului, care repudiază instru –,mentul vocal. J

După cum fosforarea îşi atinge intensitatea! la întuneric, meritul literaturii artistice se vă4 deşte în ambianţa tăcerii. Vehiculul ei natural este manuscrisul sau tiparul. A părăsi hârtia şi semnul şi a deveni sonoră şi verbală, este pentru literatură a trece în domeniul igliţii şi al broderiei. Este ca şi cum acul ar voi să coase pe aer şi piatră cu lustru. Este ca şi cum ar cânta betonul şi ar mirosi diamantul. O artificializare.

(*Lumea*, anul I, nr. 5, 30 noiembrie 1924)

SCRISOARE CU TIBIŞIRUL

din materiale în spaţiu şi o poate schimba. O mie de tone în pietriş sunt chiar pietrişul şi dacă din

Miracole nesfârşite zac în noi şi împrejurul nostru, pe care viaţa în societate ne-a dezvăţat să le preţuim… Miracolul suprem: cuvânjail? cu diviziunea lui: firribî TCOM" Săii născut cuvintele? întrebarea, de sineşi didactică, cere răspunsul care aparţine didacticii celei mai sterpe. Să nu insistăm, să contemplăm… Dar al cui este cuvântul? al omului, al naturii? Nu este cuvântul de-un neam cu apele, cu vegeta-*L* lele, cu minereul? A putut cineva să-l „facă", viu şi energic, să-l ţie minte înaintea tiparului, să-l treacă urmaşilor fără catalog? Cu-ivântul se moşteneşte ca bătaia inimii şi ca sân/gele; cu o lingură de sânge s-a făcut alt sânge şi torente de sânge în sute de milioane de vieţuitoare. Generaţiile, toate zic pânii „pâne" şi-i singurul cuvânt potrivit şi propriu; căci „câne" înseamnă altceva şi „pâne" iarăşi ceva deosebit. La începutul veacurilor a rostit cineva singur odată: pâne? Cine?…

E miraculos cuvântul pentru că la fiecare obiect din natură şi din închipuire corespunde un cuvânt. Vocabularul e harta prescurtată şi \ esenţială a jiaturii şi 5 rrâul poate Qrej „dincu-[vinte, din simboaâe. Toată natura din nou. Creată ele nu aş putea face decât macadam, cu simboa – lele lor eu pot face orice afară de macadam şi chiar macadam închipuit, uvântul permite evocarea şi punerea în funcţiune a tuturor puterilor închipuite şi sacre. O idee se face act. Scoborâtă în cuvinte. Dar cuvântul însuşi *nea* –, lăturat unei împrejurări descrise are o viaţă personală, împrumutată de la lucruri, şi el poate ajunge o putere de sine stătătoare. Meşteşugul cuvântului a cernut şi cerne fără răgaz lumea şi sulietul ei – şi a dat naştere literaturii şi elocvenţei.

Un cuvânt numeşte, alt cuvânt îl pune în mişcare, un alt cuvânt îi aduce lumina. Un cu-l vânt cintâreşte un miligram şi alt cuvânt poa' cântări greutatea muntelui răsturnat din temelia lui şi înecat în patru siia De. Cuvinte tuigi, cuvinte aer, cuvinte metal. Cuvinte întunecate ca grotele şi cuvinte limpezi ca izvoarele pornite din ele. Intruncuvint selaeez. luaşi a ne trele sau sunt moi camelcii. Elete asaltează ca viespile sau te liniştesc cu răcoarea; „TJeoera A vesc ca Tăureţii auTEeadapă cu rouă Uamlaliaplicata la cuiortşi pariuine tale o copilărie, comparativ cu magiile foarte vechi, p, p g, pgcare le realizează cuvintelet de la primele cântece şibasme despre dumnezeu şi om.

TCaâecuvintele însă lăsate-n voia singurătăţii lor sunt ca nişte

timbre uzate şi nu pot evoca peste-nconjurul lor îngust nimic. Când

6 – Ars poetica

T

Vine cântăreţul, povestitorul sau apostolul, cuvintele tremură ca păsările îndrăgostite la ivirea liniştitelor dimineţi; elecântă, vorbesc sau ameninţă şi blestemă… Şi după cum sub un condei cuvintele uscate se îndulcesc, sub un condei mai viu ele înviază mai mult; focul sfânt care le-a zămislit le dă şi o vigoare mai dură. Miracolul cuvântului se împlineşte cu miracolul înflăcărării lui. Prin cuvinte trec lămpile cu raze divergente ale talentului de a le reconstrui.

Fiecare scriitor este un constructor de cu Z vinte, de catapetesme de cuvinte, de turle şi de sareofagii de cuvinte. Cuvântul construit poate să aibă gust şi mireasmă; poate oglindi în interiorul lui profunzimi imense pe-o singură latură lustruită; el dă impresii de pipăit aspru sau catifelat, după cum sapă-n lespezi sau se strecoară prin frunze…

Niciun meşteşug nu este mai frumos şi mai bogat mai dureros şi mai gingaş totodată ca meşteşugul blestemat şi fericit al cuvintelor. / El devine o pasiune nestăpânită şi a scriitorului mediocru, şi a meşteşugarului de geniu – şi, când o urăşte m-ai mult, atunci o iubeşte ar-ţistul mai puternic. Atelierul: un colţ de masă, instrumentul: un condei pe hârtie; cea mai ieftină instalaţie: totul se găseşte concentrat în linia care le uneşte, invenţia – şi din mina deschisă, ca dintr-un corn de abundenţă, curge avalanşa miraculoasă a cuvintelor, flacoane de superesenţe.

Dacă şi-ar da într-adevăr seama de zestrea fără sfârşit care mişună ca nişte aur viu în chivotele lor sufleteşti, scriitorii s-ar simţi mai mulţumiţi şi invenţiile lor literare ar aduce optimism şi bucurie în viaţa bunilor cetitori Ei ar construi iluzia cu realitatea în cantitatea necesară, pentru a înconjura minţile cu confort şi a incendia lumea cu văpaia pură a speranţei…

Lumea, an. I (1924), nr. 8 (decembrie)

PAMFLETUL

[…]

Pamfletul? Dar *cine* este pamfletul? De obicei personagiile care fac obiectul unui pamflet la auzul acestui singur cuvânt muzical, devin agitaţi şi isterici. Nu le place, la niciun grad, şi tot ce nu le place capătă numele de pamflet. Pamfletul ar fi ceva aşa, ca un hoit în ultima lui

descompunere, de care dacă te apropii rişti să-ţi murdăreşti trupul tău pur şi sacru, cu drojdiile şi poşircile purulente. Dacă te-a supărat afară din cale un articol li –, erai sau o gazetă, ajunge să-l clasifici pam-îlet, pentru ca orice om civilizat să priceapă că nu mai e nevoie să fii în stare de un răspuns. De unde reiese, bineînţeles, că pamfletul nu poate exista în pictură sau în arhitectură ci exclusiv în presă. Cel care a scris pamfletul, de bună seamă, capătă numele de pamfletar şi pamfletar este mai rău decât asasin. Un guvern poate urmări cu toate rigorile lui pe un pamfletar, pe când un asasin îl poate lăsa indiferent, pentru că asasinul nu scrie ci se mărgineşte pur şi simplu şi propriu-zis să ucidă. Pamfletul nu e numai o crimă: este ceva cu mult mai primejdios şi mai urât, nu aş putea spune exact ce este, dar, mă rog, o simt, am noţiunea clară a pamfletului în capul meu inteligent.

Un asasin – nu este aşa? – omoară un om pentru ca să-l prade mort. Poţi afirma că într-adevăr asasinul s-a dus să fure cu intenţia ca să omoare? poate că asasinatul a fost un accident. Dar pamfletul nu are această scuă. El nici nu urmăreşte – vorba vine – măcar să jefuiască. El se strecoară în afacerile private: se leagă de chestiunile publice, politice; nu-i convine azi una, mâine alta; ţine condica dregătoriilor; vorbeşte cu statul fără ruşine. În rezumat, pamfletul se ocupă de ceea ce nu-l priveşte şi cu cât l-o privi ceva mai puţin, cu atât stăruie mai mult. Bunul cetăţean îşi vede liniştit de treabă dacă vrea să fie iubit de legi şi stimat de poliţie şi regulamente – şi cel mai fericit mijloc de a-ţi vedea de treabă este să nu te amesteci. Când te-oi chema eu, să vii bucuros şi să-mi dai votul dumitale mie; restul vieţii ai să stai acasă. Pentru dumneata nu există chestii de guvernământ, de stat sau de comună. Caută să nu necăjeşti oamenii de la putere sau pe Primarul în funcţiune. Căci atunci începe pamfletul, şi la auzul acestui cuvânt se ridică împotriva ta, numaidecât, notarul, prefectul, inspectorul, directorul general, directorul, şeful de birou, tutungiul „brevetul de băuturi soirtoase. Toată ierarhia într-adevăr, totul până la pamflet. Dar lăsând deooarte o clasă de oameni, mai mult sau mai puţin iluştri, care urăsc pamfletul din instinct, să căutăm a restabili noţiunea.

Pamfletul reprezintă un gen literar. El e un fel de-a slobozi condeiul în răspăr. Nu ajunge

Să scrii că dl. Mihail Dragomirescu e Păcală universitar, ca să fii şi scris un pamflet. Acest lucru e unanim cunoscut şi totuşi această cunoştinţă nu este un pamflet. Pe de altă parte nici d. Dragomirescu nu

este un pamfletar pentru că dă despre domnia sa impresia – să zicem – că ar fi ceva aşa, cum s-ar spune, mai pe departe ca un prostănac. Pamfletul însă trebuie să lase, el, această impresie că personajul – să zicem X – de care se ocupă, este cum ziserăm cu două-trei rânduri mai sus. Orice personagiu care poate deveni subiect de pamflet este într-o măsură oarecare ridicul prin diferenţa dintre calitatea lui socială, dintre aşteptări şi calitatea reală. Tot pamfletul se inspiră din această singură diferenţă: condeiul se vâră aci şi scobeşte lărgind: poteca sufletului este deschisă. Subiectul cedează, gâdilat în punctul convenabil. V Ca să-şi atingă scopul, pamfletul trebuie neapărat să concretizeze vizual şi să corespundă egal cu obiectul: el se lucrează în adâncime, cu intuiţia şi cu imaginea. Pamfletul se învârteşte în jurul obiectului cu oarecare frumuseţe de corb: între două zboruri circulare, ciupeşte, zgârie, înţeapă, rupe. Pamfletul se lucrează cu undreaua, cu peria de sârmă, cu răzătoarea sau cu fierăstrăul bijutierului, şi uneori, în clipele supreme, cu uneltele măcelăriei-un pamflet îşi atinge scopul când izbuteşte să strecoare otrava îndoielii în insul însuşi al celui *pamjletizat*. Şi această victorie eminajnente morală, o câştigă orice pamflet bine echilibrat şi scris cu văz. V

În pamflet, ca în comedie şi ca în toată satira rezidă puterea imbatabilă a surâsului. Scriitorul îşi domină subiectul. În proza dogmatică şi banal afirmativă scriitorul suferă disciplina greoaie a dramaturgiei, a tragicului, copleşit. Pamfetul e tifla – şi acestui gest i se cuvine o mână curată, elegantă şi chiar o bijuterie pe degetul mic. Pamfletul frumos, animat şi stropit cu lumină, reuneşte toate însuşirile care fac preţul lucrărilor de artă şi-i lectura cea mai plăcută unui intelectual.

Numai că pamfletul bun este rar ca şi poezia bună. Totuşi mai deasă. Imitatorii, al cărui număr dezgustător face genul de ocară, sunt incapabili de invenţia personală activă, condiţie esenţială a pamfletului bun. Ei maimuţăresc, ca în toate meseriile, obsedaţi de un model, pe care, de la sine înţeles, sfârşesc prin a-l tăgădui, tocmai când furia imitaţiei se vădeşte mai arzătoare.

Rămâne pe dinafară de rândurile de mai sus, neschiţată, o problemă: alianţa spiritului de pamflet cu entuziasmul şi respectul naturii. Pamfletul e pumnul profetului iritat de râvna de stăpânire a stupidităţii.

(*Lumea*, anul I, nr. 11, 18 ianuarie 1925)

CĂRŢILE

Cărţile stau în raport direct cu înmulţirea tipografiilor nu numai în ce priveşte numărul volumelor, dar şi suma totală a foilor. La noi coincide exact înfiinţarea câtorva mari tăbăcării de editură, cu cartea foarte voluminoasă. Niciodată literatura românească nu a biruit răbdarea cititorului ca în epoca noastră de arte grafice. Cărţile ies multe şi groase. Kilograme de literatură într-un singur volum, sute de pagini, mii de pagini.

Cartea groasă e reputată „operă", pe când cartea subţire e numai volum. Unii scriitori au înlocuit dificultăţile concentrării. Înălţimii şi adâncimii cu şesul emolient infinit. În care te întinzi, mergi şi stai, rumegi şi iar te duci. Sigur, liniştit şi mediocru. Autorii au fost distinşi în ultima vreme, pentru că au scris cărţi imense, care nu pot să fie citite, aparent satisfăcuţi de asemenea distincţiuni.

Criteriul numărului de pagini s-a impus în conştiinţa câtorva măcelări, după sistemul metric, care orientează preferinţele la cântărirea râmăitarilor cumpăraţi pe picioare. Absenţa tinereţii verbale şi a virginităţii de inspiraţie este mascată cu aşa-numita muncă. În sensul ei de braţe suflecate şi năduşeală, ca geamurile aparte, lipite cu jurnal: munca bivolului înjugat la isprăvi nebivoleşti. E-o muncă asimilată cu prepararea varului cu nisip şi cu căratul apei la groapa cu var: această muncă pe distanţe şi în lăţime, nu construieşte bazilici şi între arhitecţi este plătită cel mai puţin şi cu titlul de salahorie.

Cărţile-bolovani, la locul lor în ştiinţele documentare şi descriptive, denotă pentru artistul care asediază cu ele cetatea sprintenă şi ascuţită a literaturii, neputinţa de a-şi vedea obiectivul, căutat cu strădania paginilor acumulaeincapacitaţia strângerii laaltă a componenţilor organici, lipsa de gust şi facultatea construcţiei prin eliminare. Autorul de bolovani tipografici ia tot şi utilizează tot materialul ce-i vine în lopata sterilităţii, milos cu sine, blând şi frăţesc cu propriile-i băii sare. Dacă orice adevăr poate fi înscris în câteva cuvinte, nu există subiect care să nu fie tratat în câteva pagini şi al căruia interes de originalitate să treacă peste numărul lor.

Când face un roman, scriitorul este ademenit de vanităţi abstracte şi influenţat de vorbele născocite de o critică fără imaginaţie, care scapă de obligaţiile individualizării, şi preciziunii în rezervorul cu psihologie, marele canal colector de impalpabile supraterestre.

Psihologia în roman consistă în a descrie pe lung şi pe nemaisfârşite. Acea ce se petrece exact în sufletul unui individ. În momentul când îşi încheie ghetele, când îşi taie friptura. Este obligator în psihologia acestor bărbaţi de ştiinţă ce vor să fie romancierii, ca eroul să nu se comporte niciodată mental în concordanţă cu actele lui, trebuind de pildă, ca atunci când vorbeşte cu Nichifor să creadă că stă de vorbă cu Mazâlu şi chiar să-i confunde pe unul cu celălalt, pe baza unui beteşug sincer sau inaugurat. Psihologul escortează toate mărunţişurile romanului său cu un alai de consideraţii, de accesorii şi analize în care mărunţişul moare ca să trăiască psihologia. Mulţumită maşinii de tipar, dl. Tartampioneanu se face egal cu Claparede şi Freud, dacă nu chiar i-a întrecut şi însuşi doctorul Marinescu, specializat cu toate acestea în cretinologia literară, rămâne un modest debutant, tolerat cu titlul de coleg.

Concluzii: Să scriem închegat şi după geometria în spaţiu. Şi să scrim scurt şi nou. Şi să ne lepădăm de roman. Biblioteca noastră de artişti să aibă 20 de volume…

(*Lumea*, anul I, nr. 14, 8 februarie 1925)

CE TREBUIE SĂ ŞTIE UN TÂNAB LA 45 ANI

Dragă Domnule Maxy.

Citind numărul6, împovărat cu elogii pentru modestul personagiu ce bănuiesc a fi, al revistei INTEGRAL m-am întrebat ca omul: nu sunt şi eu un integralist şi constructivist de felul Domniilor voastre, colaboratorii principiului şi ai revistei? Dacă nu mă înşel, constructivismul dv. Se deosebeşte de alte variate constructivisme prin aceea că este integral – şi a fi constructivist înseamnă, poate, a croi materia şi natura după tipare intelectuale. Sau poate că înseamnă altceva şi mai multe alte lucruri speciale şi controversate.

Odată, influenţat de tinereţea constructivisytilor, ne-am surprins improvizând intuitiv un, vis constructivist: despre cum ar trebui să se prezinte viaţa şi plastica socială într-o eră ca aceea. M-am gândit, de pildă, la căile de comunicaţie şi la vehiculul cu motor, şi am descoperit că linia dreaptă devine o imp osibilitate în concepţia unui constructivist integral. Drumurile actuale, foarte înapoiate şi reacţionare, vor trebui să cedeze în faţa unui drum mai puţin elementar şi simplist, construit în zigzag – aşa că un automobil care ar pleca la Predeal, din Bucureşti, la orele 8 dimineaţa, să se găsească peste patru ore exact în acelaşi punct, de unde trebuia să fie pornit, ca

şi cum nici nu s-ar fi deplasat. Dacă înţeleg bine, un automobil pornit miercuri din Capitală, va trebui, în exactă logică de constructivist şi mai ales de integralist, să ajungă la Predeal marţea trecută, adică exact cu 24 de ore mai devreme.

Cum se va executa acest marş biruitor al unui automobil, trebuie cercetat. Îmi închipuiesc că numai zigzagul şoselii, care să înainteze în linie dreaptă cam de vreo zece kilometri pe metrul de lungime, ar fi insuficient. Fiecare unghi de zigzag va trebui prevăzut cu un tampon activ, el însuşi mişcat de un motor, al căruia creştet să izbească radiatorul vârtos şi să dea maşina îndărăt, de câte o mie de metri, în funcţiune de centimetru pătrat (sau cubic: mecaniceşte este indiferent). Evident, problema nu este dezlegată printr-o simplă sugestiune.

Dar dacă integralismul este o şcoală nouă, mai recentă chiar decât constructivismul, eu aş fi partizanul unei şcoli şi mai recente şi, în exemplul de mai sus, aş propune că pentru ca să ajungi înainte de-a fi plecat, nu cu 24 1 de ore dar cu 30 de zile, ar fi egal ca ma (şina să nu mai plece deloc şi, pentru perfectă siguranţă, i-aş dărâma motorul în momentul „ieşirii din fabrică. Nimic nu mă împiedică să (dărâm şi fabrica înainte de a fi construit un singur motor şi să suprim şi acţionarii socie taţii anonime, după ce vor fi depus 33 din? capitalul de bază.

S-ar putea să fi făcut câteva erori în schematica ideologiei; nu cred să mă fi depărtat enorm de adevărul ideal al ultimului curent. Aştept confirmările dumitale.

În revista Dv. Am găsit capete cu unsprezece profiluri, cu un ochi deasupra pălăriei şi cu celălalt pe muşama; am găsit fire de mustaţă ivite în spinare, peste sacou, nasul demontabil şi ghetele făcând corp cu fiinţa. În loc de creier, un portret purta, mi se pare, în craniu, un grilaj de lemn vopsit verde, prin care se uita încoace un câine dresat – şi o inscripţie: „Sunaţi". Propriul meu portret din INTEGRAL era agrementat cu 10 – 15 capace de aluminium aşezate în dosul urechii mele: ar fi fost de ajuns un bobârnac în ultimul capac, pentru ca portretul să înnebunească. Vreau *să l* zic că în lumea Dv., totul devine posibil şi ironia funcţionează cu o severă gravitate.

Foarte bine, dragă domnule Maxy! Viaţa e mediocră şi gustul nostru se atrofiază sorbind din acelaşi pahar cu interminabil conţinut. Eu vreau să mănânc paharul: cine ar putea contesta suculenta

sanguină a noului meu chef? Şi după ce voi fi înghiţit paharul, nu mă voi opri: voi mânca furculiţa, cuţitul, lingura şi piciorul de cristal. Voi ataca violent, cu gura căscată, dulapul din sufragerie, dulapul cu rufe: voi mânca indispensabili, gulere şi ciorapi. Şi ce-are să fie, vom vedea. Şi când

93

Voi fi devorat totul, găsindu-mă în faţa unicului organ al maimuţii, pe care – vai! – l-am pierdut în preistorie în lupta cu crocodilii, voi mânca amintirea unei cozi… Ajung la automobilul care a sosit în ajunul plecării. Al dumitale cu drag.

T. Arghezi (*Integral*, nr. 5, iulie 1925)

EVENIMENTUL

Meşteşugul literar s-a isprăvit în forma lui de cuvinte fotografice şi servile şi distanţele sunt străpunse diagonal. Concentrarea până la esenţă o sugerează chimia. Scriitorul, subt sancţiunea de a fi înlăturat, este silit să ţie seamă de regulile descoperite peste gramatică şi vocabular în uzină şi laborator, două şcoli care au descompus materia cugetării şi o reorganizează pe un tărâm deosebit. În interiorul timpului său, artistul cuvântului trebuie să utilizeze procedeele în vigoare, transvazând în stil împalpat puterile motrice şi uneltele mişcate în elipsa curelei. Însuş Ion Gură-de-Aur se simte mulţumit în bolta lui fumurie de aportul astral al becului electric şi patriarhii şi cardinalii scoboară bucuros dinaintea catedralelor din carul automobil.

Imperiul experienţei şi al efortului de a descoperi au intelectualizat în adevăratul sens al cuvântului, generaţiile din ultimii douăzeci de ani şi procesul se continuă treptat. Mai poate să rămâie berbecul ceea ce era, înconjurat cum se găseşte de miros de industrii şi fier, de furnalii, de locomotive? Mai este dragostea, ceea ce părea să fie? A mai rămas ceva

Din principiile pur verbale şi uscat contemplate de odinioară? Mai sunt ideile, năzuinţele şi concepţiile ceea ce au fost?

Scriitorul care vine e un tehnician. El va lucra în limba lui personală ca un *monteur*, cu materiile intelectuale, identice în formă şi număr, în toate limbile literare. Date la strung, bătute pe nicovală sau presate cu vârf şi ghe-vint, cuvintele vor construi ideile şi substanţele literare după scheme noi şi imaginaţia împărecheată cu studiul rezistenţei materialelor întrebuinţate, va conduce hărnicia literatului.

Progresiv, geniul limbii, particularisme-le, idiotismele şi toate specialismele naţionale vor face loc – în literatură – unui sistem de expresiune care ca să fie transpus dintr-o limbă într-alta, nu va cere decât aplicarea brută a unui desinator copist, ca planul unui arhitect, strămutat în albastru.

De altfel, perfecţiunea literară şi linia sintetică au mai cunoscut un apogeu şi o săgeată terminală: în Sfânta Scriptură şi în folclor.

(*Sinteza*, anul I, nr. 1, aprilie 1927)

ARS POETICA

Scrisori unei fetiţe

Mi se părea că scrierea articolelor publicate în obiectul *Cuvintelor* mele *potrivite* a încetat. Am aşteptat-o să se curme şi ori de câte ori era să am impresia că se isprăveşte, se iaca o serie nouă. Poate sunt ameninţat să aştept câţiva ani şi încă o viaţă: sufletulcărţii mele – e de prisosmodestia căci nimic nu, există pentru ca să sefe Smi – circulă, este viu şi nu mai poate fi ucis: el aparţine lite-rajurfl, ca şi cartea, cu izbutirile şi neizbutirile ei.

Dar am făgăduit că sleindu-se şirul articolelor elogioase sau injurioase – voi. publica şi eu, autorul, note la cuvintele mele. Le cu-ngsc-mai-bine decr Fcititorii mei şi fără vanitate, le explic…

1 Când am pornit sjiscriu, acum 30 de ani, nu o făceam ca să satisfac vreodată pe altcineva decât personagiul simţului meu de ordine şi simetrie, r! măs7 trebuie sălnârturisesc, nesatisfăcut. Puţinii mei prieteni, încă de atunci, îşi „vor" aduce aminte că-mi pusesemjdegând, însă cu seriozitate, să scriu, până lajpatr-Uzecide ani, o carte. Nu m-am ţfnut de cuvânt: am mai întârziat japţe… Sunt spini care se reproduc de zeci de mii de ani şi rodesc ghimpi exclusiv.

7 – Ais poetica

În treizeci de ani, câţi mi-au trebuit să scriu o carte, am scris o grămadă de alte cărţi. Cele mai bune au fost cu simplicitate expediate la ceruri cu colaci de fumj TrebuiaşăşeriU – Mi-era foame, mi-era somn", să scriu: mă odihneam de omiincJLzilnicăv deseori foarte grea, în colaborare cu o putere de „concentrare în răbdare şi efort, agresivă. Cu sufletul furnicat de „atomi imponderabili şi mistici, am luat parte la stăruinţa cumplită de a ridica un sac cu plumb până-n tării şi înăuntrul lor de-a mă duce departe. Voiam să sufăr, cu un temperament distinct care nu încheie alianţa cu nimeni, până la victorie totală sau prăbuşire. N-am vizitat niciodată niciun literat. Când m-am ivit incidental printre

scriitori, veneam cu totul din altâjjarţe, din părţi în cărl Tliu pusese încanici un scriitor jealificat piciorul. 1 Şi miroseam a sălbăticie, ca un Tup intrat din jeroareinic? Şte-Scriam fărjisă-vreau să fiu I ceea ce se numeşte un scriitor, lucrul acesta se simte clar din Cuvinte *potrivite*/ care nu (măgulesc falsificările intelectuale şi artistice ale nici unui gen de a mânji hârtia. Prietenul meu C. A publicat o poezie şi apoi câteva, în revistele lui, autorizat mai mult de prietenia decât de intenţiile autorului. Mi-era de jtipo –, grafie, care-i o artă japoneză, aş putea zice silă) de vreme ce o vedeam lucrând ca o maşină şi nu ca o instanţă.

W În 24 de ore ajunsei scriitor. M-am luptat din răsputeri ca să dau înapoi: a fostjcu nepu

«a ţintă, m-a luat curentul şi vâlva m-a cuprins. Niciodată nu m-aş fi gândit să opresc asupra mea opiniunea literară, elogiul sau tăgada, admiraţia" imperială sau contestarea valeţilor: aceste unităţi, aporturi şi infiltraţii, erau, cum sunt şi astăzi, cu totul străine preocupărilor mele, adunate în singura pasiune, aceasta desfrânată, de a cânta pentru urechea mea şi pentru ţarină.

M-a nemulţumit în ceasul când am pornit să mă ţin de cuvinte, ca de nişte funigei şi să zbor cu ele, toată literatura ce se făcea şi care se făcuse, inexpresivă, moale, cu aderenţe niucilaginoase. Îmi venise, nu ştiu de ce, nevoie de-a întări cuvintele şi de a îngropa în fiecare din ele o alică de plumb. În jurul căreia să basculeze fix, ca figurinele de celuloid. Observasem că buruienile mele vulgare din fereastră nu mă plictisesc niciodată, că mi se păreau proaspete şi noi în fiece zi, ca şi câinii şi miţele cu care trăiam, pe când cărţile mele cele mai bune şi rezistente mă cam scârbeau. KJare cuvintele nu puteau fi noi ca pisicile şi cea iarba din ghiveci1 Această obsesie idioată nu m-a părăsit. Şi am umblat peste tot locul cu un gol şi cu o nevoie de a-l împlini/ Să mă păzească Dumnezeu, nu am căutat să fac" literatură, dar am căutat cuvintele care sar şi frazele care umblă, de sine stătătoare Nu ştiu, am sentimentul că încă nu le-am găsit şi probabil că nu le voi mai găsi. Linsă căutând cuvinte săritoare şi găsind puţine, am înlocuit natura lor printr-o natură de adaos şi m-am

Apucat să fac resorturi pentru cuvinte, ca să poată sări. Jucăria e de altfel lesnicioasă de i fasonat: constrângi cuvântul să fie strivit între

1 un arc şi un capac şi când vrei să sară cuvân

1 tul dai drumul la capac şi când vrei să stea

(încordat pili capacul la loc şi închizi cârligul.

Utâta tot./

Recunosc că e un joc ridicul, care nu poate ispiti un om grav şi jocul devine şi mai ridicul când voi mărturisi că-l făceam cu convingere şi gravitate. Aş fi fost în stare să ucid pe omul care nu m-ar fi lăsat să mă joc noaptea cu resorturile şi cu maimuţele mele. Recenzenţii inteligenţi sau proşti care au judecat *Cuvintele potrivite*, au găsit că se petrece ceva neobişnuit în interiorul cuvintelor şi al stihurilor. Unii au crezut că surprind în ele o realitate care era o realitate a lor, alţii cu naivităţi complicate au crezut că descoperă micimi şi îngustimi, pe care eu nu le prevăzusem: sâr-me strâmbe pe dindărătul păpuşilor, greşeli de vopsea. Câteodată, şi destul de des, am strâmbat resorturile, într-adins, ca să le văd cum sar ele strâmbe, şi am lipit o pensulă cuchijio-roz pe nasul cuvântului care mă necăjea. Faptul adevărat este că am răscolit cuvinte cu cuvintele mele potrivite şi ele au dat de lucru belferilor loviţi de neputinţa de a se juca. În jucăriile mele am pus pe lângă resorturi şi câte o băşică, şi câteodată câte cinci, şase, şapte, opt băşici care ţipă odată toate, sau treptat, după cum se întâmplă să le strângi. Câte un cuvânt fuge ca o găină şi deodată se opreşte-n

Drum şi se întoarce cocoş. Câte un alt cuvânt răcneşte ca ologii în târguri şi te supără şi te pomeneşti ridicându-se din carul care duce ologul, o voce cu tonuri adânci – şi iar te superi pentru că nu înţelegi. Însă eu, care m-am jucat, ştiu şi mi-am făcut socoteli, că vâr într-o pagină de versuri, ca într-o colivie cu sârmele paralele lucruri şi vieţuitoare care trebuie să se bată unele cu altele, să se extermine şi să se întovărăşească rar, la câte un ceas de universală hodină.

— Altceva nimic\ m-am jucaţi *j*. Când cineva spune că aş fi un scriitor mare mă înveselesc: cu atât de puţin lucru se face un mare scriitor? Şi când cineva mă piteşte în dosul lui, ca să fiu mai mic decât el şi mă as – perjează cu tulumbele şi orificiile lui naturale, iar mă înveselesc: atâta lucru îl face să-l doară şi să capete cufureală, bietul om? Mă găsesc în mai bună tovărăşie cu viţeii mei. Care n-au auzit că sunt scriitor şi nu au citit literatură, nici ca artişti nici ca universitari: ei umblă şi, sar şi asta mă interesează de vreo 30 de ani. Întregi. Scriitorii, melancolici, bolnavi de eu. Ţ, cocoşaţi sau grandificaţi, nu ştiu să sară şi sădanseze.

*\Şi, desigur, la bancul meu cu menghină mică, m-am nărăvit. [Pe lângă cuvintele cape*y* sar m-au interesat jţotatâi-o «win±ele-JGareseânţepenesc, care stau de tot, îngropate mult în p; am!

ni" 15 i ridică Te rrYuftr ni" văzduh; cuvin tel ei stâncoase. icând nu le-am găsit am luat cuvinte / de celelalfe şi le-am bătut cu un cui lung înlăun

V

Tru şi le-am lăsat aşa, şi acest cui e un cui carp nu mai iese. Nu sunt vinovat. M-am} urat. Apoi, evident, am căutat cuvinte virgi-ialp, cijvjnţe puturoase quidote. uniiTIeam excitat aroma, le-am avivat rănile cu sticlă pisată şi le-am infectat pe unele controlect: şi cum de la elp la a-ur e o distanţă directă, o corespondenţă, am făcut pe cale artificială şi cuvinte oglinditoare sau străvezii şi am sunt să intre în lumina lor eterogenul, ca într-o vi-vtxină de optician ambulant/ \\Iai pe scurt, m-a posedat intenţia de a împiimutaji Qjrbelor. Însuşiri materiale –, aşa „incâf unele să mir Qie, unelejsăsucere plpila J? rin setateiee, altele să fie ipâibij4 ye… Sau i a]

Altele să fie ipâibij4 y… Musculatgjsi cu, păr e] e animal". foata viaţa am „avut idealul să fac o fabrică de jucării şi lipsindu-mi instalaţiile, m-am jucat cu ceea ce era mai ieftin şi mai gratuit în lumea civilizată, cumaterialul vagabond al cuvintelor fdatevf

Iara aproape toate reţetele mele. Dacă cineva continuă să se mai schilodească umblând cu gâtul strâmb după cuvintele mele, vie-i inima la loc; apuce-se şi el să se joace şi dacă mai are nevoie de reţete să mi le ceară: le dau (bucuros, după cum am aflat.

Însă toată jucăria are un înţeles. E nevoie să te joci de mic şi să adaptezi o viaţă şi o! nefericire pe statul mic al jucăriei. Meşteşugul ăsta pueril nu-l poate duce la capăt un indii vid pripit pentru o profesiune respectabilă sau I bine plătită, decorat şi sociabil. Oaimn-i dofi

Niţi socialmente, oricât ar dori-o, nu pot face jucării, după ce şi-au deprins pipăitul, căpăţâna şi fesele cu un contact stabil. Căci şi\ jucăriile au drama lor, călugăria lor, fecioria lor, care nu se potrivesc cu meşteşugurile nici 1 unui parvenitism. În 30 de ani, eu am. Făcut o carte şi am văzut toţi oamenii de-o vârstă cu mine trecând înaintea mea şi am acceptat… * jDacă mărgelele şi jucăriile mele sunt date pierzaniei, ceea ce nu cred, din pricina cantităţilor de viaţă, de sănătate şi de timp cristalizate în substanţa lor, eu unul nu mă îngrozesc: mă joc înainte. Dar dacă sunt destinate să dureze, ceea ce mă tem că mi se pare, nemijlocit ele vor dura, solidare cu limba din care le-am smuls şi în care le-am intercalat.

(*Adevărul* literar *şi* artistici anul VIII, nr. 367, 18 decembrie 1927) I

V/

O*u*

AUTORII

Cu o bunăvoinţă la care nu voiam să ne aşteptăm, colaboratorii spontani se înmulţesc pe zi ce trece. Pe lângă multe manuscrise foarte puţin literare, primim şi manuscrise literare puţine. Suntem mâhniţi că nu avem Ioi cui pentru a le da cuvenita publicitate, în aşteptarea unei eventuale sporiri a paginilor papagalului: deocamdată ne silim a ne mărgini la cercul strict al colaboratorilor noştri cunoscuţi. Spaţiul ne lipseşte mult şi nu putem da curs nici invitaţiei unora dintre corespondenţii noştri de-a le răspunde la o poştă a redacţiei.

Este îmbucurător că se scrie mai mult decât e nevoie. Selecţia pentru reţinerea exemplarelor de elită se poate opera pe un câmp întins. În general se scrie mult mai bine, vreau să zic mai exact decât pân-acum 20 de ani. Ceea ce se primeşte obişnuit azi şi nu se publică, întrece cu mult mijlocia literaturii acceptabile, care compunea sumarul presei literare de atunci, ba câteodată şi nivelul normal al literaturii actuale: de ce să ne ascundem? Un singur manuscris poate să facă, netăgăduit, dovada gradului de putere artistică a unui autor, dar un singur manuscris cade ca o floare exotică a unei plante necunoscute:

Trebuie să-i cunoşti tulpina. Un manuscris se ridică dintr-un mare întuneric şi nu poartă-n el niciodată semnul regiunii haosului generator, cu care se cere să-l atmosferizezi. Un manuscris, primul manuscris, nu aduce cu el din tăcerile care l-au pricinuit decât un atom. Şi trebuie un *pedigri*… O vibraţie insinuată în el, poate să fie fortuită: de mai multe ori se zgândăreşte coarda ca să i se afle conţinutul tonalităţii fix. A urmări numai publicitatea şi nu drumul culorilor care determină un răsărit, este o treabă deşartă.

Autorii care ne trimit manuscrisele lor sunt mai puţin obsedaţi de calitate decât de text. Foarte rar suntem întrebaţi ce credem despre un manuscris şi atunci, fără greş, manuscrisul e mai bun; dar mai totdeauna ni se trimit foile cu destinaţia publicităţii direct. De asemenea, remarcăm la autorii cei mai expresivi care ni s-au adresat, fie o tinereţe care nu are niciun motiv să se grăbească, fie o temere de-a irumpe. Nu. Stofa scumpă trebuie croită cu îndrăzneală, căci aparţine tuturor a şi nu constituie monopolul unei categorii restrânse

administrativ la măsurătoarea cu cotul. Cu preţul de-a ştirbi foarfecă într-o stea sau „de-a sfâşia anapoda mătasea, cerul imaginaţiei trebuie spintecat în diagonale mari şi necontenit.

Există un gen de scribi emfatici şi superficiali care şi-au închipuit că o foaie de hârtie literară tipărită îţi poate da o autoritate de mizerie pâlpâitoare ca să ironizezi munca orelor de noapte din odaia cititorului, cuprins de o

105

Undă sonoră şi încleştat de apogeul unui reflux. Suficienţa literatului care primeşte cu –, dispreţ hârtia cu slove, îndoită în secret şi strecurată în plic. Dovedeşte înainte de toate prostie. Suntem mulţi proşti în meşteşugul nostru. Cine caută un ceas ne zi. De singurătate cu un condei şi o foaie albă de hârtie. Atingerea cu marile taine, realizează un act religios şi trebuie fierbinte îndemnat să înmulţească ora lui cea mai frumoasă.

În ce ne priveşte, suntem cu entuziasm Primitori: bătaia în uşa sufletului ne farmecă întotdeauna: Intră! Sfăuim rp fiecare să scrie să scrie din nou, să scrie hotărât, pentru o singură nădeide orincipală: să scrie frumos, lăsându-se cu încredere în adâncul lui adevărat, unde găseşte întotdeauna cifra măsurii – şi cel ce ne cinsteşte cu încrederea lui şi ne’s trimite un manuscris, ne este camarad: masa noastră scundă însă curată e pusă în permanenţă: pâinea, sarea, apa şi o floare nu lipsesc…!

Unora dintre autorii necunoscuţi, care ne-au trimis manuscrise, le rămânem datori răspunsuri personale. Le vom seri pe sărite; ne lipfseşte timpul, mai ales acum la început, în epoca de organizare precisă a muncii noastre, care nu e uşoară, oricât ar părea de mici şi de neînsemnate Biletele noastre. Cei ce ne-au scris fără adresă să se apropie mai mult.

(*Bilete de papagal*, nr. 18. Miercuri 22 februarie 1928)

CRONICA LITERARĂ A LUI COCO

Sunt scriitori, dragă Coco, care au scris odată demult, un bilet de papagal, înainte de apariţia Biletelor mele de Papagal, şi trăiesc din el o viaţă întreagă şi o glorie fără sfârşit. La jubileuri, la nunţi de argint, la onomastici, la toate datele istorice ale anului, el este sărbătorit subt pretextul unui crâmpei de hârtie, acoperit cu litere pe vremuri, din întâmplare. L-ai citit de atâtea ori încât îl ştii pe dinafară şi-l poţi recita de-a-ndărătelea uşor. Prea puţină piatră pentru prea multă slavă:

intervalele monumentului trebuie împlinite cu beton: 3 roabe de p etriş la o roabă de ciment.

Pentru noi, papagali căzniţi, cântecul nu sfârşeşte niciodată. Cariera noastră de extractori de planete începe devreme şi sfârşeşte odată cu viaţa: noi suntem în toate zilele şi stăruitor papagali. Literatura, vezi tu, Coco, după înţelesul autorului unui singur bilet, e un lucru lesnicios de făcut. El crede literatura o colecţie de fabule auzite, scrise pe curat. Oricine poate strânge câteva întâmplări cu ciocul condeiului, care după a mea curată părere este cel mai prost papagal. El face o povestire cum face tâmplarul o masă, adunând scânduri, picioare şi cuie şi cumpărând vopsea. Socoti, Coco, că această stolerie de vorbe lipite-n cap este li-TOfi

Teratura, ori mă înşel eu când îmi închipui că este cu totul altceva?

Cuvântul mi se pare un material frumos şi „* plastic, ca să sufăr eu să fie întrebuinţat ca găocile goale şi ca melcii, încleiţi la rând pe cadrul unei fotografii. Dacă nu scânteiază cuvântul ca un jar din cenuşă suflat în vatra lui din nou, cugetul meu de papagal e nemulţumit cu singura tencuire de jur-împrejur a faptului petrecut. Povestirea e ca un sicriu legănat, în care doarme năbuşit un prunc, şi literatura bănuiam că este o îmbinare şi o alcătuire de miezuri, lepădând cojile, cum facem noi. Au pierdut scriitorii secretul de-a scobi seminţele şi de-a le gusta mâzga din interior? În cuvintele adormite trebuie trezite văpăile avântate.

De curând Coco, un scriitor a fost sărbătorit pentru că ar fi scris odată, în tinereţe, cu glasul condeiului tărăgănat, întâmplările din câmpie şi târg. El a povestit în papuci, clătinând piciorul pe scăunel şi învârtind cleştele în gura sobei. Povestirea lui, înainte şi înapoi pe o dungă de fierăstrău, a fost leneşă, egală, monotonă şi nimănuia dintre cititori nu i-a rămas din fulgerul ei în suflet o mânjeală de aur. L-au sărbătorit câteva oraşe, l-au sfinţit societăţile. Dacă iei acum bilei ui lui de papagal de atunci şi-l citeşti după banchetele date. Vezi că s-a vorbit în deşert: rochiile împărătesei sunt cu mult prea mari pentru fetiţa intendentului, care le-a căpătat de pomană şi numai cu pălărie o acoperi şi o înveleşti din creştet până la glezne.

Când flaşnetarul meu m-a dus să ghicesc pe plajă, m-am uimit, Coc6, la Techirghiol, de o momâie scundă, ridicată pe un soclu de piatră. Ca să nu rămâie malul înalt, care străjuieşte marea, fără artă

sculpturală, s-a născocit un viteaz administrativ din localitate şi s-a turnat în bronz strigoiul lui rahitic, de copil debil, îmbrăcat în redingotă de împrumut şi mascat cu o pereche de favorite luate cu chirie. Artistul care a executat mormântul în picioare era, poate, tinichigiul. Pus acolo ca să poruncească vânturilor şi talazelor, monumentul stă pe ţărm, invizibil ca o cutie de conserve goală.

Scriitorul care nu a mai scris, a voit să răspundă la atâtea sărbătoriri îngrămădite, şi el, cu un model de literatură. L-am citit într-un ziar, peste numărul flaşnetarului meu. E un crâmpei dintr-un mare gol de ceea ce papagalii intelectuali numesc talent literar. Scriitorul pescuieşte, ca să nu scrie, gândindu-se însă adânc la ceea ce ar vrea să scrie pescuind, după ce-şi va pune undiţa în cui, şi nu poate. El face literatură pe marginea lacului, şi refuză să o facă pe marginea mesei de scris. Mă duc să pescuiesc, nu ca să prind peşte dar ca să petrec în post şi rugăciune literară, Jzolat ca Iisus şi ferit de crampe. Acolo îmi vine mie inspiraţia mea fără pereche, în stuh, nu în murdarele oraşe. Stând cu undiţa în mână sunt mare şi etern şi parcă aş ţine un bici cu care mân heleşteul în necunoscut, de pe capra ţărmului cu nuferi. Totuşi în izolarea mea cu cel vecinic nu sunt aşa de singur cum aţi crede: iau

109

Cu mine doi oameni ca să nu mă înec. Detaliu de mare literatură indiana, când mă cobor către unde dau dintr-un bucium „făcut într-adins" şi oamenii mă aud de peste lac şi vin la mine să mă poarte cu barca.

Şi ca să fie crâmpeiul mai lung, dragă Coco, scriitorul care nu scrie şi ospătează cu admiratorii, încununat cu lauri şi nimburi, citează un descântec întreg de fermecat în apă şerpii.

Ce nu se poate în lumea papagalilor, e o năzuinţă în lumea superioară. Noi dacă nu scoatem bilete nu avem seminţe şi flaşnetarul ne brutalizează. Scriitorul dacă nu scrie şi dacă nu ştie să scrie e ridicat ca momâia de bronz din Techirghiol, pe piatră, pus pe tava de aur şi purtat ca o colivă sfântă fiartă din grâu şi din moaşte, la praznicile mari.

Bonjour Coco.

(*Bilete de papagal*, nr. 24, miercuri, 29 februarie 1928)

R

EPISTOLA PROVINCIALA

Dintr-o provicie depărtată soseşte un manuscris… Meticulos, Cocd le-a citit pe toate, bune şi slabe, orgolioase şi timide, toate scrisorile, toate versurile, toate povestirile. Cele mai multe nu au fost cele mai rele, cele mai multe au fost cele mai puţin originale; majorităţile suferă mai mult de banalitate decât de mediocritate curată; iar paginile cu adevărat idioate sunt tot atât de rare ca şi paginile de mare talent.

Biletele de Papagal au avut simpaticul agrement să li se adreseze tineretul, în care mocnesc incendiile temperamentelor viitoare. Ele au dat la lumină până acum vreo trei părechi de sigure individualităţi: în 54 de numere câte au apărut în două luni, Coco a realizat prin urmare, afară din program, şi un rezultat cultural, cu care să-i daţi voie să creadă că nu se pot lăuda publicaţiile literare voluminoase, după ani de existenţă, subvenţionate de Statul cărturar.

Manuscrisul din provincie a călătorit cu căruţa pe ploaie, a căzut poate cu toată poşta într-un făgaş căci vine maculat cu noroi. Trenul l-a adus în Bucureşti şi împărţitorul ni-l pune pe birou. O emoţie se iveşte ori de câte ori desfacem un manuscris… Manuscrisul din pro

1 H

Vincie aduce o poezie fragedă, curată şi o limbă cu luminişuri de faguri încărcaţi cu miere pe jumătate. Autorul abia cutează să iscălească. E un învăţător dintr-un cătun, care produce pentru ceruri şi pentru vecia lor numai nişte fum de surcele. Cum s-a ivit acolo un poet şi de unde a scăpărat scânteia care ne ajunge tremurătoare şi pe care o prindem ca pe o albină de aur în curcubeul de cristal al vitroului nostru?

(*Bilete de papagal*, nr. 55, 4 aprilie 1928)

POEZIA?

Din cantitatea manuscriselor ce ne sosesc, de la mai tineri şi bătrâni, se desfac două preocupări, enunţate în câte o scrisoare, cei tineri cer opărgre, cei mai puţin tineri, publicarea. Tinerii de tot au contractat interesantu Tobi cei că ne aduc manscrisele în persoană, ca să primească de-a dreptul expresia îndoielilor sau a speranţelor lui Coco. În general, cei care ajung până la zgomotul tipografiei şi până la mirosul de mahorcă al biroului, s-au selectat de la sineşi, manuscrisul lor e mai reprezentativ, inteligenţa lor e mai umană, personalitatea lor mai elastică şi sociabilă. Cum de la început li se face întrebarea dacă amorul lor propriu suportă sinceritatea, şi în dreptăţile şi în erorile ei,

drumul e neted, dialogul civilizat şi însufleţit. Nu-ţi poţi ascunde sentimentul de înrudire faţă de un vizitator necunoscut, care bate în balconul tău cu o poezie în buzunar, ca un Pierrot cu scripca tăinuită, dar purtând pe fizionomia lui, izolată de-preocupările esenţiale ale ceasului obştesc, urme de reflexe de lună.

Este într-adevăr o îndrăzneală să porneşti viu şi voinic, asociat cu inefabilul, la cucerirea insulei cu luciole, când te aşteaptă succesele, tangibile şi eu preţ pe piaţă, şi-i o mucenicie pe

8 – Ars poetica

Care o accepţi anticipat, înainte de a te fi adăpat din spălaturile grase ale vieţii sociale. Dar lumina care se stinge ici şi răsare dincolo, înăbuşită într-o candelă e înviată şi reînnoită într-alte candeli mai multe; câţiva poeţi noi pentru fiecare poet obosit şi desfăcut de aripi; urciorul cu lumină trece din mână în mână, plosca înstelată nu se pierde, tidva cu sunete lichide e sărutată de un popor tot mai numeros de tineri crăieşti, chemaţi la logodna zărilor cu pământul, din umbră şi de departe.

Poezia păstrează sufletelor care se împărtăşesc cu ea, în munca profesională a inginerului, a medicului, avocatului, acea tinereţe de naivităţi scumpe şi de încrederi în viaţă şi în purtătorii vieţii, care încă nu a dezvăţat câmpia şi muntele să scoată flori şi parfume, alături de minerale şi petrol. Ea face posibilă rezonanţa intelectuală şi suavitatea existenţei, înlătură scepticismul care prăbuşeşte pe oameni, garantează culturii o împrospătare continuă şi omului, locuitor al unui mare miracol zilnic mai întins, facultatea de a-l simţi.

Scriţi, citiţi, cântaţi – şiuraţi.

(*Bilete de papagal*, an. I, nr. 81, 10 mai 1928)

R

RUGĂCIUNEA LUI COCO

Din când în când întreabă câte un cititor pe Coco: cum faci tu, Coco, ca să găseşti în toate zilele o idee nouă şi să fabrici un bilet cotidian variat?

Coco s-ar cuveni să fie măgulit. Întrebarea cititorilor, anonimi sau semnaţi, cuprinde printre cuvinte mărturisirea că biletele lui îi interesează, ceea ce Coco doreşte mai ales. Dar cititorul vrea să i se facă o destăinuire, să i se ofere o reţetă, după care orişicine, care scrie puţin şi visează oleacă şi s-a străduit un timp o ţâră sau ţârică să stoarcă vorbele de icre şi ideile de lapţi – ne găsim în plin eterogen – să

poată da o dată pe zi – măcar atât – un tablou de cuvinte purtător de sens, cu început şi final.

O snoavă care a circulat şi pe care toţi cititorii lui Coco au repetat-o, povestea confuzia unui bărbat cu barba splendidă, întrebat pe neaşteptate dacă doarme cu plapuma peste barbă ori cu plapuma dedesubt. Omul cu barba mare nu se gândise niciodată la acest amănunt şi nu-şi aducea câtuşi de puţin aminte, măcar cum se culcase cu barba lui în ajun. Dintr-acea zi, el nu a mai putut dormi, neliniştit şi de întrebare şi de lipsa lui de amintire şi de o

Nouă pix) blemă, inexistentă pân-atunci, cum ar trebui să doarmă de-aci înainte: cu barba dedesubt sau deasupra? Somnul nu i-a revenit acestui nefericit decât după ce a uitat întrebarea.

Coco se găseşte cam în situaţia domnului cu barbă. El numaidecât s-a chibzuit cum procedează, într-adevăr, ca să găsească nesilit şi neabătut, un bilet cotidian în cutia lui de maimuţoi cu aripi, utilizat la rotativa flaşnetei. S-a gândit şi i-a rămas un gol în cap, neînchipuit, bolind câteva zile de sentimentul absenţei.

Neputând ajunge conştient la nicio reţetă, Coco s-a despicat sufleteşte în două şi a pus întunericul sau luminiţa dintr-însul – tot una e – să lucreze, pe când spiritul lui critic şi ingineria lui tehnică spionau primprejur, ca să surprindă secretul şi să-l comunice cititorilor curioşi. Biletele s-au întocmit, ca şi pân-atunci, aproape singure, Coc6 muindu-şi, pe ici, pe colo, ciocul în călimară şi mâzgălind fără socoteală, ca un tinichigiu, care fluieră *Traviata* şi vopseşte burlanul de ploaie, fără să-i ştie nici pensula să cânte nici cântecul să vopsească. Şi în cele din urmă, Coco a renunţat să se mai analizeze şi ar fi lăsat problema baltă. Dar întrebările s-au întors.

Un cititor iscălit şi care poartă un nume de învăţat, obişnuit cu revărsarea vasului plin şi cu sunetul recipientelor goale, i-a pus întrebarea tulburătoare din nou. Acesta cel puţin îi trimite, ca să se aşeze, un chestionar cu cârlig – Şi Coc6 îl găseşte binevenit, căci având un vârf încovoiat, de care să se apuce şi să se agăţe, el ar putea să lichideze ocolind, marile şi ruşinoasele lui ignorante. Corespondentul i-a scris aşa: Bine, bine, domnule Coco, înţeleg că în ceea ce priveşte scrisul, producţia s-a mecanizat, dar sursa ideilor, a subiectelor mă interesează: cum se iscă ele la dumneata?

Dacă a înţeles bine Coco, cititorul care îi scrie, anchetează. El ar vrei, poate, să devie autorul unei fantezii comparative, pentru

deducerea principiului de ivire al ideilor în provizoria noastră gelatină sensibilă şi reproductivă. Şi nu ar fi banal, după ce bivolatrii universitari fără să ştie cârmirile mici gramaticale, au legiferat, într-o super-chimie de subtilităţi ultraobscure, ca o inteligenţă suplă să dea şi ea o dată greş.

S-a mecanizat scrisul, Coco?…

Vai mie! iubite caterincare. Scriu de treizeci de ani dar debutez în fiecare zi: ca prima dată, când am acoperit un ochi de hârtie cu slove. Sunt un student etern; mai puţin decât un student, sunt un şcolar repetent de 360 de ori pe an, de 30 de ani neîntrerupt repetent. Numărul de şcoală, de pe mânecă, mi-a trecut încrustat în braţ, ocnaş în perpetuitate al gândului îngropat în cuvânt şi ciment cu el laolaltă. Zilnic îmi dau examenul meu de lopătar înlănţuit în triremă, pe oceanul furtunos ori neted al singurătăţii şi zilnic ajung şi zilnic

1 X6

Mă îndoiesc şi zilnic mă trezesc în catene, ferecat şi-n somn, mai arzător şi mai opintit cu vâsla-n piedica uriaşă a undei adânci şi grele. Sunt un papagal, dar în taina mea, ca-ntr-o răspântie de timpi, se întâlnesc şi scapără, în adversitate sau confluenţă, fluviile mari şi oglindirile frământate, ale vântului şi apelor, ale cerului şi pământului şi ale clocotului mut de subt pământ.

Niciodată nu m-am gândit în ajun la ceea ce voi seri a doua zi şi în fiecare zi, de treizeci de ani încheiaţi, am scos mâna de la inimă şi de la minte şi am apăsat-o pe foaia albă, pe întuneric, ca o ştampilă cu sânge. Deşi papagal, eu nu m-am jucat – mi se pare că ţi-am mai spus-o – şi nu mă joc cu scrisul meu. Ora lui e ora liturgisirii mele. După cum, înţepând în pâine, ieromonahul ştie că lancea lui liturgică străbate atunci în coasta lui Dumnezeu. Tot aşa şi eu cred că punctarea literii pe carnetul meu răspunde cu litere amplificate în tainele mari, care simt şi colaborează, înainte de-a fi scris. Coco întotdeauna s-a rugat cu vocea lui guturală:

„Dumnezeule, puternicule şi gingaşule, au eşti pasăre au eşti gând, au eşti stea călătoare; au eşti munte peste luceafăr, au eşti vis, au e „ti fără să fii, te ghicesc… Vino la mine cu vântul, vino cu raza, vino cu vuietul lin al întunericului, din pământ, din holdă, din foc şi din gheaţă, din mugetul vacilor şi din scuturarea frunzelor, vino cu morţii, vino cu viii şi cu cei ce nu vor fi… Vino şi ridică-mi cuvintele, ca o bolborosire fierbinte din fundul mâlului care mă robeşte, până la faţa undelor lucii

de sus, de deasupra piscurilor, de deasupra cerului, către plutirea slobodă a închipuirii ale preacurate".

Şi Dumnezeu a venit întotdeauna la Coco, în colivie şi pe flaşnetă, şi a venit în fiecare zi, de 30 de ani de zile…

(*Bilete de papagal*, nr. 116, vineri, 22 iunie 1928)

EPISTOLA LITERARA

Dragă copile, o să-ţi scriu acum cu tiparul. Este adevărat, după cum îmi aduci aminte, că am îndemnat pe toţi cărturarii mici ca Dumneata şi mari ca tatăl dumitale, să scrie, să capete curajul de a înfrunta călimara, cu preocuparea, din partea îndemnului, ca să existe o posibilitate de selecţie literară întinsă.

Înţelegi fără greutate că un copac înalt, ales dintr-o pădure liberă, e mai înalt decât un pom ales pe bulevard, că înălţimea fiind relativă cu piperniciréa şi cu ambianţa, un număr mare de vârfuri dă mai repede vârful cel mai înalt cu putinţă decât un parc de prome* aadă închis. Noi, în literatură, ca şi în politică ne găsim într-o grădină artificială: cinci scriitori şi cinci bărbaţi politici remarcabili încheie toate prognosticurile noastre.

Dacă vrei să faci un guvern sau o publicaţie literară, trebuie să lucrezi câteva zile cu creionul «i guma, şi zilnic să reintroduci treptat în lista de colaboratori, pe toţi aceia pe care i-ai eliminat la început. Şi guvernele se aseamănă şi revistele se aseamănă, pentru că stocul de cinci e invariabil şi utilizat de toate formaţiunile noi şi vechi. Variaţia se face monotonie şi viaţa literară ca şi în viaţa politică, devine – excluzând pe Coco – un etern vals de flaşnetă.

Literatura are datoria să dea, ca şi politica, măcar două, trei personalităţi propriu-zis, anual. Afirmative sau negatorii, aceste individualităţi dorite neîncetat culturii româneşti, este nevoie să se ivească neapărat.

N-aş putea preciza dacă sărăcia în care ne frământăm se datorează naturii, dar ea vine, desigur, şi de la cultivarea în eprubetă închisă, cu dop, a vieţii politice şi literare. Somităţile bătrâne acaparează laboratoriile şi clocesc singurătatea unui ou făcut odată, înăbuşit. Partidele politice nu sunt şcoli propice unei dezvoltări progresive, şeful exercită tirania omniscienţii şi potenţa lui criticabilă şi limitată exclude veleitatea personalităţii, încurajând manifestarea în subordine a mediocrităţii. Iar instituţiile ca şi cincimile literare, muncesc din răsputerea invidiei mocnite şi a pericolului personal, la

descurajarea tineretului apt.

Coc6 a scris, Dragă băiete, că tineretul să nu aştepte să fie căutat de bătrânet. Impetuos şi nou, flăcăul să-şi facă loc înainte.

Însă…

Însă, nu vom câştiga mult şi niveful nu se va mişca din loc, dacă tinerii vor fi mai proşti ca bătrânii. Se întâmplă că deşi dorinţa noastră împinge la luptă, valoarea e rareori fericit agresivă. Ascultând îndemnul, s-au ivit în arenă luptători bombastici, cu aluri musculate şi fără muşchi, cu atitudini fără conţinut, cu muzici

121

Fără de cântece-un trompet surdo-mut, suflând într-o trâmbiţă fără limbă vibratilă, face toată mimica energică şi vitejească a trompe tului valid, fără să se audă nimic. Spectacolul e comic al acestui trezitor imaginar de fulgere, antrenat într-o muzicalitate de mucava şi decorat cu stele de hârtie de ciocolată.

Îndemnul nostru are în vedere timidităţile nejustificate şi valorile autentice ascunse. Dacă la o chemare cu goarna vor sări numai şchiopii şi ciungii, vânătoarea se traduce cu o gălăgie care sperie vrăbiile şi lasă să treacă mistreţii. Şi în acest îndemn vom stărui şi la toamnă, când avem de gând să călătorim cu câteva conferinţe de înviorare literară.

În ce te priveşte pe Dumneata, Dragă copile, te-am întrebat dacă suferi sinceritatea şi, răspunzându-mi afirmativ, ţi-am dat părerea mea întreagă şi sfatul să arunci condeiul, ca o unealtă de zadarnică tortură şi să te gândeşti că frumuseţile vieţii nescrise sunt de multe ori, dacă nu întotdeauna, mai mari şi mai numeroase. Datoria faţă de intelect şi de artă este să scrii într-un singur caz: cu talent. Lipsa acestui imponderabil, ce nu se poate înlocui cu pasiunile orgoliului şi căruia nu i s-a găsit niciun surogat, este principal eliminatorie. Poţi trudi, te poţi minţi, poţi voi. Oricât ai crede că ţi-ai înjghebat un exponent literar cu o formulă a derizoriilor slăbiciuni de judecată, rezultatul e mizer. Poate că din politeţe şi din necesitate să obţii cândva o menţiune în doi pentru meritul dumitale iluzoriu: din acest material inconsistent şi străin nu poţi croi un fir de punte peste gol. Poate fi ceva mai tragic ca situaţia de inexistenţă, la o vârstă până la care te-ai măgulit că ai să-ţi tai hlamidă dintr-o mătase absentă? Strecurat printre amabilităţi şi insuficient fortificat într-un spirit critic onorabil, te trezeşti, băiete, bătrân şi nul, pentru că nu ţi-a ieşit la timp un om cinstit înainte sau

pentru că ai nesocotit o povaţă.

Ascultă-mă, dragă băiete, rupe pana, ia o minge mare de piele, pune încălţăminte boantă şi tricou şi ieşi în câmp, unde se bate cu mingea. E agreabil şi destul de literar, mai literar decât manuscrisele pe care ţi le-am cerut repetate, ca să-mi repet ca un profesionist onest verificarea.

Cine nu se opreşte la timp, va cădea în seria acelor bolnavi de-o veşnică agonie literară fără să fi trăit în literatură, greţoşi fă să mănânce gras, râioşi fără să-i scarpine, înfumuraţi fără văpaie, necăjiţi fără pricine. Supă-răcioşi pe tot ce există, chinuiţi de arderi intelectuale şi de jărăgaiuri poetice, îmbătrâniţi la netimp, incapabili să scrie o propoziţie simplă, să se apere sau să atace în trei rânduri de proză, dezamăgiţi în ei înşişi dar vociferosi, care sfârşesc o carieră literară lamentabilă şi o viaţă tuturor împovărătoare, traducând proverbe chinezeşti din limba franceză, ca un aşa-numit, mi se pare. Alexandru Stamatiade, prototipul categoriei.

123

Cât mai e timp, dragă Copile, fereşte-te să fii un cabotin, un maimuţoi, un ratat, pentru ca să nu te vezi silit într-o seară pustie, de ploaie neagră, când bucuriile altora cântă, petrec şi biruiesc, să te refugiezi în singurul loc unde te vei mai regăsi cu sufletul tău faţă-n faţă, şi să te spânzuri de cârligul în care trecătorul precedent şi-a spânzurat bretelele şi nădragii şi ţi-a lăsat puţină hârtie.

Smuceşte obsesia, scoală-te şi aleargă şi fii sănătos.

(*Bilete* de *papagal*, nr. 150, 1 august 1928)

JUCĂRIILE»

Ani făcut pentru tine o povestire mică, mică de tot, cât o batistă. M-am deşteptat din somn dinaintea ferestrei, acoperit pe de-a-ntregul de soare, şi, ridicând capul din perini, ca dintr-o groapă cu aureole, m-am uitat în munţi şi am râs. Mi s-a părut că mă scol de unde mă culcasem azi-noapte, dintr-o albie de râu care cântă, furnicată de soare, şi de-a lungul căreia curge borangicul printre năframe şi giulgii de mătase. Se întocmise, fără să ştiu, din nou, toată împrejurimea, şi stihiile dumnezeieşti, ale miracolului din aer şi din pământ, voiau să dea o pildă de zi fericită, pierdută, fără alţi martori decât viţeii, în eternităţi.

Mi-am încercat cuvintele în dreptul urechii, ca nişte ulcele de smalţ, ca să le văd cât pot să sune şi cât ar putea să tacă, mi le-am

încercat şinn zarea soarelui, ca nişte ouă proaspete de găinuşă albă. Mi-ar fi trebuit alte cuvinte, şi nu am – sărac, dar fermecat în gospodăria mea fulgerată din patru părţi, pe toate ferestrele, de soare. În fundul cerului, un munte, care trebuie să fi fost foarte înalt, avea un pisc în zăpadă de sidef, şi, dinaintea casei mele, un cal vişiniu păştea în iarba verde până la munţi. Din ce să rup povestea asta mică, pentru tine, şi de unde să o încep? Sunt ca un

Lăcătuş de aur, care vrea să făurească un belciug şi ar trebui să strice o trâmbiţă sau un chivot ca să facă belciugul pentru staul. Şi *i* i-ar trebui fier, şi are aur; şi i-ar trebui cuie, şi are mărgăritare. Aş vrea să fac un lacăt pentru coşarul iezilor de curând născuţi şi să fie gata până diseară, când noaptea se va strecura la ei prin crăpături.

O povestire mică, moale ca un fir de aţă trecut prin ac şi tocmai atâta cât este nevoie ca să coasă doi nasturi de sticlă la pieptul păpuşii. Mosorul e plin şi nu-i găsesc căpatâiul, şi aţa nu trebuie ruptă şi desfăcută din înşirarea ei strâmtă, fir după fir, pe mosor.

Ai băgat de seamă, copila mea, aceea care nu ştii să citeşti povestirile scrise şi niciodată n-ai să auzi povestirile grăite, jumătate de umbră şi jumătate de nefunţă, cum te găseşti tu undeva în închipuire şi, desigur, nicăieri, dar totuşi continuu prezenta în manie mele aşteptări? Ai băgat de seamă, tu, că aş vrei întotdeauna să povestesc, şi numai pentru tine, lucruri leneşe, gândite fără zgomot, fără tumult şi iară sânge, lucruri înăbuşite de un oftat, desene curate şi simple, broderii cu scamă mai puţină, şi cu firul golului şi al aerului mai mult, împletite împreună, povestiri din toată închipuirea?

Meşteşugul nostru este cel mai inefabil şi mai mincinos, fata mea de lumină şi de răcoare – şi cel mai scump plătit din pricina gingăşiei lui. Am alergat vara întreagă ca să prind în palmă un bondar cât o coacăză coaptă, şi l-am ţinut o iarnă în pumnul închis – şi u era nimic, atunci când, într-o noapte cu bolţile pline de struguri, i-am dat către stele drumul din închisoarea lui. Baba Gherghina jsi aduce acasă, din pădurile scuturate, ramurile şi gătejele în spinare: în vatra ei o să trosnească jarul şi va învia cenuşa. Noi culegem, una câte una, crengile care cad, vârfurile prea depărtate ale plopilor, frânte de greutatea platoşelor de stele; culegem în poală nucile seci, cu voce lăuntrică, ale tuturor copacilor din grădină, ale aducerii-aminte, dragostei şi suferinţei; bumbul cu găoace al tuturor livezilor şi pomilor fără rod. Născocim cu cinstita bună-credinţă a grădinarului, care adună fructe

adevărate pentru gust, şi livada şi recolta.

O povestire e o jucărie. Ţi-am spânzurat de păreţi o mie de jucării, şi toţi copacii din pădurile muntelui alb, la piciorul căruia paşte lumină verde calul nostru roşu, sunt plini de maimuţoi cocoşaţi, de îngeri cu elastic, pe care i-a prins în codri dorinţa noastră de a da vocilor vântului o îndreptăţire, şi pustietăţii molcome dintre frunze o viaţă împărechiată cu oameni reduşi în mucava.

Ţi-am făcut o povestire, cu gândul! Nu ştiu ce povesteşte gândul. Din cioburile de porţelan ale azurului spart azi-dimineaţă de ciocnetul soarelui în toartele lui, adun cu pensula unui fulg răsucit broboane de lumină. E o povestire mică, scrisă fără slove, pe un solz de peşte şi care trebuie citită cu ochianul. Ca să

127

O citim, trebuie să o ducem diseară sus, în dreptul lunii, şi să o aşezăm pe poliţa Casiopeii. Vom umbla în ciorapi de lână, la noapte, încet, pe turla bisericii din sat, până-n scânteia crucii, şi, acolo, ne vom întinde, în vârful picioarelor, până la constelaţii.

(*Bilete de papagal*, nr. 223, 25 octombrie 1928)

EPISTOLA

Un cititor, din când în când colaborator, pune o chestiune drept, ca un stâlp în mijlocul nevropaţi ei literare. Lampa din vârful stâlpului arde fără să ştie cititorul; el o crede stinsă, accidental, şi cere curent. E de ajuns să sucim o dată întrerupătorul şi lumina chestiunii sporeşte. Despre ce era vorba?

Este adevărat, Coc6; să scrim, să scrim cât mai mulţi, ca să se aleargă din toate rândurile câte puţini. Dar cum se procedează ca să arunci îndoiala? Trebuie să te îndoieşti sau nu? Când citesc unele pagini, îmi dau seama că niciodată, niciodată! foile mele nu vor putea să zboare până la ele. Anume autori mă disperă. Puterile lor nu sunt puterile mele. Să mai scriu? mă întristează. Să nu mai scriu? ceva mă-mpinge să nu mă qpresc. Ce să fac?

Cititorul nostru caută o atitudine pentru cărţi, ca să se poată fertiliza pe sineşi. Preocuparea e necesară şi observaţia exactă. Cum se comportă un viitor meşter faţă de meşterii acceptaţi? Căci fiecare gen de activitate având o tehnică şi o morală, este nevoie ca şi scriitorul să-şi găsească mişcările semănătorului şi învoirea piezişe, la cel mai potrivit unghi a faurului, proprie lui, pentru a căpăta cel mai bun randament şi convingeri.

9 – Ars poetica

Unii fac aşa: contestă ceea ce-i obsedează, cu nădejdea agresivă, înfierbântată că suprimă o cauză, dar conţinând satelizarea cu obsesia lui. Tăgada procedează prin eliminări succesive: nu e grozav, nu e mare, nu e bun, nu e deloc. Nu e gros, când lucrul e subţire; era bine să fi fost gros. Nu stă băţ, când lucrul este elastic: dacă era rigid, devenea băţ. Nu are trei picioare, când lucrul are patru picioare: cu trei ar fi fost elegant. De obicei, critica literatului incapabil consistă în afirmarea însuşirilor ce lipsesc dirvtr-o lucrare literară, din pricină că aprofundarea calităţilor evidente este dificilă. Invers, tăgada din aceleaşi insuficienţe intelectuale, este afirmativă. Cerul albastru e albastru, lămâia e acră, bolnavul e tare – ceea ce se mai construieşte şi cu *prea*: prea acră, prea tare. Dacă ar fi fost cerul cu puţin mai puţin albastru, devenea acru şi o salată de? azur mai mergea.

Aceştia sunt şi cei mai proşti; şi sunt fuduli. Totuşi, valoarea poartă cu dânsa un accent care în secret le impune şi lor şi-i torturează, compensaţia aristocratică a Domnului tăgăduit. Toţi liberii-cugetători s-au spovedit pe patul de moarte şi au căutat, cernuţi prin sitele neantului, o scăpare prin împăcăciune. E în natura stârpiturilor să pizmuiască sănătatea şi biruinţa. De la ele literatura, care ne interesează, nu aşteaptă nimic şi lor viaţa, falsificată, nu le procură nicio plăcere. Nevestele lor sunt urâte, admiratoarele lor sunt chioare şi bătrâne, mâncarea le cade greu, îi dor încheieturile, au ploşniţe, îi latră câinii, se mută mereu de la adresă.

Dumneata ai să faci altfel. Ai să citeşti şi ai să uiţi şi nu o să capeţi mania comparaţiilor; îmi închipui că eşti inteligent, de vreme ce mi-ai pus întrebări inteligente. Scrierile bune te vor entuziasma, căci existenţa lor e justificarea dumitale de-a seri şi deocamdată de a încerca. Pentru negustorul de şase părechi de ciorapi, colportaţi în cutie, firma unui negustor care s-a îmbogăţit din ciorapi e o încurajare. Opiniunea despre propria valoare să nu prea ai, ca să nu te împiedici numai de dumneata: lucrează şi lasă-te-n pace. Îndoială? Unde e dobitocul ideal, care nu se îndoieşte niciodată? (Îţi voi spune la ureche: e la universitate) – dar o îndoială totală, fioroasă, de panică, e apanajul unui bolnav, pe care în loc să-l bucure, sănătatea streină îl dezolează.

Însă un cult de beatificare, pentru scriitorii, pe care îi crezi cu mult mai uriaşi decât sunt, din pricina prestigiului distanţei, nu e higienic recomandabil. Nici ei nu şi-au ridicat monumentul dintr-o

singură dată, nici Dumneata nu-ţi croieşti dintr-odată şi dintr-o singură stofă, ghetele, pălăria, hainele şi mănuşile, ca un scafandru. El şi-a făcut slava din bucăţi şi, câteodată, un domn foarte fercheş spiritualmente, nu a parvenit să se încalţe în timpul carierei şi a murit ca un dandy în redingotă bine călcată şi în ciorapi. Prin literatură ca şi în jurnalul de mode, scriitori de cea mai bună firmă, umblă fără să vrea cu cravata întoarsă la

Ceafă sau cu pantalonul despicat şi unora, ireproşabili pe dinafară, le lipseşte rufăria: genialitatea, atunci când le-a venit, i-a găsit în pat în pielea goală.

Dragă amice nu-ţi fabrica sorcove şi găteli artificiale, nici fantome în camerele goale, ca să te înfricoşeze; teroarea ca şi auto-răsfăţul, n-are ce căuta la dumneata. Dacă te-ai hotărât să deosebeşti în râul, pe marginea căruia te-ai născut, şi să numeri pietrele din fund, întinde-te cu simplicitate de pe ţărm înăuntru şi, dând uitării tot ce ai învăţat şi ai crezut, tot ce ţi s-a făcut şi mai ales pe tine, alege apa cu acul foloseşte-te de firul mişcător şi instabil, cum se va putea. Cred că vei începe să fii mai mult dumneata decât alţii, care cu voie sau fără voie, ţi s-au împletit exact în momentul când te vei supune sieţi totalmente şi când vei fi ajuns în mâinile-ţi active o unealtă, singura unealtă potrivită în mâinile dumitale. O preciziune indiferentă de manometru, care la o locomotivă complicată indică exclusiv tensiunea vaporilor motori. În secunda lucrului început, în tot universul nu trebuie să se afle decât limba busolei căutând înfrigurată punctul cardinal.

Lucrul tău nu poate să iasă prost, dacă ai încremenit cu totul pe el şi te-ai stabilit în el. Lumea începe de oriunde, pretutindeni logică şi egală şi în toate moleculele ei autentică şi plină. În sinceritatea neşovăitoare faţă de sine, stă tot secretul şi culoarea operei de artă. Acum, dacă olăriile pe care le scoţi din întuneric şi le rânduieşti pe raftul luminii, vor plăcea sau nu, e altă socoteală. În general, succesul e un fapt mai uşor decât împlinirea, şi artistul care se caută şi se realizează nu se mai poate gândi la efect. Succesul e un fenomen de agrement şi se gustă cu limba vie, ca dulceaţa, de către contemporani. Poate să fie prin fatalitate sau poate să lipsească: e un preţ de vânzare, o etichetă care se afişează în vitrină, calculându-se costul şi beneficiul, după ce marfa e gata. Tu fabrică şi depozitează…

(*Bilete* de *papagal*, nr. 224, 26 octombrie 1Q28)

BILET DE ÎNCEPĂTOR9

Răscoacerea individualităţii, strecurată de la sfială la cinism, de la idilă la lupanar, şi la ea

** binelui medical, nu mai este de aşteptat ni-M-ai întrebat şi dumneata, băiete, simţindu-te, crezi, oarecum determinat să scrii, cum trebuie să începi. Adică vrei să ştii cum începe întâi să scrie un scriitor care şi-a câştigat un nume oarecare, căci încă nimeni nu ţi-a lămurit într-o carte meşteşugul lui.

Trebuie să ştii că întrebarea precisă supără ca o insultă şi că autorii de literatură te vor lua peste picior cu ferocitatea breslei faţă de începători. Un scriitor e uneori un înfumurat şi un individ destul de mediocru: oglindit exclusiv în platoşa lucie a trufiilor lui, el crede că „mai mare" ca personalitatea lui îngâmfa-a nu este niciuna şi lumina soarelui îi slujeşte ca să-şi frece ziua oglinda. Specia ridiculă parcurge toate generaţiile de la cele cu ghebă până la sugacii mici de tutun.

Un scriitor are un început, fără îndoială, care începe în fiecare zi. Când îi dispare stângăcia faţă de sineşi, când nu se mai scoală în picioare la bătaia în fereastra lui a unui mugure de gând, trebuind înflorit şi miruit cu rod, scriitorul şi-a pierdut frăgezimea, suavitatea lui râncezeşte, zâmbetul s-a transpus în rânjet şi urzeala morală, întreagă, lăbărţată, curge pe scheletul lui sufletesc, ca zdrenţele unui năvod, prin care scapă peştele de aur şi luna… Din

Literatura-în-viaţă este în bună parte un cimitir de cărţi şi reviste, aşezate pe lat, ca pie-trile de morminte, printre buruieni şi lăcuste, cu o inscripţie funebră pe copertă. Nu-ţi pierde niciodată, dragă băiete, naivităţile şi temerile delicate şi nu-ţi fie ruşine cu ele; e marea avuţie sigură a unui artist. Şi să nu-ţi închipui că omul poate să fie dublu, şi artist şi porc, şi selenar şi mocirlos, că poate fi spurcat în aer şi divin pe hârtie. Cel care poate să afecteze două sensuri în contrazicere şi nu în prelungire, nu e un artist, nu e un poet, nu e măcar bărbat: e o corcitură de două corcituri căţelite în atitudine literară. Trebuie să te simţi fericit când scrii, împărtăşindu-te cu trupul şi sângele miracolului din mister, tâlmăcit în pasul cuvintelor, în luminişul cuvintelor, în reflexul cuvintelor ascunse.

Nu uita că atunci când gândeşti şi când scrii, când împăienjineşti ipotezele şi icoanele cu vorbe alese pe firul lor întreg şi încrucişate la timp, nu uita că tu te rogi, şi că f4 ră râvnă şi fără văpaie nu poate să fie

nici rugă, nici mg. Aşa, să începi, virginal, cu adevărat şi simplicitate, stropit de agheasma de luciole.

Dragă băiete, eu am primit la foiţa mea multe spovedanii, cu stihuri şi fără stih, în care m-a făcut să tresar tocmai ivirea câte unui răsărit pe câte o papură depărtată, şi o lumină

135

Într-o picătură de cerneală. Dar am aruncat la coş, cocoloşind un orgoliu în deşert agresiv, o grimasă neizbutită, o infatuare proastă, din manuscrisele câte unui autor care nu mai era de mult, la niciunul din începuturile unui scriitor, destul de greoi ca să nu se ştie urca în Carul Mare şi destul de vulgar ca să contemple stelele cu pantalonii descheiaţi. Toate lucrurile vieţii sunt sfinte. Viaţa e zidită, pardosită şi învelită cu frumuseţi şi tu, de câte ori purcezi, fie către viaţă, fie către vis, abstracţia albă a vieţii, faci o intrare în cetate şi măgăreaţa care te duce calcă pe purpură şi pe ramuri de finic.

Începutul tău să fie cu cărbune sau cu tibi-şir, cu negură sau cu zare, ca al unui copil care zgârie piatra cu un ocol de arşice. Pune-n pana ta lucrul ce cade atunci, o surcea sau un mărgăritar, şi du-te cu pana pe marginile lui, până unde te duce: şi să iasă ceva din pana ta, care să fie puţin mai mult ca surcica şi puţin mai mult ca mărgăritarul…

(*Bilete de papagal*, an II, nr. 408, 9 iunie 1929)

LITERATURA ŞI OMUL DE RÂND

Politicii şi scriitorii noştri naţionalişti, din categoria acelor naţionalişti care acordă originii lor incerte precăderi şi un sânge analizat, neasemuit cu niciunul altul şi mai presus de omogenitate, au, cu toate acestea sau din aceste pricini, o părere artificială despre popor. În genere şi tacit, ei socotesc pe săteni totdeauna proşti, şi, comparativ cu personalitatea lor de conducători, judecători şi apostoli, nişte proşti fără pereche. Ţăranul trebuie tratat în toate privinţele ca un minor bolnav al sufletului şi intelectului, incapabil să priceapă şi să simtă. Ţăranul, pe care ciocoiul l-a numit o brută, ia în ochii naţionalistului profetic înfăţişarea unui animal care trebuie adaptat la civilizaţie pe încetul. Dintr-o idee, ca din tutun, anume părţi nu sunt pentru ţăran; pentru ţăran trebuie făcute literaturi şi ştiinţe speciale. O limbă specială ţăranului i s-a şi croit, limba pe care ţăranul o numeşte păsărească, vorbită de lingviştii chinuiţi ai votului universal. Dacă ne adresăm săteanului în afară de un calapod naţionalistic, facem o crimă

culturală. Ţăranul are numere de cap şi greutăţi fixe pentru minte. Nu vă atingeţi Creierul ţăranului aparţine Universităţii şi Facultăţii de litere. E monopolizat. Ceri audienţă la el prin secretar.

Profesorii naţionalismului se cred chemaţi înainte de toate să-i înveţe câte ceva pe ţărani, care nu ştiu nimic. Neavând ce să-i înveţe nou din timiditate, ei repetă necontenit patru-cinci lucruri, pe care ţăranul le tot aude de 50 de ani. Aplicată la viaţa sătenilor, Universitatea le vorbeşte exclusiv de preot, icoane, pământ, vaci, de Mihai Viteazul; îi sfătuiesc cum să facă mămăliga şi să o taie. Universitatea începe totdeauna de la mămăligă şi terci. De la arestarea inginerului care distribuia ţăranilor *Constituţia*, până azi, concepţiile surtucarilor s-au schimbat numai în formă.

Îndată ce ai publicat o povestire care nu cuprinde staulul, idila de la fântâna cu cumpănă, strachina, ţolul, naţionalistul îţi interzice să scrii, datoria literatului fiind să scrie cu ţărani pentru ţărani, şi ţăranii neputând să rămâie ce sunt decât prin exploatarea intensă a balegarului local. Cum s-o gândi săteanul şi la altceva decât la ceapă şi la dumnezeu, se strică, îşi pierde naţionalitatea. Universitarii noştri fac tot ce pot ca săteanul să nu se simtă în Europa şi intelectul lui să nu se clatine dintre veacuri. Petrolul, automobilul, mitraliera, aeroplanul, binoclul, cinematograful, trenul, electricitatea sunt agenţi de înşelăciune. Tot păsatul e mai bun. Ceea ce se poate admite ca mecanică utilă la ţară este ceasornicul de la primărie, care nu umblă. Dacă n-ar fi fost instrucţia militară săteanul nostru nu afla niciodată pe ce lume se găseşte şi după literatura ce i se oferă, el ar fi rămas în eternitate un viteaz care înfruntă mereu istoria şi bate pe toată lumea. Deplasarea militară, armamentul, oraşul, i-au despăducheat sufletul invadat de colonii de mucegaiuri.

Medicul a pătruns cu foarte multă greutate la ţară şi nu am putea afirma că şi astăzi el este prezent, plătit cum se găseşte şi lipsit de leacuri şi unelte. Linia ferată e destul de depărtată de ţară şi însuşi drumul, şoseaua, care era un bun învăţător, s-a împuţinat şi s-a rupt.

Naţionalistul universitar nici nu ia contact cu ţăranul. Nimeni dintre oamenii cu carte nu se duce să-l înveţe carte direct, de la om la om. Ei se satisfac pe calea presei, citiţi câteodată de orăşenii agasaţi de ifosele sentimentale şi dezideratele „pentru popor". Votul universal pune lichelele electorale în tren şi automobil şi din când în când, într-adevăr, ţăranii sunt adunaţi la întruniri, ca să afle că toţi oamenii

care fac politică şi doresc ţării un progres mai sigur sunt sau pungaşi, sau bandiţi, sau vânduţi câte unei străinătăţi.

Ţărănimea este un abstract în numele căruia îşi permite să vocifereze în Capitală oricine binevoieşte să pară pasionatul inspiraţiei verbale. Cunoaştem învăţaţi care fac câte zece lungi călătorii costisitoare pe continent, pentru ca la întoarcere să ne legene cu laude în vederea cheltuielilor viitoarelor călătorii. La ţară însă ei nu ies nicicând. Admirând pe sătean de la distanţă. Atunci când universităţile şi şcolile secundare, cu miile lor de profesori şi ze

139

Cele lor de mii de şcolari, ar putea măcar trei luni pe an să lucreze la informarea pozitivă a ţărănimii, toată lumea pleacă în străinătate…

Este cărturarul de vreun folos poporului din care s-a născut? Poporul continuă să rămâie singur şi să trăiască izolat ca în vremea invaziilor, a domniilor sitrăine şi a ocupaţiilor militare. Fiecare domn îşi face însă acasă o cameră ţărănească; opincile, iile, betele, doniţele, oalele, au devenit decorative, de pe urma sentimentului intuitiv că suntem străini de ţărani, compensat prin transportarea în copie a mobilierului ţărănesc în gospodăria noastră. Din acelaşi sentiment ne-am prăpădit 20 de ani după boii lui Grigorescu şi acelaşi sentiment ne face să iubim muzica şi folclorul ţăranului, acasă, la Bucureşti. Toate aceste platonisme ne dau conştiinţa că ne facem teoretic datoria.

I s-au trimis ţăranului câteva categorii de agenţi de contact. Preotul nu se ocupă de ţăran, învăţătorul prea puţin. Prefectul habar nu are, cu gândul la teatru şi la Calea Victoriei. Jandarmul aduce ţăranului regulamente. Perceptorul vine cu toba. Vlădica stă la episcopie. Universitatea călătoreşte, cum am spus. Cu ţăranul rămâne cârciumarul. Şi pelagră ici, tuberculoză colo, sifilis între ele. Satul are 12 ministere la Bucureşti. Idealul consistă în a-ţi iubi puternic poporul în fiece zi, cu condiţia să nu-l vezi niciodată.

Noi, în Bucureşti, iarăşi nu facem mai mult decât să ne îngrijim să trăim singuratici, însă cât mai bine, cu cât mai mult belşug exclusiv pentru noi. Ţara, văzută din Bucureşti, este un câmp de afaceri pentru afiliaţii partidelor politice. Pădurile ţării, minele, apele ei sunt chibzuite zilnic în combinaţii cu un capital căutat. Concesii, autorizaţii, societăţi, acţiuni – se mai capătă o piele şi se mai jupoaie una, în beneficiul câte unui grup de oameni mai mult sau mai puţin politici.

Politica e un meşteşug de a căpăta aptitudini pentru meşteşugurile cele mai opuse unei similitudini de meşteşug. O tranzacţie de benzină procopseşte un doctor în medicină, un actor, un spiritist, un arhitect şi o cucoană care ocupă două camere la hotel.

Se ivise acum câteva luni o împrejurare, care constituia tot o afacere de câştiguri rapide, fără pricepere tehnică nici profesiune, dar susceptibilă de utilităţi practice imediate. Radiofonia la sate putea să suplinească deocamdată absenţa cărturarilor din sat. Nu s-au dat comisioane suficiente, de n-a putut să izbutească fiecare comună să aibă un aparat de recepţie? Cine ne-ar putea lămuri? Postul cel mare de emisiune a fost instalat. Pentru cine? Pentru a cânta sârba în Europa? Pentru a transmite continentului muzica ţigănească şi romanţele franceze cântate pe ţambal cu acompaniament?

Ca să se filtreze poporul întreg prin şcoală şi să ajungă tot românul cititor, e trebuinţă, după ritm, de vreo două-trei sute de ani – şi încă nu ar învăţa nici să citească. Cum toa

Ta cultura vie, aplicată popoarelor, are scopun practice, ar fi fost nevoie de o cultură eminamente materială. Bătrânii, laolaltă cu vârstni*f* eu şi cu tinerii, trebuiau câştigaţi, în folosul naţional, la civilizaţia mijloacelor de muncă şi viaţă. Îndemnurile, pildele, organizaţiile sunt operă de şcoală atunci când copiii au găsit în casa părintească un minimum de confort. Mentalii naţionalismului integral renunţă mai bine la electrificarea, pietruirea şi canalizarea satelor, decât să adopte un ţăran în peisaj, fără căciulă şi fără iţari, alergând pe motocicletă şi nu cu gloabele în căruţa fără arcuri. Ori pitoresc, ori mor! La ţară totul e pitoresc două zile, cât trece baciul cultural prin câteva sate şi prima obiecţie pe care o are politicul din Bucureşti la ţară este următoarea: „Ce fericit e ţăranul! şi ce dobitoc e că nu-şi înţelege fericirea". Fericire cu bube, cu mortalitate, cu» praf în gură, fără apă, fără baie, fără cămin sănătos, fără pat. Ţăranul e dobitocul nostru literar*.

E prin urmare o literatură a poporului, pe care poporul nu o poate citi, fiind fără înţeles, şi o literatură aşa-zisă modernistă, probabil / din nevoia de a preciza că dacă în această literatură este vorba de lucrurile de la ţară, ele se înnădesc şi cu stări sufleteşti interzise ţăranului, arestat în coaja mămăligii. Şcoala naţionalistă concepe săteanul ca un tub digestiv prevăzut cu o tărtăcuţă, care simulează capul şi o traistă marsupială, încăpătoare pentru procreaţie.

Faptele literaturii se petrec sănătos, pe o suprafaţă lină, întinsă pe o dimensiune unică, fără perspectiva, planurile, confuziile şi frumuseţile lor împletite. Corpurile plate, capetele plate, pentru descriptiv plat; sufletul ar fi imaginea-corpului văzut din dos, o foaie cu două pagini, a doua albă. Pe asemenea teren evenimentul vine turtit, roata se mişcă ţeapănă, solidară cu carul, înţepenit la rândul lui cu animalele ţepene. Această literatură se aseamănă cu pictura naturalistă a copiilor, care prind muştele în mijlocul hârtiei îndoite şi apasă netezind.

Îndată ce i se ghiceşte un suflet, ţăranul devine supărător. Prorocii întârziaţi peste limita originalităţii ieftine ştiu ce vor când acuză literatura nuanţelor şi a succesivului în adâncime, de anarhism şi demoralizare: elasticitatea inteligenţii şi varietatea judecăţii uzează şi dizolvă.

Ne-am îndemna să relatăm despre inteligenţa prostului de ţăran, o experienţă concludentă, pe care o poate repeta cu înlesnire cititorul. Aflându-ne acum vreo 12 ani la un conac boieresc din Argeş, unde, recunoaştem, sătenii reprezintă cea mai bună calitate de inteligenţă românească, am chemat opt săteni, care se nimeriseră cu carele prin apropiere şi le-am citit literatură din cei mai reputaţi scriitori orăşăneşti de literatură ţărănească: e o particularitate a culturii din Capitală ca pe de o parte chelnerii să vorbească radical, iar scriitorii să se exprime în *volapilk* rustic. Invitaţii bucureşteni se deosebiră în două taberi.

Cei mai mulţi argumentând cu sănătatea literară, iar câţiva socotind că săteanul nostru pricepe şi altă literatură.

Ca nişte aristocraţi ce sunt, într-adevăr, ţăranii noştri din Argeş s-au simţit numaidecât la ei acasă în conac şi în figura lor de gali, cu mustăţile roşii mari, domnii şi doamnele din Bucureşti urmăreau încordarea atenţiunii ochilor şi munca interioară. Cele mai multe pagini ale scriitorilor pentru ţărani au lăsat pe ascultătorii plugari indiferenţi. Începuserăm să descoperim pe feţele lor o politicoasă poftă de căscat.

Pe neaşteptate, le-am citit *Din valurile vremii* de Eminescu. Oamenii s-au mişcat odată. Le-a plăcut ca un covor frumos şi au surâs. Supremă şi tragică experienţă: le-am citit din *Les Fleurs du mal*. Uitând că erau şi câteva doamne de faţă, sătenii au admirat, după rit, cu o înjurătură şi ne-au rugat să le mai citim…

(*Ramuri*, anul XXIII, 1929, nr. 10 – 11, octombrie-noiembrie).

DESPRE CÂTEVA LUCRURI ŞTIUTE

A seri ar avea sensurile, împrumutate de la celelalte meşteşuguri, pentru evitarea cât mai sumară a marelui obstacol, necunoscut nici celor mai mulţi scriitori. A seri ar însenina ba a construi, ba a organiza, ba a zugrăvi, ba a povesti; sensuri asimilate în şantiere şi uzină, popularizate prin presă. În construcţie, un edificiu izbuteşte totdeauna mai bine decât în literatură. Comparând cu o carte o locomotivă, un pod, o şosea de beton, din punctul de vedere al construcţiei cartea e anemică, derizorie şi urâtă. Un săpun e mai frumos şi mai omogen decât o carte.

Cartea şi literatura nu se construiesc, nu se povestesc, nu se zugrăvesc: ele se scriu. A seri o carte este a seri o pagină şi a seri o pagină e a seri un rând, primul ei rând. Anecdota lui Balzac bolnav e un fapt petrecut. Romancierul voise să fie prozator, scriitor, şi a fost împiedicat de ziaristica literară, la care l-a constrâns ora de azi şi clipa de mâine. El ar fi dorit să-şi arunce opera în haos şi să o reducă la câteva pagini, ştiind că a seri nu este a introduce în literatură drama artificială şi documentul născocit de capriciu, atunci când viaţa întrece în adevăr şi sinceritate imaginaţia povestitorului. A seri nu e nici măcar adevăr şi sinceritate. A seri

10 – Ars poetica

Este pur şi simplu a seri cu motivele particulare meşteşugului.

Intriga, fabula, peripeţia sunt adjuvante pen”» tru scriitorul care are nevoie de ele, dar ele nu sunt… A seri. Nici câtuşi de puţin. Un tip de scriitor, din rasa propriu-zisă a scriitorilor este Blaise Pascal. Pretextele lui sunt eliminate de proză, o proză care este în stare să conserve „Provincialele” fragede şi noi până în ziua de azi şi să facă din războiul indiferent al janseniţilor cu jezuiţii, isprăvit mai nainte de-a fi fost început, o lectură actuală. Scrisul extrage substanţe noi: a i se cere altceva este a nu pricepe din problemă nimic. Strămutată cât se lipeşte din viaţă, în păinjenişul cuvintelor lucrat d *jour*. Dacă se pot suprapune transparentele, nu e nevoie de mai mult: oglinzile răsfrânte de oglinzi prin grosimea sau subţirimea păturilor de cristal (atârnă cum consideri ma* terialul, pe margine sau străbătut). Dar de asta e nevoit şi nu de altceva: nu este zis că dacă nu poţi dumneata nu se poate deloc.

Autorii cred, de bună-credinţă, că a seri este a face întins, ca în

agricultură, adică a face mult şi gros: 300, 500 de pagini, pagina devenind o metodă de contabilitate. E o meserie de toate zilele a mii de autori în toate limbile, fără prezenţa unei singure pagini *scrise*. Onorabila profesiune consistă în a povesti un subiect şi a-l complica după dorinţă. Este cu putinţă ca pana să şi nimerească. Meşteşugul romanului, de pildă, îşi are expresia proprie în teatru, după cum expresia construcţiei e arhitectura.

Dar desigur, deşi este foarte lesnicios a seri, odată *ce* te dumireşti exact şi ţi-ai limitat câmpul, ca să lucrezi exclusiv în adâncimi, prin perforaţia vocabularului – este şi mai uşor să povesteşti. Evitarea dificultăţilor poate să atenueze simţul datoriei artistice şi să vulgarizeze Un înţeles parazitar al datoriei. Parcă în lipsa cerului albastru nu se poate colora gârla toată cu un dărab de sineală!

De când s-a amestecat, ca băncile în industrie, şi universitatea în meşteşugul cu o tehnică necesar personală, al jacului de-a scrisul, negreşit că s-a îmbogăţit şi terminologia critică. Uneori, câte un scriitor se simte afară din cale de confuz şi de speriat că i se găsesc fie cusururi fie calităţi, intraductibile pentru limbajul burghez onest, în clinica universitară, unde ştiinţele imprecise care determină ponderea şi culoarea, se inspiră de la dl. Jourdain şi de ia Regele Ubu.

(*Adevărul* literar *şi artistic*, anul X, seria II-a, nr. 583, 7 februarie 1932).

UNA DIN CELE MAI…

Domnului Al. Roselti

E critică şi critică: una e critică şi alta nu e; surogat în absenţă. Un fumător sau aprinde tutun sau nu fumează nimic, pe când un amatorist bea şi păr de porumb învârtit în mica publicitate de ziar.

E o critică de toate zilele şi întrebuinţările, care escortează pur şi simplu opera de artă cu un bâzâit stilizat. Aprobă sau dezaprobă, acolo unde nu e indispensabilă niciuna nici alta şi voind să însemneze mai mult, nu depăşeşte zgomotul adecuat al pasului care transportă piatră sau lui t. E mai ciudat ecoul parazitar. Râul obişnuit cu murmurul făgăduit de izvoare, intrigat să se asculte, dând între câmpii un behăit bas, cu modulaţii primare; râul nu ştie că betelile lui tocmai trec pe lângă o cireada cu doi, trei măgari.

Critica prinde muşte şi zbiară în contra-ison sau în ton.

Desigur că această critică de document care s-ar putea califica reproductivă, e cu placă sau film şi destul de à la minut. Şi titularii ei, în

absenţa unei celule căreia îi ţine locul un oftat plictisit, găsesc în imaginea lecturii posibilităţi ca să o varieze, parcurgând toată claviatura dintre îndoială şi neant pur. Cochetăria unei atitudini de cravată sau de baston, un surâs intenţional care nu poate spune nimic prin el însuşi neştiind unde să-şi fixeze atenţia, turistul trece prin Florenţa, şuierând; acel şuierat al buzelor strânse. A fluier fâşâit. Intenţia nu ibutese să devie plastică, cuvântul o trădează, trecând la periferia ei; căci dacă ar izbuti nu ar mai fi una din critici adică cea neglijabilă, ci critica toată, de creaţie, critica în viaţă, care transformă pretextele în operă de artă. E tragică îşi acordă un refugiu literar în ocara sau lauda şi interesantă facultatea scriitorului stero. Care literaturii făcute de alţii şi în zigzagurile intelectuale dintre extreme, dând elogiul cu gramul, din pricina cântarului şubred şi refuzând tăgada întreagă din pricina tremurului mâinii de la cântar. Ispita lui Tantal, ispită de Tândală. Necojitul are şi cutie şi coasă, numai că nu le poate aduce pe amândouă la întâlnirea de ascuţire şi tăişul rămâne ştirb. Toată creaţia în literatură consistă în această potrivire exactă a tocilei cu lama.

Cealaltă critică zămisleşte paralel cu textul şi cu ideea de considerat. A sparge coji de ouă goale nu-i în natura ei. Ea nu fumează cucuruz, cotoare şi mucuri găsite sub masa şi scaunul lucrătorilor. Critica e astfel o Doamnă, criticul e dintre Duci şi samsarul în literatură rămâne să alerge după trăsuri. Se pare. Într-adevăr, că o clasificare mai justă decât globalul curent ar pune critica în familia artelor şi diletantismul activ în samsarlâc.

Diletantul activ se recrutează singur din beletrismul pasiv, de simpatică poziţie intelectuală. Neîmpăcat cu semnificările secrete, vânturat de elanuri şi mirosit de câinele inspiraţiei, el se înşală asupra consecinţelor acestor pricini de agitaţie comune, lăsându-se în voia vântului care-l ridică-n cer ca un afiş. Ploaia cu broaşte şi cu gândaci e o ploaie ca toate ploile iar gândacii şi broaştele sunt ca toţi semenii lor, ridicaţi însă de o furtună şi aruncaţi înapoi; chestiunea nu are nici *grandeur* nici *decadence*.

Una din marile dificultăţi ale criticii este prin urmare creaţia în general. Să te creezi pe tine critică, pentru motivul de artă proprie şi să creezi, fie că o recreezi fie că o nimiceşti, opera de artă. Dar trebuie neapărat să-ţi creezi de fiecare dată instrumentul. Cu *mai*, cu *cel mai*, cu *unul din cei mai* şi cu una *din cele mai*, cu *mare*, cu *foarte*, nu se

poate umbla prin vocabularul ideii juste, al senzaţiei precise, al sentimentului radical.

Doi critici tineri, pe care nu-i putem numi, de teama reciprocităţii, aduc inflexiuni noi de vocabular şi noţiune. Sistemul lor e verificabil şi individualizat. Nemulţumiţi cu litrul, care dă şi vin şi untdelemn şi apă şi grâu, ei s-au văzut obligaţi la o infinitate de măsuri şi succesiuni, care răspund nu unei cantităţi dar calităţilor de obiect, munciţi de datoriile artistului şi neîmpăcaţi cu foile şi rubricile gata făcute.

O carte care a surprins critica în flagrant delict de mizerie noţională, vine tocmai de la un critic, care inaugurează. Volumul domnului Călinescu" a consternat şi a pricinuit panică de ponderi *i* vocabular. Bine primit, cum se spune el a f jst penibil primit. A venit brusc, a trecut, călătoreşte înainte şi îşi vede de drum. Ce s-a întâmplat, că lumea se scoală de jos şi se freacă la genunchi? Întâi, toată lumea credea că trebuie să fie rănită undeva. Aş! a fost o depresiune de aer. Reportajul începe cu sfială şi se termină cu calificativul banal. „A sosit pe neaşteptate, am văzut negru şi era mare: m-am ferit şi n-a fost nimic. E o carte bună, e cea mai bună dintre… E cea mai dintre cele mai".

Nimeni, nici mama nici iubita, n-au ţinut capul iubitului mai aproape de ochi şi mai pipăit ca Figaro. El i-a spălat părul, i l-a pieptănat, i l-a căutat şi uns cu parfume – şi poate spune cu drept cuvânt că s-a uitat la el. Şi n-a văzut nimic. Văzul pe dinlăuntru e cu putinţă numai de departe şi după ce şi depărtarea s-a diluat dincolo de spaţii.

(*Adevărul literar şi artistic*, anul XI, seria II-a, nr. 600, 5 iunie 1932).

EPISTOLA DE FLĂCĂU

Desigur, dragă prietene, că atunci când te arunci în cerneală, e pe toată viaţa, ca în marină: trebuie să înveţi înotul. Unii înoată numaidecât, ca gâsca, nu-i pizmui. Tot ce ţi-aş dori înainte de toate e o totală absenţă de precocitate: mă îngrozeşte capul de bătrân al unui I copil rahitic şi amniştiinţa lui de mai târziu, obraznică e pedantă şi timidă e sfâşietoare.

În copilărie, camarazii mei de şcoală înaintaţi, credeau că sunt în tratamentul unui medic de boli venerice… Era un punct de onoare şi un fel de-a fi orgolios, să sugerezi că eşti bărbat. Dintre porcii primari

şi secundari, cu care a trebuit să trăiesc paralel, mi-a rămas – i figura de pupon rumen a unui copil integral. Încolţit odată, pentru că era sfios şi curat de acasă, de chiotele şi pumnii repetenţilor, el 3 voit să înjure şi nu a putut, aşezând verbul într-o formă neuzitată şi după opinia adversarilor lui, negramaticală… Salva de hohote cu care au primit injuria caricaturală trebuia să-l facă pe autor de ruşine şi, într-adevăr, camaradul nostru plângea că nu izbutise să dea niciun glas înţeles.

Dacă vreau să veştejesc precocitatea celorlalţi, îţi recomand în schimb originalitatea lui. A doua zi, el şi-a ales dintre atacatori pe cel mai vechi în clasă şi mai năzdrăvan, un găligan care când nu ştia lecţia trântea uşa profesorului în nas şi pleca la plimbare. Păros la netimp, ca un urangutan şi buzat ca un abdomen înjunghiat cu o lopată, insul sta jos pe o treaptă de scară, înconjurat de auditor de recreaţie. Candidatul găsise un bolovan de granit în curte şi venind cu povara de piatră, greu transportată, până în dreptul uriaşului şcolii, se opinti şi i-o trânti în cap. Se făcuse dreptate.

Autoritatea copilandrului se stabili deodată în toate clasele şi în corpul profesoral şi i-a fost de ajuns până la doctorat. Fostul prunc e un mare învăţat matematician, necunoscut aici în lumea specialităţii şi ascuns în gradele superioare ale unei inginerii de Stat. Ştie poezia veche greacă, franceză şi germană pe dinafară şi o recitează urcând încet în pralina lui de alpinist, cu vârful de fier, piscurile lungi ale Carpaţilor de câteva ori pe an.

A fost prietenul meu, cum oi fi şi dumneata, într-o zi, când ne vom gândi unul la altul, din depărtările vieţii…

Dumneata vrei să scrii, nu vrei să fii jmatemati-cian şi inginer, cu toate că un inginer ar putea să fie un foarte bun scriitor pe liniile disciplinei lui. Şi ai voi ca să cunoşti, ca la solfegiu, „principiile”. Sunt principii şi la scriitori? ai întrebat. De bună seamă, îţi răspund. Numai că fiecare, presupun, are de ale lui. Personale, şi pentru că e vorba, cum spuse

Răm, nu de un capriciu dar de o viaţă întreagă, fiecare şi le defineşte clar, după ce i se pare că şi le-ar fi descoperit. Aşa că nu ţi-aş putea preciza ceva decât în marginile preferinţelor şi regulilor personale, bune sau rele; asta nu mă priveşte.

Ţi-aş mărturisi o crâncenă slăbiciune. Nu-mi place scrisul spălăcit în idei şi diluat în ceea ce priveşte vocabularul. Nu-mi place lucrul scris în douăzeci de pagini, care poate fi strâns în patru cuvinte.

Îmi displace limbuţia şi trăncăneala. Vreau cuvântul dur, ca să mi se împiedice pana de el, şi socotesc succes dacă nu mă lasă cuvântul să trec şi-mi rupe în asprimile lui peniţa. Ca să-l întăresc mai bine, m-am uitat cum fac pietrarii care îşi cunosc meseria şi lucrează într-un genunchi: dede-supt nisip şi subt nisip treci degete groase de beton. Îmi place să nu intre ciubota în pava – jul meu şi să şchioapete armăsarul, care s-ar încumeta să-l spargă cu potcoava. Şi mai vreau, nu ştiu dacă am putut ajunge la ce vreau, dar este vreme şi o să ajung negreşit, cu multă răbdare; vreau ca fraa, cum i se zice – şi te asigur că nu este frază, că e altceva – să fie articulată ca un animal elastic şi voinic în acelaşi timp, să stea bine în patru picioare, să nu se târască molâie în zmâr-curi de negreală şi să umble, ageră, zveltă sau grea pe cuvinte împietrite.

Şi mai trebuie să nu semene nici toată literatura dumitale nici pagina desprinsă din ea cu nimic. Scriitorul nu poate să fie numai, scriitor: nu mă împacă decât scriitorul artist, răzvrătit împotriva monotoniei şi însetat perpetuu de lucrul nerostit şi nou. Dacă ne-am asemăna unii cu alţii, concesivi, comunicanţi şi drepţi în front, n-am avea niciun soi de rost pe lumea asta şi nu am răspunde la niciO trebuinţă. Vrei să spui, poate, că nimic nu e nou şi că nu poate să fie nou: te înşeli grozav, totul e nou, ca şi cum niciuna din frumuseţile lui nu s-ar fi cheltuit în câteva mii de ani până azi. Suprema datorie, bagă de seamă este să fii dezangrenat şi dezaderent şi să fii unic.

Asta nu pentru vanitatea dumitale: urât ţi-ar sta! Aşa cântă Pan. La naiul lui cu şapte ţevi, fiecare dansator, dacă vrea să danseze şi să nu doarmă, trebuie să vie cu figura unei-mişcări proprii, întrucât Pan detestează horele, valsurile şi cadrilul şi este cântăreţul dansului individual, cu tine însuţi.

Vasăzică. Numai născocire. Îţi lipseşte motivul, îl născoceşti. Născoceşti cuvintele, născoceşti culoarea. Şi născoceşti şi genul… E un meşteşug ticălos, dar cine te sileşte să ţi-l iei şi apoi să rămâi în el, dacă nu te poţi rupe de isonul corului, în care vocile se pierd? Şi nu seamănă cu niciunul altul, dintre meşteşuguri, care dau stofa, foarfecă şi tiparul de-a gata, pentru zece tipuri de corpolente. M-ai întrebat şi nu te pot minţi: toate preferinţele şi sensibilităţile corespondentului dumitale sunt consacrate singurului lucru valabil, unicului pur.

155

Ai auzit cuvintele viaţă, construcţie, logică analiză, cu care se

verifică o copie fidelă şi un vulg prezent. Dacă literatura ar fi numai aţi – ea ar fi numai tipografică, editorială, de librărie şi chioşc şi n-ar comporta zbucium, rsuferinţă şi asceză – gentilă şi de agrement! Dumneata trebuie să porţi oglinda minusculă cu \ reflexe mari ale luminii, ca o lună personală \ printre sensuri şi sentimente, ca să sileşti \ ochii cititorului să tremure şi să clipească – 1 şi inima lui abstractă să tresară. Animalul verl bal citat, are două luni în privirile lui de argint. Dacă nu înţelegi nu pierzi nimic; mai repede câştigi ceva, sfiala de-a pune piciorul pe taluze. Numai Christ şi poetul au putut fi răbdaţi să calce pe mare…

Dar să ştii, dacă începi să scrii şi nu te lasă inima să arunci de 999 de ori dintr-o mie manuscrisul în foc, e de prisos.

(*Adevărul* literar *şi artistic*, anul XII, seria a II-a, nr. 655, 25 iunie 1933)

POEZIA

Ce este poezia?

Odinioară, mai mult de 30 de ani, Leo Tol-stoi a publicat în franţuzeşte un opuscul care trebuia să răspundă la întrebarea: „Ce este arta?" (qu'esteeque l'art). Patriarhul de la *Iasnaia Poliana* cunoştea din glorie coama cea mai de sus. Cărţile lui, traduse în toate limbile, erau aşteptate ca nişte capitole noi de adaos la Sfintele Scripturi şi o epocă lipsită de idealismul, antrenat în materialitatea industrială şi bancară a marilor afaceri, vedea în Tol-stoi pe marele fabricant al unei sensibilităţi, bună de adoptat pentru trecerea mării furtunoase pe uscat. Unii prinţi ai conservelor alimentare şi ai petrolului, profesau doctrinele supraomului, socotindu-se pe drept cuvânt supra-oameni, proporţional cu importanţa beneficiilor realizate într-un an. Într-adevăr, chiar azi, după un război istovitor şi după o criză care ridiculizează capacităţile creatoare ale oamenilor de stat actuali, contemporanii noştri din trusturi şi carteluri sunt atât de emoţionaţi de cifra beneficiilor personale, încât refuză să le recunoască originea adevărată, acordându-le, cu misticismul natural omului de la 5 milioane venit în sus, o provenienţă de imperialism filosofic.

Alţi aristocraţi ai acţiunilor şi ai dividendelor din epoca supraomului – sau mai inteligenţi sau mai puţin înfumuraţi – oameni de oarecare nuanţă – se simţeau sfioşi să-şi aroge drepturile prometeice şi căutau în Tols-toi leacurile sufleteşti şi mentale, pe care numai stăpânirea pieţii şi a materiilor prime şi transformate nu era în

stare să li le procure. Parisul lansa scriitori ruşi inferiori scriitorilor francezi şi traduşi în limba lui Rabelais modernizată iar Tolstoi devenise nu numai un mare autor dar şi o mare călăuză. Portretul lui inconografic, cu o sută de încreţituri pe centimetru pătrat, devenise un fetiş construit în toate materialele plastice, de la ipsos până la papier-mâche. Europenii nu vedeau ce se petrece în sufletul şi mintea oamenilor din ţările lor, cu ochii fixaţi la mirajul din Iasnaia Poliana.

Însă bătrânul patriarh vedea mai bine de dinafară. El observase, inexplicabil de nervos, că în literatura Occidentului se manifesta un fenomen care libera scrisul de condiţia fabulei şi deosebea două lucruri împletite în clasicism; dacă le putem numi aşa: expresia şi subiectul. Curentul, numit poate că din pricina asta simbolist, ameninţa, fără să ucidă nimic, rigiditatea compoziţiei şi anula formularul de reţete artistice. În locul obiectului – cu dezvoltările lui succesive: dintr-un dulap un cufăr, din cufăr o cutie, din cutie un ou, din ou un bumb ori o măslină – se autoriza să existe exclusiv culoarea şi atmosfera, fără dibăciile de bâlci, revenite cu romanul, ale prestidigitaţie! literare.

Anton Bacalbaşa, care a fost un om de spirit, dar căruia îi plăceau mai cu seamă aplauzele unanime, a batjocorit, ca să gâdile coarda, tendinţele presupuse simboliste din vremea lui. Era un haz la cafenea indescriptibil de câte ori apărea Moş Teacă, şi revista lui apărea săptămânal. Dar Anton Bacalbaşa era un tuberculos – a şi închis ochii din pricina bolii de piept. Şi era un poet – şi un poet delicat. Şi un poet care aparţinea însăşi sensibilităţii pe care o batjocorea… În antologia românească a picat din condeiul lui perla unei poezii minuscule, din care să citǎm pentru orientarea suficientă a cititorului un singur vers:

La Rosmersholm *e frig*, e *ceaţă*…

Se vede cât de colo ce drum făcuse poezia românească de la *Rodica* lui Vasile Alecsandri până la Anton Bacalbaşa. Să citǎm patru versuri din *Rodica*:

Purtând cofiţa *cu* apă *rece Pe* ai *săi* umeri *albi*, *rotunjori*… *Juna Rodica voioasă trece Printre* junii *semănători*.

În Franţa, Paul Verlaine scria versuri ca Anton Bacalbaşa:

Les sanglots *longs*
Des violons
De l'automne

Blessent mon coeur
D'une langueur
Monotonne.
159

Tolstoi, care admitea substanţele lui Beetho-ven, s-a supărat de mirodeniile noi şi a ţinut să administreze o corecţiune memorabilă cu alte orientări decât ale generaţiilor convenit clasice şi academice. Atunci a scris el, *în franţuzeşte*, pomenitul pamflet, hotărât să explice el, rafinamentului] occidental ce este arta.

Arta ar consista în imitarea la infinit a lucrărilor, recunoscute bune şi care au plăcut, prin calitatea lor sau prin snobismul admiratorilor, mai multor generaţii. Arta ar fi ceva care nu se face actualmente ci care s-a făcut exclusiv în trecut; fără proba câtorva rânduri de bătrâni şi de morţi nu poate să fie artă. Intrusiunea didactică a lui Tolstoi într-o materie în care el era mare meşter, a rămas ca o dovadă de nepricepere barbară a poeziei.

A explica de ce îţi place dumitale un lucru artistic şi de ce trebuie să placă tuturor a numai ce-ţi place dumitale, este din capul locului o violenţă şi o legiferare cu greş. Căutarea acestui lucru inefabil şi subtil este o brutalizare. Problema se dezleagă pe latura practică: chestia de a plăcea sau a displăcea fără discuţie, ca dragostea. Ce ridiculă devine acea estetică monumentală care ar impune construirea statuilor cu capul mare şi cu picioarele scurte, cum ar fi fost legiferată de un judeţ la imortalizarea unui prefect! Ce este arta? Ce e poezia? Artă şi poezie: atât.

Acum treizeci şi câţiva de ani, când şi-a scris contele Tolstoi lecţia europeană, în care nu a putut să demonstreze nimic, circula noţiunea „înţelesului", oricare ar fi fost materia unde putea să fie aplicată. Criticii de literatură, de artă, se deprinseseră din cursuri repetate şi din examene aglomerate, să *înţeleagă* – şi ei aveau mândria să înţeleagă totul şi să arbitreze. Au înţeles ei? merge; n-au înţeles ei? nu există. Şi niciodată nu erau de vină nici dovleacul nici tărtăcuţa analistului. E adevărat că în ultimii 30 de ani intelectul s-a obişnuit să nu mai caute să reducă cifrele până la comensura şi înţelesul lui. Intelectul a progresat în acest ultim scurt interval şi a renunţat să mai înţeleagă. Există, într-adevăr, o cantitate mare chiar de materialitate strictă, pe care nu o înţelegeam. În loc de infatuarea de-a înţelege, inteligenţa preferă să primească: primeşte sau nu poate primi. Nimeni

nu este obligat neapărat să-şi mute preferinţele de la Dimitrie Bolintineanu încoace de pildă, sau de la François Coppee. Alimentele conace rămân pentru gustul şi măselele celor ce le pot mesteca, fără să însemne, obiectiv vorbind, nici că recentul e mai bun decât precedentul numai graţie cronologiei. Nu. Calitatea esenţială a artei este să fie sprijinită pe un ine-l fabil din seria ei: talentul. Certitudinea sigură în poezie şi în toată arta este că fără personalitate nu se poate vorbi despre semnele pe care le face cu materialele lui artistul.

Nu este de fel uşor să dăm o definiţie *ne varietur* a poeziei şi nici măcar *varietur*. Oricât de amabiv s-ar face spiritul pedagogic, el se scrânteşte/în definiţii, şi cu Brunetière, şi cu

11 – Ars poetica

Emile Faguet. Faguet, care a fost un om de gust şi o inteligenţă extrem de fină, a renunţat la definiţii în toată cariera lui de profesor sorbonian şi de publicist, măsurindu-se să dea târcoale cât mai multe poeziei şi să surâdă, ştiind că şi surâsul e o limbă de expresie corectă pentru aproximaţii şi imponderi. Ce e poezia? E ceva care nu e nimic. Poate că s-ar putea stabili *sensul* poeziei prin examinarea unei infinite serii de lucruri lipsite de poezie, dacă atari lucruri există cu adevărat, căci în afară de literatură totul e poezie şi poate deveni poezie şi în literatură: atârnă! De ce atârnă? De personalitate.

Pe vremea lui Molière era reputată poetică păstorița, un loc comun al epocii, şi care consista în apariţia pe scenă a unei cucoane teatrale, costumată după un model *monden* de ciobăniţă. Oaia şi mai ales mielul au făcut i parte din motivele academice ale artei oficiale. Însă oaia epocilor pastorale oficiale era o oaie parfumată şi pudrată şi cu coarnele făcute cu maşina de frizat cârlionţii numai că nu purta pantofi de mătase: oaie convenţională cu cioban convenţional! Ciobanul poetic convenţional îl avem şi noi în pictura dinaintea războiului cum avem şi pe ţăranca fals poetică. Singurul lor defect este că nu seamănă cu originalul. Originalul e mult mai poetic; adică, oaia cu părul încâlcit în scaieţi, ciobanul neprimenit un an. Gradul şi calitatea poeziei sunt în funcţie de epocă: epoci care simt mai mult sau mai puţin.

Poezia e însăşi viaţa; e umbra şi lumina care catifelează natura şi dă omului senzaţia că trăieşte cu planeta lui în cer. Pretutindeni şi în toate este poezie, ca şi cum omul şi-ar purta capul cuprins într-o aureolă de icoană. Toate lucrurile naturii şi ale omului şi toate vietăţile

poartă ţandăra lor de aureolă, pe dinafară sau pe dinăuntru. Poezia nu e numai în dragoste; poezia e în atelier, în uzină, în chinul omului de a realiza, în muncile, în invenţiile lui – ea trebuie numai găsită. Fiecare om are emoţia poeziei dar se pare că poeţii au şi harul expresiunii, găsesc poezia, o pun de o parte şi fac cu putinţă existenţa ei esenţială, pentru a fi distribuită în flacoane. Este prin urmare firesc ca nivelul poeziei, complexiunea şi nuanţa ei să se schimbe de la om la om şi de la timp la timp. O poezie îngheţată într-un polup definitiv abdică de la sensul chiar al poeziei, continuu variabilă.

Românii, adică ţăranii, aceşti aristocraţi ai brazdei, au un har poetic, trebuie să nu uităm, particular. Poezia cultă a limbii noastre i n-a atins încă valoarea poeziei ţărăneşti, de fi la care poeţii au încă mult de învăţat. Ceea I) ce se înţelege însă mai greu este calificativul *populară* al poeziei ţăranului. De ce poezia populară? Poezia e numai românească.

Ce-i poezia?

O stare religioasă a sufletului nostru; sentimentul care, indiferent de credinţă şi indiferent dacă crezi sau nu crezi şi pe deasupra dogmelor şi mărginirilor şi variaţiilor de cre

163

Dinţa, afirmă blând şi primeşte dulce prezenţa lui Dumnezeu în frumuseţile suave ale existenţei. Natura, lumea, omul, viaţa, sunt nişte „* poeme care comunică între ele, fără sfârşit, împrumutându-şi taina din lumină şi melancoliile obscure. Între Poezie şi Dumnezeu este o legăr tură ca între formă şi culoare.

Omul nu-şi poate pierde în cărţi şi în ştiinţă sentimentul poeziei, din care iese toată ştiinţa, oricâtă materialitate fără vibraţie au încercat unii savanţi uscaţi şi mărginiţi să puie la capătul victoriilor ştiinţifice ale omului. Şi ştiinţele şi artele întăresc rafinându-l, sentimentul poeziei.

Poezia are în sâmburele ei o divină naivitate, care se întâlneşte în floare, în pasăre, în

1 bucurie, în entuziasm. Poezia e copilul care rămâne în sufletul adolescentului, al omului 1 matur şi al bătrânilor, peste durere, dezamăgire şi suferinţă.

Păstraţi pe copilul vostru, din sufletul vostru; păstraţi-l ager şi curat. Duceţi-vă în fiecare zi la perdeaua leagănului în care copilul din sufletul vostru surâdei… Şi jucaţi-vă cu el în fiecare zi…

„(*Progresul social*, anul II, nr. 7, 20 iulie
1933, pp. 501 – 504)

CRITICA

Din câteva feluri de a face critică profesională, genul felurilor e, întâi, în întregime detestabil, întrucât profesia de tâlmaci, pur şi simplu, e o profesie de chelner, care transportă pe tavă, de la bucătar la client. Al doilea, felul de gustător e cel mai puţin recomandabil în literatură. Să-ţi faci un meşteşug din a scoate cu lingura sau cu paharul şi din a freca pe limbă. Dacă din întâmplare, criticul are în ascendenţa lui un câine, ceea ce nu pare cu totul exclus. În stadiul cunoştinţelor actuale, vedeţi cât de colo ce preferă estetica limbii lui.

E o critică asemănătoare cu fascinaţia pe care o produce muzica militară, urmată de popor pe de laturile trombonului şi tobelor mari – când e admirativă şi de aceeaşi calitate cu veselia copiilor din mahala urmărind un cocoşat sau un dement, cu pocnitori şi pietre. Sinistră profesie şi lamentabil intelect de ceea ce se cheamă la Freud refulare.

Panaiot, vechiul coleg de copilărie* şi şcoală, adusese din satul lui în Bucureşti o vergea prelungită cu o spirală şi care servea tatălui acestui copil bestial, pădurar, la curăţit o puşcă. Duminica, Panaiot se deda plăcerii lui din ziua a şaptea. Aţâţa câinii din cartier prin zăbrele şi când animalul, îndârjit punea gura

Pe vârful vergelei, Panaiot cu o mişcare de spadasin l-o vâra adânc, zmucând-o cu sânge şi cu beregăţi. El n-a mâncat niciodată o bătaie în toată puterea cuvântului, căci şi-o fi îngropa în sine pasiunea de hingher şi cine ştie ce se întâmpla dacă ajungea director general de contabilitate sau critic literar. Se poate închipui orice.

Există personagii palide, intelectualizate şi a căror copilărie supravegheată şi nobil derivată către preocupările de minte, a lăsat un oftat în viaţa sufletului sau o cruzime latentă. Am văzut unul care muşcând cu convingere dintr-un cartof crud, pretindea subt stăpâni-rea unui medic hipnotizant că savurează o pară bergamotă, debarasându-şi buzele până şi de nişte sâmburi imaginari. Era destul de copt – personajul nu cartoful – căci avea vreo patruzeci de ani".

Spectacolul e de ordinul masturbării. Criticul în luptă cu o foaie de hârtie şi cu o carte – şi al magiei: *envoutement*. În mănăstirile medievale, călugării iniţiaţi înfigeau un ac în efigia personajului ce nu putea fi arestat de tribunalele inchiziţiei, cu credinţa că ochiul străpuns în portret corespundea în natură cu pisrderea lui şi medicina timpului

nu găsea alte origini junghiului intercostal decât practica de la distanţă a unei vrăjitorii bine administrată

Evident că a lua sugestii gata făcute di mina unui autor nu e mult onorabil şi nu d-monstrează în tabela de valori a Demonului de cât sterilitate personală.

Ori atunci, în cazul criticii de zonă uşoară, se cere condeiului care o exercita puteri de strâl icire. De elasticitate şi de vigoare, în stare să înlocuiască absenţa obiectivului cu ce-ieinonia parcursului. De obicei puterile acestea nu se pot asocia cu preocupările minore şi critica rămâne numai acră şi ca o tendinţă la un efect imposibil. Critica de această categorie are intenţii care nu fac doi bani şi rezultate în ceea ce priveşte culoarea şi lumina, terne şi cori-ace.

Căci oricum s-ar plasa în cercul soarelui, critica e operă de artă şi fără geniu opera de arta de orice natură e tipografică, hebdomadară dar nulă. Efortul livresc şi cerebral savant – adaugă copiei criticului virgule, pauze, nazuri simili-stilistice, ştersături, clarităţi de peniţă, dar nu o scoate din emfatica ei nulitate. Ce greu izbuteşte o asemenea critică să surâdă, când o caută şi cât de incolor sceptică este aluzia când vrea să ne facă să gustăm dintr-un scepticism care decorează o imensă insignifianţă!

Critica trebuie citită ca o poemă de inteligenţă şi supusă transparenţelor şi conturelor care regentează toată poezia, indiferent de sensul ei laudativ sau injurios, străin substanţei. Această critică nu e o dorinţă, e o realitate şi lectura ei constituie în sine o foarte delicată şi suavă petrecere intelectuală.

(*Adevărul* literar *şi artistic*, anul XII, seria a II-a, nr. 664, 27 august 1933)

Ifi7

O LITERATURA

Acum un an mi se pare, încă nu ştiai ce-i un roman şi l-ai întrebat pe un editor, să te lămurească. De vreme ce editorii cer colaboratorilor din listele lor exclusiv romane, nu se putea, să nu ştie cu toată preciziunea ceea ce un ignorant de scriitor, preocupat de fraza strânsă şi de cuvântul înnodat înăuntru şi plas tic pe dinafară, nu a putut să afle. Căci în ceea ce priveşte pe romancier el face câteodată şi destul de des romane fără să ştie.

Editorul nu părea să ştie mai mult decât afirma catalogul şi lansat într-o dezvoltare de idee bănuită, improviza un discurs evident

plictisitor pentru spiritul lui critic. Aproape căzu? serăm de acord că înainte de toate romanul trebuie să fie ceva gros la cotor şi cu coperţi şi că în orice caz cuvântul „roman" nu era voie să lipsească de pe copertă. Dar fiind om inteligent şi isprăvindu-şi discursul înainte de a-l fi terminat, cam pe la jumătate, editorul râse… Nu mai ştia nimica şi avea o mâţă-n sac.

— Cum vrei dumneata, l-am întrebat, să-ţi fac un roman fără reţetă? Zici că am ce-mi trebuie în farmacia mea şi pretinzi că boala cititorului ţi-e cunoscută. Dacă iese nici mai mult nici mai puţin decât un purgativ pentru o afecţiune a gâtlejului?

— Descurcă-te cum te pricepi, zise editorul-Publicul cere romane şi sunt dator să-i dau romane. Mă rog, îmi ajung 250 de pagini: un roman trebuie să aibă 250 de pagini. Întreabă-l şi pe tipograf.

— Nu ţi-a făcut niciodată publicul observaţia că romanele pe care i le-ai vândut nu erau romane?

— Slavă Domnului, nu, zise editorul, şi am scos până acum 746, care s-au vândut toate. Crezi dumneata că un roman poate să fie altceva decât un roman? De unde îţi vine îndoiala?

— Mai ştiu şi eu, zisei. Zic. Timp de 40 de ani nimeni n-a ştiut ce-i un roman şi acum face toată lumea. Auzeam de nişte condiţii ideale, pe care avea să k împlinească romanul ca să fie roman şi mă învăţasem cu gândul că francezii sunt singurii romancieri. Pe vremuri toţi erau romancieri, încă din al treilea an de liceu. Unul singur s-a lăsat mai greu. Un oarecare Gustave Flaubert, care se încăpăţânase să creadă că un roman se scrie 10 ani şi se corectează în alţi cinci, rezervându-şi încă cinci ani pentru o autopenultimă reviziune.

— Eu l-am tradus într-o lună şi jumătate, nu mi-a trebuit mai mult, răspunse editorul. Dar am şi autori de-ai mei care îmi scriu într-o lună şi jumătate un roman original. Alte timpuri: Flaubert scria la lumânare şi călătorea cu diligenta.

Simţind oarecare confuzie în presentimen-Ifiţt titt»

Lele editorului, am lăsat problema romanului nerezolvată. Interlocutorul meu părea că i-ai fi atribuit bucuros lui Flaubert şi paternitatea „puştii zise de salon, cu care tinerii aspiranţi la vânătoare trag prin grădină după pisici şi pui de găină, ca să se obicinuiască din vreme cu vânatul fioros.

Ca să mă instruiesc, de la editori am trecut la autorii înşişi de romane, şi de la aceştia la critici, care drept vorbind exprimă

sincerităţile editorilor cu un vocabular abstract şi esenţial. Ca să pipăi pe departe înţelesul acestor persoane deprinse să disece până şi firul de câlţi tras dintr-o încâlcire, simţi că facultăţile strict animale sărut insuficiente, dacă n-au fost modificate de cel puţin un doctorat. Substanţa transmutată într-un vocabular destinat să separe în detaliu un atom de umbra ce-o închide, „» dă naştere sensurilor noi, unor ecouri pe de o parte degradate ale sunetului primitiv barbar şi pe de altă parte contrase şi ridicate până la chintesenţe. E o chinuire a intelectului, o prelungire a chimiei, care desfăcând cărbunele, păcura şi alte excremente, mai puţin anorganice în principii, raportează vibraţiile materiei compuse pentru anumite expresii olfactive, de floare şi parfumul ei. Dacă vreodată teologia va deveni incapabilă să dovedească existenţa lui Dumnezeu, în ziua acestui eveniment imposibil, argumentele de supranatură şi impalpabilitate demonstrativă vor fi oferite gratuit sectelor viitoare, derivate dintr-o atentă.

Lectură din nou a Vechiului şi Noului Aşează-niânt, de către critica literară.

Să aibă literatura un rost, deoarece se face, altul decât să amuzeze? Chestiunea se simplifică mult şi este de ajuns să povesteşti, ca grecii, ca arabii, ca ţăranii şi păstorii, să dansezi şi să cânţi. Dificultatea pare să fie în geniul de invenţiune, care cedează iute şi nu e unanim. Invenţiune, desigur, înfierbântată de o fantezie, unde se identifică omul pe tiparele imaginaţiei. Don Chijote, Sara oprită-n drum pentru că îşi întoarce capul, de împietrirea ei, Josna care ţine soarele-n loc… Într-un punct se face o stea de o secundă sau loveşte cerul un talaz. Pe harpă sau din vioară un sunet a fulgerat odată o sută de mii de ani. Povestea place şi vulgului şi unui lector rafinat iar saltul şi accentul intuiţiei aparţin necesităţilor acestuia din urmă. Dincoace de geniu e literatura.

Cărturarul nu e oglibat să aibă ceea ce şi păstorilor le lipseşte de cele mai multe ori. El are cărţi, citeşte cărţi şi face cărţi. Ne găsim jos, jos de tot, în minor şi în aproximativ şi ne mulţumim cu relatările studiate, amplificate, întinse, cu anecdota. Aici creăm, analizăm, facem psihologie: cu o boabă de scrobeală albastră punem azur într-o gârlă întreagă. E o îndeletnicire şi o artificializare care trebuie să ţie loc singurului lucru adevărat, al geniului curat. Dintr-o carte ies o sută şi dintr-un roman o sută de romane. Aranjamentul se menţine, numai

calitatea nu mai e loc să fie discutată.

171

Dacă stăm de vorbă cu editura nici nu e nevoie de mai mult: cartea se vinde. Şi tot aşa dacă stăm de vorbă cu autorii, care şi ei au 7 ieşit şi ies unii dintr-alţii. Dar dacă stăm de vorbă cu alte personagii, cu pământul, cu marea, cu pădurea, care păstrează tablele intacte ale legii, concesiile pier şi acomodările sunt respinse. Acolo, publicitatea, contractele, tranzacţiile, pâlcurile, generaţiile, interesele, vanităţile reprezintă zborul scurt, circulaţia moale, elanul insignifiant.

Mi se pare, dragă editore, că în sfârşit m-am luminat şi o să cădem de acord. Ca să nu mai zicem proză zicem roman: era timpul să schimbăm o terminologie îmbătrânită. Şi romanul nu o să mai aibă 250 de pagini, poate să aibă 875, fără să înceteze să fie roman, şi poate să aibă numai zece şi numai o singură pagină de tipar. Scriitorul e romancier. Ştii că nu este deloc urât cuvântul dumitale, imprimat pe copertă? Să-l anexăm definitiv şi să scrim romane diluate şi romane concentrate, dând marginilor drumul sau strângându-le pe centru – şi vom introduce şi versurile în roman, ca să avem un singur material pentru toată tehnicitatea, ca în industria siderurgică, fontă, fier şi oţel, cubic pentru vagoane şi pelicular pentru cuţite şi brici.

(*Adevărul literar şi artistic*, anul XII, seria a II-a, nr. 668, 24 septembrie 1933)

BILET LITERAR

Repetat fără măsură, cuvântul „stil" izbuteşte să fie antipatic, ca şi democraţia. Poţi să fii şi democrat şi bun român, fără să afirmi prea des: în lucrurile delicate buna cuviinţă a discreţiunii împiedică emfaza declamatorie. Ostentaţia face parte din brutalitate şi este zestrea enervantă a copiştilor şi a samsarilor de idei şi sentimente, îmbulziţi după ce creatorii umili de operă şi vitejii trişti au trecut. Ceva imens de tragic şi melodramatic, cultura, a devenit o profesiune cu gornişti şi tărăboi, în care nimeni nu se pricepe decât la vocabla şi cabotina j.

Constatarea stilului e un gest verbal şi vag, care îmbrăţişează orizontul perspectivelor inexprimabile. De câte ori nu poţi defini, mişti mina din două încheieturi şi dai sentinţa: admirabil!

De la stil, se ajunge la stilist… Întrebată între două romanţe insipide tocate pe un pian, cum i se pare Flaubert, în lipsă de subiect, o cuconiţă frumoasă a lansat răspunsul că scrie curăţel… Doamna era conştientă de frumuseţea perlelor ce-i îmboboceau ca două boabe de

lemnul câinelui lobii trandafirii ai urechii şi zarzavatul preţios al valansienei despicată jos în dreptul cutei voluptuoase dintre sâni, îi ofet72

Reau prestigiul şi îndrăzneala unui răspuns idiot.

Literatorii neinformaţi prin experienţa emoţiilor proprii au luat cu oarecare justificare cuvântul întreg şi l-au pus pe ei, gata făcut, ca o gânganie, ca să-l poată alunga de pe manşetă cu bobârnacul. Ploşniţa stilului e ardeiată şi puturoasă. Ei îşi închipuiesc, după cum au apucat să citească şi să reţie, că stilul e ceva deosebit de conţinut; un flacon gol de o parte cu parfum dincolo de el. Există credinţa că se poate porni din stil, din nimic, că poţi să scrii cu peniţa uscată sau că porneşti de la cerneală şi de la dop. Două categorii, una proastă zgârie hârtia şi alta mai bună se mânjeşte pe degete. Ar fi o materie de alienaţie mintală, repetând de o mie de ori bing! bong! şi variind înţelesul personal şi confidenţial al monosilabei. Cretini de tot sau inteligenţi de tot: niciun intermediu. Sunt băieţi cu butonieră fixaţi în aceste două criterii: o înviere a formei şi a fondului. Vezi forma fără fond şi fondul fără formă… La ce pot sluji câteodată biblioteca şi universitatea!

De constrângerea uceniciei nu scapă însă nimeni uşor şi dacă nu eşti râcâit de maximum de substanţă în minimum de proză, ce scriitor ai putea să fii? Cu mătura toată n-a scris încă nimeni: trebuie paiul. Eh! desigur nu este niciun meşteşug prea primar şi dacă ar fi ca o ţeavă fără nicio stricătură, ca o macaroană lină, dreaptă şi nerotită, literatura s-ar dovedi mai agreabilă.

Poate că stil vrea să zică limbă. E adevărat că din limba lui fiecare om îşi face o limbă personală, fără să bage de seamă. El poate extrage numai atât din oxigen şi carbon cât îi trebuie, ca plantele cu mii de mirosuri, divizate dintr-unul şi acelaşi văzduh ambiant de particularitatea unei seminţe. Şi au şi cuvintele hormoni şi secreţii, mai sensibile pentru *om* anumit. Expresia cristalizează în tot felul: a şi-o alege pe cea relativ mai geometrică nu e stil, e ţinută, e higiena – dar trebuie să alegi, ca să păstrezi mai mult material interior decât mai puţin, dintr-un sens. Este stil simpla nevoie destul de obligatorie pentru artistul care nu vrea să se ia la întrecere cu gura de apă, a corectării? Te poţi detesta atât de mult sau iubi atât de mult, încât să vrei să ţi se pară bună, exactă şi recomandabilă fiecare pagină scrisă, pe care să nu o poţi arunca satisfăcut în foc?

Din manuscrisele artiştilor, fie biologi fie poeţi de proză sau

versuri, cititorul vede că totdeauna expresia ştearsă este mai slabă decât cuvântul adăugat peste ştersătură şi din câte 6, 7 anulări consecutive textul unui Flaubert sau Chateaubriand se apropie de sens şi precizie treptat, căci lucrul mai bun nu iese dintr-odată. Desigur, dacă eşti împiedicat să te rezolvi în lapoviţă şi în borhot, de scrupulul decenţei.

În desen şi chiar în portret, unde controlul poate fi mai simplu, severităţile au fost eva

175

Date cu termenul învăţat, al viziunii proprii. Poftim un artist autorizat să se aprecieze argumentând despre sine că vede aşa! Domnul are vreme să analizeze cum vede. De penibilele dificultăţi ale manuscrisului care nu admite surogat, impertinenţă, tranzacţie şi lichelism, nimeni nu se poate desface.

(*Adevărul* literar *şi artistic*, anul seria II-a, Nr. 707, duminică 24 ale 1934).

VARIAŢII

Iu-M-am hotărât o dată pentru totdeauna şi până acum un an transgresat, să nu mă amestec nici în conflictele nici în împăcările dintre manuscrisele mele date la tipar şi cititorul, critic, notator sau simplu particular, al manuscriselor tipărite. Este a ieşi din casă de câte ori îţi trece o pasăre portocalie sau un gărgăune pe la fereastră şi a te ţine după zborul lor înalt, cu gura căscată, sau pitic. E un sport de-a ber-beleaca şi o acţiune interzisă. Conştiinţa nudă a meşteşugului de graiuri şi vorbe e încleştată pe mai utile preocupări, care impun lepădarea de un amor propriu imbecil şi asceza, în ceea ce priveşte insignifianta persoană a ucenicului. Dacă s-ar fi certat pe încovoieli şi noduri ori ar fi căzut în extaz dinaintea oricărei volute de fier, ieşită elastică de subt ciocane, lăcătuşii de la Curtea-de-Argeş n-ar fi acoperit nici până azi intervalele goale din ferestrele mănăstirii cu zigzaguri şi curbe.

Dar trebuie să relev nu atât pentru autor cât pentru o regulă de bun simţ, care poate folosi, precizată, ţinutei secrete sufleteşti a unor învăţăcei, apropiaţi de surâsurile hârtiei cu prea multă sfială sau prea multă familiaritate, o stupiditate, pe care am văzut-o tipărită de câteva ori.

12 – Ars poetica m

E vorba de o carte pe care încerc să o scriu *ochii Maicii Domnului*

şi care mi-am propu –, să fie o carte gingaşe şi aş voi bineînţeles să pot să o reuşesc. Ura de monotonie, de mucegai, nimic altceva, m-a determinat ca în fiece aşa-zis volum pe care l-am întocmit, să dezleg pentru onoarea profesională, pentru nimic altceva, o chestiune nouă. Să ne-nţelegem: nu o chestiune de aceea mare şi eternă, din vastele probleme adunate într-o concepţie, ştii, cu răspântii în definitivele direcţii şi care fac din scriitorul întunecat şi berbant cu sine un dascăl al usturimilor universale; una mică de tot, relativă la petecul de hârtie mâzgălit şi la mâzgăliciul cu peniţă, atât de mică încât nici nu poate încăpea într-un enunţ. Chestiune de ordinul aproape anodin, în orice caz de strictă intimitate, ca nasturii de la cămaşă.

Un confrate destul de simplist sau destul „de răzbunat cu un cuvânt strecurat într-o frază elogioasă cârpită a lansat de dragul rubricii informaţia, reprodusă în termenul ei principal aiurea, cum că s-ar fi făcut o prinsoare dacă autorul este „capabil" de a seri un „roman". Termenul *capabil* nu vine din acţiune, ci din tarif şi e anticipat pentru un efect.

Ce înseamnă aia că un scriitor e capabil să scrie un lucru şi incapabil să scrie altul, dacă activitatea lui neconfinată exclusiv în metrică şi prozodic utilizează curent materialul plastic al prozei? Diferenţa de la capacitate şi incapacitate priveşte însuşirile şi aplicarea lor azi cu succes şi mâine nulă. Cine poate seri un munte poate seri şi o luptă de tauri, căci condeiul face în toate cazurile un repontaj cu substanţă interioară mai multă sau mai puţină. Un pictor poate să aibă o pensulă bună însă o voce detestabilă: se poate spune despre el numai în canto că e incapabil, pentru că iese din materialele lui. Baudelaire ştia ce spune când a scris că el cunoştea 70 de feluri de-a fi original şi că din toate şi-a ales unul şi s-a ţinut de el. Dacă socotim că 999 la mie literatura este lectură şi că literatul maimuţăreşte cu voie şi mai ales fără voie autorii care i-au plăcut mai mult, a seri nu înseamnă aşa de mare lucru încât să se comporte acel supra simţ de pură superficialitate îndreptăţit să evalueze potentele pe un centimetru de lungime şi subdiviziunile sau multiplii lui zero întreg.

Cât priveşte „romanul" chimia secreţiilor unor confraţi care obicinuiesc să primească semnificările în gură, abuzează. Poţi să scrii admirabil, afirmă cu un secret misticism, dar nu poţi să scrii un roman… Au mai întrebat o dată pe confraţii în stare să răspundă ce este un roman, dacă el constituie o noţiune atât de personală, încât şi

cei care pot să exprime o idee cât şi cei care o pelticăresc se bucură de harul că o conţin în stare nativă – şi nu mi-a răspuns niciunul. Dacă „Adevărul literar" ar voi să întreprindă o anchetă şi să puie această chestiune la punct, o delicată panică ar cuprinde pe toţi experţii acestei noţiuni loviţi cu nasul de ea şi numărul gugumăniilor impru

179

Denţilor ispitiţi să dea o definiţie restrictivă ar fi sută la sută. Dar am isprăvi cu un secret, care speculat în teren închis permite atitudini dogmatice şi înfiinţări de ridicule autorităţi. Pentru că în toate epocile cu idei obscure şi de rostiri incomplete, circulă câteva vocabule de refugiu, bune pentru escamotarea personalităţii, definiţiile care se vor bizui pe o poziţie sigură a cotului mânei drepte răzimat pe manuscris vor include cuvântul „epic", un derivativ tot atât de nefericit ca şi cuvântul inclus.

Romanul a fos cândva, păstrând proporţiile, ceva analog cu versificarea sonetului sau cu strofa în patru, de rime încrucişate, masculine şi feminine, reprezentând poezia academică, oficială şi administrativă şi încadrată între ortografie şi ordonanţa comunală – şi cu omiletica. Instinctul mecanic al oamenilor de mai mult sau mai puţin prost gust organiza singurele materiale de care dispunea sufletul, intelectul şi limbajul în schelete articulate după un patron. Dacă te dezmecanizai şi nu erai nici bun catolic nici gânditor conform unui model autorizat, te făceai de ruşine. Precedenţii noştri de pân-acum 100 de ani nu aveau nici locomotiva nici automobilul ca să fie satisfăcuţi mecani-ceşte, emancipaţi de o obsesie şi de o folie în intelect şi psihologic. Astăzi nu mai e acel as, lucru şi în de/ordinea talentului tumultuoasă poezia poate fi proză şi invers – nu mai e obligatoriu ca poezia să ţăcăne ca un motor, şi noţiunea de roman se suprapune noţiunii de literatură şi de proză – şi de versuri: de ce nu? cu care se confundă.

Capabil să scrie o carte este orice om care feia orânduit o tablă de materii sau un subiect: greutatea pentru el consistă în a seri o pagină şi o frază – aci se lichidează capacitatea – şi e foarte greu de scris o pagină şi o frază. Teatrul, unde autorul nu scrie ci împleteşte, refugiat în tehnica, aşa-zisă, comună tuturor meşteşugurilor mai mult sau mai puţin intelectualizate, utilizate în arta constructorului, prezintă termenul integral al compatibilităţilor neobligatorii.

Cunosc, desigur, atitudinea care vrea. să spuie şi spune că nu

interesează condeiul mai mult decât viaţa, şi sunt nu numai de acord cu această realitate ironică faţă de scrisul insignifianit dar şi în practica vieţii dau preferinţă unui fir de usturoi viu, faţă de o carte mediocră – o carte bine scrisă, adică scrisă. – nu mi-e dimnotrivă indiferentă şi o aşez lângă firul cu pricina: căci o carte bine scrisă izbuteşte să realizeze în sensul ei ceea ce realizează în sensul lui firul de iarbă, un maximum, scrisul fiind obligat să transforme materialele admirabile ale vieţii în admirabil propriu.

(*Adevărul* literar *şi artistic*, anul XIII, seria II-a, nr. 725, 28 octombrie 1934).

T

SCRISORI

1. Nu, dragă prie era. Nu e foarte necesar să demonstrezi o genialitate. Pentru că ai vrea să ştii dacă se poate să-ţi facă o activitate din meşteşugul lungirii vorbei, care se cheamă literatură, îţi răspund pe dinafară că se poate. Meşteşugul a început să fie o meserie şi nu e mai ruşinos decât alte profesii împlinite cu mai multă sau mai puţină strălucire şi fără obligaţia ei venită de la bossa infecundă a unui criticism de arătări. O educaţie a nerăbdării cere autorului să fulgere şi să se consume tot cu fiecare a lui zisă lucrare. Dumneata n-ai ce face cu asemenea chibrit. Ia-o şi du-o domol şi cu stăpânire Precocilăţile combustiunii sunt rele. Te poţi afla la 30 de ani gol şi fumat – şi scuipat, şi abia începe profesia.

Mi se pare că o cerinţă trebuie respectată: să-ţi placă meşteşugul. E o plăcere amăruie, dar în zigzagurile ei continuă. Neistovindu-se râvna, durează şi ea.

Am un vecin care mă exasperează cu o tenacitate tare. De 3 ani, în fiecare seară, timp de cât sva luni pe an el asediază în grădina lui, cu arcuşul pe vioară o melodie de romanţă obsedantă pentru auzul lui. Şi-a pus de gând să o izbutească. Îmi dau seama că în deşert: nici peste 10 ani vioara lui nu va putea să o *prin*

Nunţe. Am numărat sute de începuturi ale primelor 3, 4 silabe, zi cu zi. Cheia lui nu nimereşte niciodată-n broască dar vecinul e neobosit. EI Ştie că are o cheie şi o gaură şi că nu se poate ca odată şi odată să nu descuie pe întuneric resortul interior. Peste 11 ani s-ar putea ca melodia să fie cântată şi va fi fără îndoială un cântec pe care l-a uitat toată lumea. Fără să bănuiască, ridiculul meu violonist îmi slujeşte de dascăl. Am făcut şi eu cu vioara mea ca el şi chiar când am

ajuns să nu cânt cum voiam, tot am făcut ceva. Interesează ceva. Nu interesează, negreşit, cerul şi pământul, dar interesează punctul dumitale de vedere, fă ceva, orice, dar ceva trebuie să faci.

Trebuie fiindcă vrei. Într-altfel, ştii, e cam totuna, să faci sau să nu faci nimic. În argot parizian asta se cheamă *Quij-quif*. Te-apucă un fel de ruşine să vezi că toate gâzele fac câte ceva, măcar ca să se afle în treabă. Înţelegi că ţi-o ia oamenii înainte dar vine mai greu de înţeles să t întreacă cine să zic? o coropijniţă. Ştii ce greoaie e bruta asta mică dezgustătoare. Toate organele îi sunt parcă înfr-adins articulate contradictoriu, pentru ca la tot pasul să dea îndărăt. Dacă ai citf un tratat de specialitate, nu ţi-ar veni să crezi câte devastări operează bestia lentă, înnodată şi mută. Secretul ei e derizoriu: lucrează încet, însă lucrează mereu. Asta vreau să-ţi spui.

Dacă ţii să-ţi fac o confidenţă dragă prietene, dumneata citeşti acum scrisoarea unuia din cei

Mai leneşi vieţuitori. Îţi puneam mai sus o condiţie: să-ţi placă meseria – şi-ţi pot spune la ureche că ceea ce mi-a plăcut mie mai mult, n-a fost atât ea cât – absenţa ei. Natura m-a înzestrat cu o capacitate de lene care ar fi putut să irămâie singura şi adevărata mea vocaţie, dacă împrejurările nu mă înghesuiau. Voiam să ştiu foarte multe lucruri, fără să mă ostenesc să le caut. Din temperament şi răzbunare prefer animalele puturoase, fără să mă gândesc că ele sunt cele mai agile şi mai cochete. Aş putea să dorm câteva zile în şir şi să nu mă scol din pat decât ca să mănânc şi să mă întorc pe cealaltă parte. Fiindcă n-am voie, mă compensez cu spectacolul animalelor, păstrătoarele ritului naturii somnolente şi visătoare. Cooii mei primesc porţia triplă. În vederea unei imense digestii trândave. Mă satisface să-i găsesc putrezind la soare pe aceşti privilegiaţi pe care poate că ai observat, nu-i atacă nicio-dată musca. Meşteşugul se împacă nu se poate mai bine cu lenea mare, favorabilă bunelor încolţiri: meseria îţi impune o activitate. N-ai face dacă te hotărăşti, căci, vrea să zică, trebuia să faci mereu câte ceva.

Ţi-am mai spus, mi se pare, câteodată, că foarte incidental am devenit ceea ce se numeşte un scriitor. Încredinţat că adversarul meşteşug e o lene eternă eu voiam să dorim. Şi mă cam supărau întrebările altora şi mai ales ale mele, mă supărau periodicităţile, ciclurile organizate, calendarul biologic şi social.

la supărau scrisorile, vizitele şi mă supăra toată lumea, de la ferestrele etajului meu în jos. M-am născut cu câteva grave

impermeabilităţi şi cu o sângeroasă aversiune pentru literatură, literatura în care am căzut. Confraţii mei naivi cred că aş avea despre mine o închipuire şi ca să mă ştirbească se întâmplă să mi-o înjure sau să mă conteste parţial şi în bloc. N-ai idee câţi proşti vulgari sunt în meseria noastră pe lângă proştii superbi.

Ai să crezi, de pildă, că poetul Barbu e un om foarte inteligent. Îţi aduci aminte că e m-ai tematician şi arcepţi şi stilul spiritual în care / îşi lucrează versurile, dezlânind urzeala, după / ce a ţesut în metru comun, strângând rândurile / vertical de la margini spre mijloc şi lăsând să / atârne câteva fire cu capătul afară. În locul I unde se întâlneşte un corn de căprioară cu o – jumătate de.ro" a, după desenul iniţial, se în 1 tâmplă fenomenul misterului şi lâna cărămizie \ bate-n gălbui prin reciprocităţile bumbacului / *bleu ciel*. Meşteşugul e savuros.

Ei bine, poetul a venit odată de mult, poate că acum vreo şase, şapte ani, la mine acasă12. Apucasem să scot şi eu un prim volum de versuri şi mă găseam în bluză şi pantaloni de lucrător, fluierând contemplativ cu mâinile în buzunare, dinaintea unui părete cu cărţi, aşezate în rafturi după cotoare. Ivirea neaşteptată a poetului în coridorul meu şi în dreptul uşii nu era emoţionat pe cât trebuia de violent însă m-a amuzat figura lui de ofiţer de

Stare civilă şi m-a dispus tonul lui de circumstanţă, terminologic. Mi se pare că era în redingotă. Prestigiul ceremoniei se ciocnea cu ilaritatea pe care lucrurile care nu rid totuşi o au, de ţinuta mea cu totul neglijată, lipsită nu numai de cravată dar şi de bretele. Încălţămintea demnă a poetului expecta bot în bot papucii mei lăbărţaţi.

Poetul voia să-mi ceară un exemplar din volum. Ce putea să fie mai simplu decât dă-mi te rog volumul dumitale şi decât poftim volumul meu: Poetului Ion Barbu, omagii. Ţigări erau, cafeaua se făcea şi confraţii puteau să treacă la un lung taifas, cu atât mai agreabil cu cât poetul are un savuros raţionament cerebral chinez.

Însă poetul începea tocmai un discurs, intrând în stilul indirect – şi cum sta în picioare cu solemnitate şi nu pusese piciorul pe pragul odăii, cu mare greutate am obţinut să nu-l demontez cu o pufnire de râs. Poetul zise butonat: „Am venit să-mi iau exemplarul pe care mi l-aţi rezervat". Dacă lucrul ia atare formă, stai niţel, mi-am zis: „Nu ţi-am rezervat, dragă domnule, niciun exemplar". S-a ivit o grimasă.

Am mai apăsat puţin; „Nu numai că nu ţi-am rezervat, dar o să mă ierţi că nici nu m-am gândit".

Logodnicul trecu în contrastul lui, al înmormântării. Cu tonul cel mai ales al muzicalităţii el, care ar fi putut să tacă, zise „Atunci nu-mi rămâne decât să mă *retrag*".

Acest retrag îmi aduse încă o dată hohotul de râs până la buze.

Mă gândii o secundă ce să răspund şi ce să fac-şi răspunsei: „Retragerea pe la stânga, Uşa din fund".

La câtva timp după acest neînsemnat eveniment poetul Barbu a publicat un studiu13 cu mult prea lung asupra poeziilor lui Tudor Arghezi, judecat sub toate aspectele plus altele câteva, ca să se demonstreze nulitatea complicată a unui autor, care făcea tot ce putea ca să nu iasă lucrul mâinilor lui prea prost, dar care când ieşea prost nu se spânzura de disperare ci lua de la cap, dintr-o altă parte…

(*Adevărul* literar *şi artistic*, anul XIV, seria II-a, nr. 761, 7 iulie 1935).

18 G

DINTR-UN FOIŞOR1

Mi-a trecut câteodată prin gândisă-mi caut trecutuljcu condeiul. / – " * Unelelucruri mi s-a părut că ar putea să-l ispitească prin meritul originalităţii. Parcă n-ar mai fi fost într-altă viaţă cunoscută de mine. Eşti atras de câte o împrejurare consumată, ca un ac purtat pe un geam de magnetul plimbat pe dedesubt, şi cine a durat o bucată de timp are tendinţa să solemnizeze mărunţişurile existenţei şi să le prefacă în evenimente. Neputând realiza nimic valabil în activitate, începe să creadă, când osteneala o temperează, că un sirrmlaon1 Hp acţiune trecută e m „lt Hpâf nu npanf. Oratorul şi omul politic îşi adună discursurile indiferente în volume, voind să-şi afirme în prezentul absent un trecut din care au lipsit. Dar nici aceia care au izbutit odată să-şi închege, un îţi cu ambianţa unui moment, o figură, nu rezistă peste o epocă lichidată. Timpul s-a întors într-altă parte şi schiţează alte scheme provizorii. VSolicitat astfel să mă scormonesc, am analizat şi, ajutat de lene, am ajuns la încheierea că nicio amintire mjplătestgj2 Pmfta" lia rheltiijtajprjrv a i? ă7 r7T! sr. plifJŢtpritia de a „înjgheba ceva din prea puţin, s-a descompus. Obiecţiilejiu erau lipsite de temei. Poate să intereseze faptul brut petrecut şi ridicat din mormântul lui, numai pentru motivul că ar fi existat? Ar fi putut să nu fie, şi între a fi ceva şi a nu fi nici atât, în timp diferenţa se pierde./

Am umblat o zi întreagă dintr-o vară, deasupra ruinelor unei cetăţi de piatră de acum două mii de ani, organizată pentru o rezistenţă istorică îndelungată. M-am oprit în vasta încăpere de colonade frânte unde judeca şi hotăra un Senat. Trăiseră acolo mii de voinţe şi de energii şi ia – pornit din vechea cetate tumultul repetat câteva veacuri de-a rândul, al victorioaselor iniţiative. Au adunat colţuri de calcar pe care se mai puteau cunoaşte un fragment de inscripţie, o fărâmă dintr-un chenar decorativ. Către seară, în fulgerul de aur al soarelui din apus, am văzut însă o şopârlă verde întinsă pe lespedea fierbinte.

Fusese cel maifjuings-teeru din iseiate… Din pragul poftâi monumentale, am aruncat crâmpeiele de sculptură îndărăt. Nu mai puneam pe ele niciun preţ, şi mi-a rămas numai amintirea bijuţerjei yiij?

— ZrP 3* Poate că tâlmăcirea întrucâtva, culoarea căpătată din trecerea pe plan actual a planurilor de Demult, să facă acceptabil un trecut. Mai este această schimbare de perspectivă un trecut şi o amin? x dea jifi: Hprigâext de literaliură T-Cfidavrul se împrumută cu prestigii, din strălucirea ceremoniei cu care este adus de la groapă înapoi.

189

Amintirile implică şi Jjătrineţe, care-i când un termen, când o noţiune de neadmis. La şaizeci de ani şi încă unul, autorul a rămas. un începător: dovadă! Aceleaşi imprecizii *i*\, frământă, ca la optsprezece ani. Se îndoieşte El nu cunoaşte fericirile certitudinii şi faciilitatea de a intra în topul de hârtie şi materiale cu entuziasmul unui căţelandru într-o grădină de mierle. E perplex. Lasă pe mâine. Oricare ar fi însemnătatea gunoaielor măturate şi strânse într-o carte, trecutul şi amintirile (trebuie mutate din peisajul lor în caiet. Ai o şovăire. Te codeşti: de unde şi cum – [începi Cauţi în ghemul de lână compact *f* unicăpătâi, din care să se desfacă. Dar mai mult decât un început de povestire te tulbură tonul. Nu-ţi place niciun fel de) toji şi ţi-ar trebui de-abia o a şaptezecime de ton aproape jusită, neaflată pe diapazon. Care-i aceea, din miile de crâmpeie de tonuri? Într-o – viaţă, up scriitor ajunge să înveţe numai atât: nu tonul, ci condiţia tonuluisianuajitbi…", te vorbeşte deStil". Nici asta nu ştii pe dinafară şi fără document ce s-ar putea să fie. (Dar este altceva decât tonul, o fantezie interioară a tonului, un zigzag, un arabesc pe linia de ton. Cu totul abstract şi

absurd rămâne tot punctul din care se ridică a mia firimitură de ton. Punct infinit de mic, într-însul se cuprinde totul, ca într-o sămânţă de fag: sutele de ani şi pădurea.

Este permisă o digresiune. Dintr-un semiton trăiesc literaturi întregi şi vremuri de literatură. Nimereşte tonul un condei, şi tonul se reproduce tip, din călimări în călimări. El se percepe cu instinctul: miroase a acelaşi ton pretutindeni, variat cu o degradare în care s-a strecurat un alt miros, mai slab. Când se uzează tonul, monotonia decadenţei înseamnă o pauză. Servilismul imitaţiei sincere sau maimuţărite se sleieşte şi el, şi sensibilitatea, redusă la onomatopeic, te face să gândeşti expresia cu cele cinci degete pe buze, bolborosind copilăreşte cinci singure silabe.

Din stânga, din dreapta, de sus, de jos se aşteaptă tonul nou, care poate să întârzie o viaţă de timp. Pauză tragică de intelect: epocă de revoluţii. Nu ştii de unde se iscă şi, subit, ce-l sugerează; o lovitură de săcure, o rugăciune, un cântec de greiere. Dar îndată ce tonul nou a fost auzit, fauna intelectuală, în suferinţă de originalitate, se năpusteşte sM adoptă.

Se mai creează încă o glorie şi încă un servilism.

Gândul amintirilor mi-a fugit întotdeauna cum a venit.

3 ă trăieşti de două ori un lucru cu adevărat, nelrmrnu-Ttrezeşte în realitatea dementămai bun. Nici atunci când l-ai trăit n-ai ştiut că-l trăieşti. Câtă vreme l-ai parcurs în fragmente, intervalele dintre minute s-au compus cu el arbitrar, şi mai târziu reconstituirea e falsă, căci i-ai adăugat, fără să vrei, o nouă subiectivitate. Cel care gândeşte un act al lui, Petre

191

Cut cu treizeci de ani mai înainte, îl deformează cu drep cuvânt. Era mai exact în timpul lui decât în forma evoluată? Ambele tinv; puri, de realitate şi de aducere-aminte, sunt două aspecte ale unui act trăit incomplet şi reprodus parţial. Dacă ai prins din el o aromă, singură emoţia parfumului poate să fie adunată. Ce a rămas din amintire? Nimic. Trebuie neapărat să fie amintirea decalcul fidel al unui eveniment?

O carte de amintiri se defineşte de rând pe criteriul istoric: însemnarea de-a-ndăratele pe calendar a zilelor petrecute, notate, poate, şi într-un „jurnal”. Nici jurnalul nu e real, nici criteriul – şi nici însemnarea; şi cât vezi din realitate e inexact, realitatea fiind mai mare

decât momentul, şi, în definitiv, indiferentă.

X colecţie de fotograf îi \ pp sărite e un teanc de realităţi afirmate în tot cuprinsul tehnic al obiectivităţii şi al criteriului istoric. Nici viaţa unui singur element din complexul omenesc, a figurii aparent invariabilă şi fixă, nu e mai norocoasă în ceea ce priveşte amintirea şi stabilitatea.

Te uiţi uneori la fotografiile tale. A trebuit să-ţi faci: civilizaţia se rabdă cu carnet de identitate. Ai vreo sută – şi niciuna nu seamănă, nici cu originalul nici cu niciuna din toate celelalte. Când ne lipseşte un subiect de ilaritate acasă, deschidem albumul familiei, ca

Zierul nostru grotesc, şi pe când varietatea co-jjucă a expresiei ne excită râsul, ne întristează contradicţia fundamentală. Eşti de câteva ori tatăl, unchiul şi moşul tău propriu, mai tânăr decât nepotul, şi evoci toată antropologia. Lumina ochilor vine de la altcineva, surâsul e străin. O strâmbătură profană te înrudeşte cu cine nu vrei.

În ceasul ei fotografia atesta originalul. Veridic în secunda obiectivului deschis, şi valabil o zi sau două, portretul se descompune, murind în fiecare fotografie o dată.

Omul viu scapă şi actelor, ca fotografiilor lui. Cum l-ai recăpăta după zeci de ani cu condeiul?

Dar care e omul viu şi adevărat? Cel silit să se trăiască, sau cel care fuge necontenit de sine în sute şi mii de fantome transparente, schimbându-şi umbra necontenit? E şi el, în carne şi oase, o ipoteză, şi ipotezele se experimentează, ca şi certitudinile, pe de lături. Nu eşti adevărat nici când eşti adevărat.

N Amintirile jă în de considerat în scris: verbale, devin1 anecdote. Amintirile se rreferă din copilărie. Maturitatea e pentru „memorii", cu fotoliu, cu ghiozdan: evocă diplome, grade, statui şi cimitire. E titlul rezervat omului politic, şefului de partid, generalului pensionar. Memoriile rectifică timpul şi evenimentele antipatice. Lungite cu o silabă, „memoriile" se

13 – Ars poetica

Îndulcesc până la „memorial", cuvânt romantic şi funebru, cu tendinţe de Panteon şi Ateneu. Din fundul unei amfore goale se ridică un fum subţire violet şi o bătaie de tobă. După dric, păşeşte un cal singuratec în doliu de cioclu. A îmbătrânit şi calul mascat, călărit în adolescenţă.

Atât în copie cât şi în original, nu m-am surprins, în ce mă

priveşte, că m-aş fi iubit prea mult. N-aş putea spune că m-am detestat cu o formulă integrală. Sentimentul nu mă urăşte propriu-zis şi nu pare scârbit de actele mele: el a refuzat numai să se expuie.

„" Să te spovedeşti, cui te-ai spovedit? Cititorului? Scriitorul e propriul lui saltimbanc. Cel

„Puţin să fii onest, îţi zici, să nu minţi, să nu amăgeşti, preocupat™ sa" stupefiezi. Dar poţi, cinstit, să fii cinstit?

YExistă o curiozitate maladivă şi degenerată fixată asupra scriitorului care s-a ridicat cu un lat de palmă peste epoca lui. Ea se satis – face uitându-se pe gaura cheii./

O viaţă e un trecut de scutece întinse pe o frânghie, care poate să fie ridicată mai sus ori lăsată mai jos, cu o prăjină, mai oblică sau mai verticală\Omul se povesteşte pe sine falsJ E sugestiv la judecătorie spectacolul constant al neputinţii împricinatului, să relateze adevărul şi fapta, dacă adevărul e numai fapta constatată, însuşi bolnavul pe care-l doare într-un

loc precis, descrie medicului o durere de alături sau de dincolo de sfera ei. Slnit minţiri adevărate şi ale naturii şi ale conştiinţei.

E de examinat comentariul de pe dinafară. J 1 alege din ce are, înţelesul despre ceea ce ar rămâne. Un comentariu critic, de pildă, e un produs independent, rafinat prin perve-uri de intelect. Arhivarul ideilor caută avid în coşul de boarfe gogoloaiele de hârtie, le întinde, le lipeşte, le raportează unele la altele.

Pe fiecare om îl slujeşte un mobilier elementar, care se încarcă tot, în tărăboanţa cu o singură roată piezişe a vieţii. Nu te mulţumeşte să treci măcar peste mobilier. Ai vrea să ştii cum a fost distribuit în apartamentul scriitorului şi întrucât un scaun fără fund ori în trei picioare a contribuit la o atitudine sau a suportat-o. Dinaintea unei fructificări excepţionale a sâmburelui comun, comentatorul mirat caută bălegarul. Opera singură nu-i e de ajuns: poate să pară îngerească. Nefiind primită ideea spontaneităţii, ivirea oamenilor fără ascendenţă şi placentă vizibilă strică o convenţie, contrariază un principiu. Lipsind sensul unei dimensiuni, eşti împins – să te ţii iritat după mistere cu sfoara, cu balanţa, cu decilitirul; cu o inteligenţă comparativă, de raporturi. Trebuie căutat dincoace şi dincolo de lucrul realizat, jur-împrejur şi dedesubt. Metoda Bertillon şi spiritul detectiv au intrat în literatură, miezul intemsec fiind deri

Vat în patologie şi delir. Trebuie petice şi zdrenţe, pilituri şi

urme digitale. Tendinţa sporeşte monstruos pe măsură cu tipografia. Are măcar comentatorul meritul să-i fie scriitorului duhovnic?

Scriitorul suspect de durată e dator să se administreze pentru puritate, în aşa fel încât nimeni să nu poată întreprinde după moarte spionajul literar în bagaje.

Din pretenţiile de a te explica în nişte amintiri se poate admite atât, că viaţa unuia care şi-a răbdat intemperiile neîngenuncheat în râvna de a se concretiza, poate să fie educativă pentru viaţa celor mai puţin apţi să îndure – dar şi asta e o pedagogie pentru repetenţi. Nu poate să zboare pasărea fără aripi, şi dacă, din zbor, s-a prins în aripa ei un luceafăr, întâmplarea nu se repetă de mai multe ori în spaţiul unei literaturi. Răspunderea cade în sarcina determinării, şi nu a insului determinat. A orbecăi în trecutul necunoscut nu dă un rezultat despre valoare şi-i numai o iluzie de vedere sttrimbă.

Nevoia de a şti mai mult decât permite exponentul se traduce în studii, urmate de alte studii, de stive de studii, şi nu lipseşte din devoţiunea celui ce se martirisează cu ele nici sadica vigilenţă de a diminua obiectul. Rămâne aşadar loc şi motiv ca scriitorul să se îngâne şi fără plăcere.

„Totuşi, nu! Nu voi fi un autor de amintiri". Aşa ziceam.

Împrejurările au făcut, să cunosc mai de e pe domnul Qne/a", care m-a jude dintr-un jilţ de piele, două ceasuri. Tresă încerc un caiet de amintiri, care binevoi putea să le condensez numai într-unul singur. Ispitit de literatura povestitoare X V adeseori am refuzat-o din pricina fricii de rel \ vărsare. Proza e o tânărfâţb, şi dacă mi-am ales de preferinţă expresia versului, care retează aderenţele este că sunt pentru rezultate concentrate rotunde, ca piersica şi oul. Poezi se dezinteresează de genealogii şi ramificaţii, mulţumindu-se cu fructul, care poartă în sine şi vârfuri şi rădăcini.

M-am aşteptat să fiu, faţă de inspecţiile psihologie ale domnului Cineva, ceva ca o bucată de teracotă, ca un urcior, ca o stră-chioară, rânduite între bibelouri şi smalţuri, pl marginea bibliotecii, fără nicio răspundere a proprietarului de hârburi. Oamenii oare trăiesc laolaltă, strânşi într-o epocă pe o bucată de pământ, nu se prea deosebesc în afinităţile dintre ei de vieţile repartizate pe sute şi mii de ani, şi întâmplarea te pune câteodată în situaţia descoperirii.

Nu pot să uit o coincidenţă fortuită, care mi-a arătat cât sunt oamenii de străini unii de alţii şi cât se ignoră reciproc.

Am rămas, pe vremuri, o noapte într-un cătun, înmormântat în pustietăţile de şes ale Olteniei. Silit de neplăcerea că-şi pierduseră caii de la căruţă potcoavele în nisip, umblam după un adăpost. Călătorisem câteva ore într-o mare

Singurătate de ape răsfirate, prin prundişuipi nemărginite. Oprit din când în când, ca să se adape caii, ascultam imensitatea tăcerii, într-o reproducere românească a momentului paginii întâia din Biblie: „La început era Cuvântul". Potcoavele se dezlipiseră câte una, şi tovarăşii mei de drum, de la oiştea căruţei, călcau păturile unui diluviu secat, de-a curmezişul râu-lui mare, de-a dreptul pe copite şi unghii. Teama noastră, a săteanului cu căruţa şi a călătorului, era de uscatul pietros al şoselei, până la care mai aveam de străbătut câţiva kilometri. O clopotniţă ridicându-se din zare, ne-am dus într-acolo. Era un sătuc alb, ca o cutie de jucării. Începea seara să-l cearnă cu umbră. Am tras la popa. Preotul, un om, poate de vreo optzeci de ani, sărac şi mic de stat, m-a culcat într-o cameră de bârne şi lut, cu păreţii plini cu cărţi, până la tavan. Am răsfoit în ele. Erau cărţi în mai multe limbi, despre un lucru care, căutat în ceruri, îl găsesc unii în matematici. Părintele învăţase limbile singur şi biruise ştiinţa mistică a cifrei şi a cantităţii.

A doua zi nu îmi mai venea să plec.

Problemă de contemporaneitate: cum se întocmeşte un om, fără să prindă timpul de veste. Pe o margine de hotar.

Domnul Cineva mă cunoştea mai mult decât aş fi crezut.

Cartea provoacă aprecieri nevă-ute, pe care răsoantiile şi evemtimentele sunt neputincioase să le înceapă. Poţi face sindrofie cu semenii care au trăit acum câteva mii de ani şi cu cei din zilele tale, aruncaţi în cine ştie ce de!

Părtări. Scrisul, măşcocităexiamprii na o 7» *A* 1 mislire diâi" nou a lumii, are-o putere egalJLR" dregea eX Primatâân (jeneză. Nu mă pot mândri – tsei m şi Mă sfiliscca de o îndrăzneală. Cunosc în toată ţara, de zeci de ani, oameni pe care nu i-am văzut şi nu-i voi vădea niciodată. Mi-au scris după ce m-au citit şi am rămas cu ei în ceea ce se cheamă, cu un cuvânt minor, corespondenţă. Nici nu e nevoie de mai mult. Contactul cu întinderile nevăzute dă impresia vârfurilor de aripi ce se ating din zboruri contrarii. Şi, oamenii pierd, când se cunosc şi peste scris, dominaţi de fizicul brut. Cantea săvârşeşte o taină delicată… st. de câte ii-„l] Trâmât căpătat la câţi ip]

Încurcat.

(Jartea ajunge şi acolo unde nu se ridică nici nu coboară niciodată fapta politică; mai ales cartea literară, şi pe cât miră înălţimile atinse, pe-atât satisfac distanţa şi profunzimea până la care pătrunde.

M-au emoţionat tot felul de cazuri, şi n-aş putea să deosebesc pe cel mai caracteristic din toate. Fabula merge de] a marele demnitar până la cizmarul dintr-o mahala, de la vânzătorul din negustoria de vopsele până la cotiga împinsă cu braţele, a unui precupeţ ambulant. Am găsit pe cititorul de literatură lângă sacul cu fasole şi movila de cartofi. Meserii depărtate de intelectualitatea cărturarului bănuit om de-gust, simţitor de ponderi subtile, se apropie de cartea frumoasă. Şovăind câteva luni. Am izbu

199

Tit odată să mă prezint guvernatorului unei instituţii de finanţe, de care aveam o veche nevoie pentru organizarea unui sistem de plăţi de datorii. Cu o repulsie înnăscută, de ţăran, pentru autorităţi, ca să ajung să pui piciorul pe scara mare a trebuit să lupt şi să mă bi-ruiesc. Am intrat într-un birou vast cât o gară şi înalt cât o biserică. Călcam pe covoare profunde, urzite ca din resorturi tăcute, căutând cu ochii personajul invizibil care mă primise. M-am oprit aşteptând la uşă. Între pereţii încărcaţi cu tablouri, am zărit mişcându-se ceva, ca un păianjen strâns ghemotoc, în mijlocul acestei catedrale. Un domn mic, greu perceptibil, s-a desfăcut din mijlocul depărtat al încăperii, de la o masă, şi a venit la mine cu mâinile întinse: guvernatorul. În loc de „bună-ziua" şi de „mulţumim dumitale", mi-a recitat versuri de ale vizitatorului. Era neverosimil. Ştia pe dinafară tot ce uitase autorul, prins la strâmtoare cu un titlu sau cu un vers pierdut şi neputând să dea, ca de un scriitor necitit, nicio referinţă.

Cizmarul s-a revelat la o pereche de căpuşe. Mă duceam întâia oară în camera lui, atelier. Dormitor şi bucătărie. Pe o poliţă de calapoade erau rânduite cărţile clientului întâmplător: eram autorul lui preferat. Făcând greşeala să-i spui cum mă cheamă, ca să ştie unde să-mi trimită încălţămintea reparată, cizmarul a încercat o dezamăgire. Mă credea înalt, subţiratic, veninos şi cu barbă. M-a crezut poate şi mai inteligent. Fără să fi bănuit i-am stricat o zi, căci sculat din scaunul lui triped, uns pe nădragi cu pap, ca un dos de afiş dezlipit, el se uita la mine halucinat. Eu îi vorbeam despre picioare, şi el nu-şi muta ochii din capul meu, parcă obligat să ia măsuri pentru o aureolă de box-calf.

În cartea căreia însemnările acestea îi vor servi, poate, de prefaţă, o să vie vorba de un mare şef de industrii. Hrănit cu cât roade un iepure, îmbrăcat mai ieftin decât cel din urmă lucrător al lui, întotdeauna dus pe gânduri şi întristat, în adunările numeroaselor lui întreprinderi el participă la dezbateri distrat: cu o carte de versuri pe genunchi…

Ce fenomen le naşte şi le face să dureze personalităţile excepţionale la toate excepţiile închipuite? E un greş al fante iilor naturii, o împlinire de splendoare germinativă a vieţii? Orişicum, un lucru pare adevărat, că realităţile româneşti, aşa cum sunt, au putut să dea fiinţă unor oameni cu mai mult labirint decât chiar, adeseori, omenirile de întâietate convenţională. Germenul e substanţial.

— Apuca-te şi scrie-ţi viaţa, mi-a spus domnul Cineva. Dumneata eşti un om de constrângeri şi eliminări. Din tot ce-ai scris ai dat afară ceva, ai ascuns, ţi-ai interzis ceva şi ai reţinut puţin. Ştiu, a fost un stil al expresiei frânte, o discreţie voită, o refulare violentă. Dintr-un trunchi ai construit o nuia, când civsăcurea, când cu briceagul. I-ai sucit gâtul vieţii. Ai şi

Lit-o să stea cu nasul în gaura uşii şi să bea din aerul mare de afară numai un fior. Te-ai evaporat prin disciplină şi severitate. Ţi-ai prins îngerul, l-ai frânt, i-ai rupt oasele şi l-ai răstignit: el răsuflă numai prin rănile cuielor, din care se curge un sânge viu, fierbinte şi chinuit. Ai reticenţe. Să nu mai ai reticenţe! Dai un ocol îndelungat, ca albina, florilor în care cauţi. Du-te de-a dreptul în polen şi tăvăleşte-te în pulberea lui. Te aştept acolo demult: de ce întârzii? Am citit odată o mărturisire a dumitale: că n-ai avut nici timp să scrii ce ai fi vrut. Scrie o viaţă, scrie-ţi amintirile şi începe cu amintirile din copilărie. Ai trăit mult şi divers, dar crezându-le retorice, ţi-ai oprit expansiunile la poruncă. Din tot ai rostit o fracţie, şi pe cea mai rece. Dă-ţi, domnule, drumul! Descătuşează-te! Sparge-ţi lampa, fă explozie şi lasă incendiul să te ia cu el, şi să arzi de tot, până la stingerea focului de la sine. Prea multă piatră nearsă în cuptorul dumitale rămâne sitei nesimţitor, şi orice piatră are într-însa miez de vâlvătaie: sparge-o. Povesteşte ce vrei şi ce nu vrei, şi, dacă nu vrei nicidecum să povesteşti ceva, parcurge diametrul sau tangenta.

F Oprit aşa, în mijlocul unei nebuloze, ca un

„Hoţ care caută scăpare în refugiul Căii Lactee.

— Am rămas întâi obscurat. Nu mă aşteptam la o e execu He atât de lapidară, într-un moment când în „a interesa cu totul altceva decât literatura.

Făceam o vizită de protocol. Ca să mă pot gândi, m-am dus acasă, am luat uneltele de grădină, şi răscolind pământul şi tufişurile, ascultând vrăbiile din duzi, lăcusta şi piţigoiul, a trecut o zi. „Mi se pare că e adevărat ce spune domnul Cineva, mi-am zis. M-am-eli-minat sută la suită din mine, lăsând să se vadă numai, păţicicăur Bmnnezeu. Povestirea directă mi s-a părut, ca şi ăcuân7 „fără eleganţă". Dar să scrii o viaţă este o căutare, şi poate că nu e şi o regăsire. Aş putea să mai adun de sus în jos tot ce-am aruncat din carul meu cu boi opintiţi, atâta cale? Şi să mai fac o dată calea înapoi?"

A trebuit întâi să încerc să mă familiarizez cu ideea, să-mi fac scuza că a vorbi despre sine nu e a impune cititorului personalul tău, nu e o grosolănie sau o acţiune trufaşă. Trufie nu avea să fie: îmi lipsea de la natură şi nu m-am lăudat niciodată nici cu gândul, necum cu trâmbiţa, încredinţat că n-am cu ce şi mai cu seamă pornit de la natura primitivă să mă subestimez. Dar dacă e vorba de înfăţişat lucruri adevărate, nu mă mulţumesc nici ele, nici caricatura lor. A te face singur subiect şi a te da singur în vileag ar fi o condiţie postumă. La fiece deceniu mi s-a părut că viaţa nu a fost trăită de-ajuns şi că am trăit cu întârziere. Când alţii ajungeau la ţintă şi se odihneau de un efort sfârşit sau renunţau să mai fie, eu de-abia ridicam traista şi mă uitam, din prispă, încotro să apuc.

Până la treizeci de ani, nu avusesem o prea bună părere despre mine, sau nici nu-mi făceam o părere, evaziv şi tolerant în scrutările mele secrete. Simţeam că dacă aş încerca să mă analizez, temporizând mereu această operaţie serioasă, n-aş fi putut obţine o notă prea măgulitoare, şi evitam să mă transpui în juxtă pe mine însumi, ca o traducere într-o limbă incomplet învăţată cu aceea ce puteam să bănuiesc a fi textul original. Concesiile ce-mi acordam şi o supraveghere prea politicoasă a faptelor mele mă cam ruşinau, dar trecându-mi-le milostiv cu vederea, mă lăsam dus de împotriviri. Meticuloasa mea trebuinţă de ori dine, înnăscută, s-a mărginit la realizări de mă-o terialitate, amânând fără termen conformarea morală la un criteriu totuşi continuu prezent şi continuu evadat, destul de vexat de o amânare infinită.

Pesemne că e destul să vrei hotărât un lucru chiar dezagreabil,

pentru ca o evoluţie să se petreacă. În voinţa să ascult, făcusem o bucată de drum, şi noul decor în care intram nu mi-a displăcut.

— Ajunge să te gândeşti, vorbeam în patru ochi cu mine. Nu e nevoie numaidecât să crezi. Dacă făceai aşa mai demult nu ţi-ar fi trecut sterile atâtea lucruri pe dinainte. Ştii că de mai multe ori te-ai încăpăţânat să te masori şi cu lucrurile ce ţi-erau urâte, şi nu se poate spune că n-ai izbutit.

— E adevărat, îmi răspundeam.

Nu ţi-au prea plăcut deocamdată: te-ai obişnuit. Odată, ai vrut să citeşti o gramatică latină groasă, pe nerăsuflate, ca un roman… Şi, vai de capul tău, ai citit-o…

— Intenţia era bună. Numai punctul de vedere a fost fals. Copenhaga mă gândeam că a putut să ajungă să refacă din porţelan şi email toată zoologia, redusă la o scară de giuvaiere, şi un profesor ca Madwig să nu poată el reorganiza limba sudului roman, făcând veverițe şi căprioare sintactice? M-am aşteptat la formule şi reguli inedite, sintetice… O nerozie: textul trebuia muncit, ca orice cod al unei limbi, pe manuscrise… Am stăruit: tot m-am ales cu ceva, cu o decepţie definitivă.

— Aveai o idee fixă. Vreai să vorbeşti latineşte cu Jean-Pierre, curelarul din Vevey.

— Orice om are o idee bună şi fixă, răst pune, care arată incapacitatea lui de libertate… Acum idee fixă devine obligaţia să scrkn o viaţă. Ai văzut că amintirile încep să vie?

La urma urmelor, sunt mai puţin responsabil pentru amintiri decât de o iniţiativă personală: am un complice. Dacă dau greş, o să-l iau deoparte: „Ai văzut? Mai bine nu te ascultam”. Şi domnul Cineva o să-mi răspundă: „Nu ai ştiut să te achiţi de datorie”. Dificultatea e prin urmare triplă, şi trebuie înainte de toate. să mulţumesc pe domnul Cineva. Dar deter – minarea fiind exterioară, nu-i lipseşte conştiin

Tei motivul de scuză, şi tot se împărtăşeşte vina cu domnul Cineva.

Iată de ce înjgheb prezenta prefaţă. E nevoie să pipăi cu vârful, mai înainte de a pune toată ciubota pe teren.

În sfârşit, constat că s-a modificat şi judecata: a trebuit numai o intervenţie. Tirizia de jos s-a ridicat la o atingere cu degetul arătător: de ce puţin lucru atârnă, ca să se schimbe, o anumită poziţie fixată de

patruzeci de ani! Omul nociv sau favorabil apare, şi totul apucă pe alături… Lucrul indiferent te captează, şi ce te-a înspăimântat începe să te bucure. Aproape că-mi vine să cred că ideea mi-a aparţinut şi că domnul Cineva n-a fost amestecat în actul meu câtuşi de puţin. Ai trăit un adevăr personal şi ţi s-a mutat constelaţia la diametrul opus. Mai e valabilă o convingere dacă eşti în stare să te converteşti atât de repede la alta?

De ce m-am tot mirat de transformările atribuite insuficienţelor personale şi foame de putere, a câte unui prieten, sculat din berăria unde ciocneam o halbă cu el şi aşezat, de-a dreptul pe un fotoliu „de ministru? A treda zi după jurământul cu joben, el era alt om, la care trebuia să ceri audienţă. Fostul camarad era transfigurat, în ansamblul lui, de subalterni, de sonerii şi telefoane. S-a petrecut în el ceva, care golindu-l de un conţinut, l-a împlinit cu altul. A suportat să-i zici Dumneavoastră, Domnule Ministru şi chiar Excelenţă. Şi după ce a picat din slujbă, a rămas în el ceva câştigat, un aer, o iluzie că a fost unul din cei puţini şi dreptul de a nu se întrerupe. Ritmul de colegialitate se isprăvise.

Condeiul s-a substituit însă facultăţii de a gândi, până la excludere radicală: sunt incapabil să rostesc un gând dacă niu ţin de vârf un băţ de cerneală. Faţă de scriitorii care lucrează un subiect întreg întâi cu capul, şi după ce l-au isprăvit mental îl aştern pe bântie, trebuie să fie vorba de un sector de inteligenţă mai puţin. Mi se pare adeseori, într-adevăr, că sunt cel mai tâmpif dlntre proşti. În ceasurile, zilele şi anii de imbecilitate totală socotesc, fără să mă supăr, că toată lumea s-a înşelat, începând cu mine, care am cutezat să le arăt similitudinile mele de averi. Cu o excepţie. Dacă fără voie şi fără punct de plecare, îmi vine de la sine condeiul între degete, situaţia se inversează şi contrastul e izbitor. Atunci am-impresia că altcineva scrie cu mina mea, şi poate să scrie uneori chiar foarte frumos, şi din această pricină nu-mi atribui niciun merit, atâta timp cât nu-l înţeleg. Acest altcineva nu mă înşală, am încredere să mă bizui pe el şi-l găsesc lângă mine numai dacă sunt ajutat de condei ca în spiritism. E poate absurd, m-fam obişnuit să n-am orgoliu şi nu-mi atribui darurile ce mi se acordă. Politica mea faţă de atâtea neînţelese taine e de aşteptare. Epoci de neputinţă alternează cu epoci de belşug, seceta se împărechează cu fructificarea, câte

Odată monstruoasă. Rămâne să corectez excesele şi să le diminuez. Îndată ce vreau intens să răstorn o idee în călimară, mi-e cu neputinţă, şi cu cât vreau mai tare cu atât izbutesc mai slab.

Înainte de această introducere am făcut exerciţii de aducere-aminte ca să văd, pot sau nu să scriu, din amintiri. Nu e lesne. Îmi uitasem trecutul cu o uşurinţă care face parte din temperament, şi nu m-aş putea plânge de această unică facilitate a mea. Am fericita facultate că uit instantaneu: nici nu se poate poziţie mai proastă pentru un om pregătit cu toate tacâmurile să-şi scrie amintirile. Cu condeiul, exerciţiul a fost totuşi mai bun decât fără el. Spaţiul s-a populat cu spectrul lucrurilor descompuse şi mi-am adus aminte o sumedenie de oameni şi de împrejurări, care muriseră pentru mine progresiv. E o înviere, o înviere în dezordine. Şchiopii caută cârji, nebunii minte, ciungul mădulare. Trebuie să mă prevăd şi cu un arsenal de proteze, fără să ştiu dacă odată cu Iadul meu paradiziac, voi învia şi eu din ţăndăole mele. Nu bănuiam cât e de întins cimitirul ce zăcea în mine. Mormintele s-au deschis, ca nişte cutii de carton din pod, cu beteala şi cu luminările stinse, ale foştilor pomi de Crăciun, şi mă uit la maimuţoii şi îngerii ce-mi trec prin mână, cu o uimire cu atât mai vie cu cât pieriseră din perspectiva mea definitiv. Dar înainte de a-i face să joace din

7.

Elastice şi arcuri, mă împiedic de mine: trebuie să scriu. Dificultatea de abia începe.

— O Povestire care mi-a plăcut neînchipuit de mult e naşterea lui Iisus din Fecioară nenuntită şi Dumnezeu. În venirea miraculoasă a fiului pe lume am găsit documentul stării civile literare.

Încă nu m-am obişnuit până la vârsta mea să nu iau foarte în serios actul banal de La „seri". Adeseori dau de acest verb în ziare, la cfWiica judiciară, la informaţiile cu aldine. Referindu-se la autoritatea lui personală, redactorul scoate în relief că ea s-a mai pronunţat asupra unei chestiuni, ce revine, zicând: „După cum am mai scris" – şi el „scrie" netulburat… Cuvântul n-are în condeiul care şi-l asumă aşa, un simplu înţeles grafic, ca în seria lui activă alte verbe, puse să exprime acţiuni materiale: „am dat la rindea", „am strănutat", „am plâns"… E plin, dimpotrivă, de toate înţelesurile şi spaţiile evocate, are adevăr, demonstrează, clădeşte, perspectiva e strânsă în silaba lui. Dacă mă întrebi: „Ce mai faci?", presupui că vrei să ştii cât skit de

sănătos, şi răspund: „Bine!” – întrebarea nu mă jigneşte. Spune, fiindcă te simţi obligat să ştii cât mă îndeletnicesc cu cea mai delicată dintre absurdităţi: „Ce mai scrii?”, şi m-ai mortificat. Cineva obişnuia să mă întrebe, dacă nu-l vedeam ca să-l evit:! „Ce mai compui?”

14 – Ars poetica

Două lucruri nu-mi intră în cap, linterviul”, de care mă feresc cu teroare, şi întrebarea „de mai sus. Mulţi scriitori o rezolvă anticipat, cu mâna la frunte lângă pană, pe un fond de bibliotecă. Aş prefera să fiu întrebat cu cât se vinde în piaţă kilogramul de ceapă.

Există un gen de oameni interogativi. Am primit adeseori chestionare biografice cu numeroase puncte de întrebare. Interogativul vrea să *ştie* şi insistă pentru derizoriul autograf. O domnişoară din învăţământ m-a întrebat odinioară ce păreri aş avea despre Gustave Flau-bert, cu o familiaritate faţă de un scriitor, care exclude părerea personală, stupefiantă. Am întrebat-o cine este Flaubert, şi, natural, ignoranţa mi-a fost plătită cu surâsul marelui dispreţ academic. Dar profesoara a ţinut să-şi împărtăşească părerea ei, afirmând textual că autorul Doamnei *Bovary* „scrie curăţel”.

„A seri curăţel” e o modalitate de a seri, diminutivă şi acceptabilă, ca „a fi drăguţ”. Sunt, într-adevăr, scriitori drăguţi, şi e un scris dră-ir a seri pur şi simplu e ceva cu totul I / grav* peste toate sensurile de vocabular A seri I / 2 e a face din nou şi într-altfel tot ce fusese mi discutabil făcut şi bine făcut./

Fost conştient de excetpfionala întindere şi adâncime implicate de acest cuvânt, încă de la sfârşitul copilăriei, când nu-mi puteam da seama ce înseamnă a seri şi când scriam şi cuvântam cu un avânt de cocoş analfabet. Am şi publicat. Singura dată, în toată viaţa, am trimis, la şaisprezece ani, o poezie revistei socialiste *Lumea nouă*. *Fusesem* odată dus de colegii de şcoală la Clubul din Strada Doamnei, şi-mi plăcuse că puteam intra într-o sală cu oameni mulţi, fără bilet. Vorbise un domn foarte elegant, în contrast cu adunarea de gloată zdrenţuroasă, George Diamandy, cu jobenul pe masă. L-am cunoscut bine, cu mult mai târziu, director al Teatrului Naţional.

Trimisesem o poezie, numai ca să concurez Un coleg de bancă, poet consacrat de unanimitatea notei trei în catalogul clasei şi care, purtând părul lung şi nasturele hainei cusut tocmai sus, la gât, îşi acomodase un cap după domnul Radu Rosetti, care şi-l confecţionase pe al lui după François Copee, un as, cum se zice azi, al epocii literare

de la Paris.

Colegului meu de bancă nu i-a răspuns redacţia revistei nimic, şi el s-a consolat, afirmând că plicul cu manuscrise, pe care avusese grija să-l ducă „personal", se rătăcise. Spusese întâi „personal", şi pe urmă i-a părut rău de acest adaos de prestigiu dezminţit. Mie mi s-a răspuns la rubrica redacţiei: „*Mai ştii de unde sare iepurele*?". Colegul meu a fost cu atât mai jignit cu cât eu pusesem manuscrisul, faţă de el, în cutia poştei.

Nici n-am urmărit mai mult. El trebuia pedepsit pentru că afecta o întârziere, un amurg sufletesc şi un oftat, nepermise în relaţiile noastre, o autoritate care-i venea de la repeţirea de mai multe ori pe rând a clasei a patra şi de câteva ori a celei de-a treia. Era timpul unui paralelism curios, într-adevăr, copiii

211

De şaisprezece ani fiind colegi de clasă cu oameni făcuţi, de câte douăzeci şi cinci de ani, cane se bucurau de epitetul acordat ca o distincţie de către profesorii, oportun nedelicaţi… măgarii din fund".

E adevărat că de toţi aceşti măgari din fund nu s-a ales nimic. Unul singur a devenit din gardian director de închisoare. Melancolic şi nesigur, răspunzând la istorie din geografie şi preferând caligrafia chiar gimnasticei, practicată cu asprime de către alţi repetenţi aleşi, el era admiratorul poetului cu haina încheiată la gât. Poetul era supărat numai de o jerpelitură scrofuloasă cu neputinţă de învelit în guler şi cravată, dedesubtul obrazului şi al urechii, şi care îl silea să se fotografieze numai din stânga, chinuit ca un om pus să doarmă, din pricina ficatului, numai pe partea unde bate inima.

Autorul răspunsului din *Lumea nouă* l-am descoperit cu treizeci de ani mai târziu, în persoana lui Ioan Teodorescu, diplomat al unei şcoli de chimie din Belgia şi ajuns directorul-general al unei mari Societăţi de Asigurare, prin gazetărie. Aducându-şi aminte de durerile încercate alături de oamenii politici ai primelor demagogii burgheze dizidente, o fărâmă socialist, o fărâmă intelectual şi o fărâmă ziarist, complexiunea fragmentară i se rezolvase în hibriditatea unei poziţii de „liberă cugetare", fosta victorie declarativă a gândirii „materialiste".

Ji. Cugeta şi a gând ficugetare, şi gândire, cu I vinte-program şi care enunţă poa' comică de a fi savant, sunt lucruri de gingăşie, în afinitate de sfieli şi rezerve cu actul: „a seri".

(Scrisul, ca şi dragostea, e poezie. Te apropii Tde" idee, ca de

fata leneş adormită, pe care nu vrei să o tulburi şi care nu vrei să se deştepte şi să-ţi fie ruşine. Intri în cuibul unei păsări ascunse. Ţi se pare că numai prezenţa implică o lipsă de bună-cuviinţă. Ai toate îndoielile sfâşietoare ale candoarei. Ai umblat după ea, te-ai dosit, te-ai temut şi ţi-a fost frică, firește, şi de ea şi de tine. Ideea ţi s-a părut de departe frumoasă, dar s-ar fi putut să ai o dezamăgire şi să sângerî de un contrast de mare şi complicată suferinţă. La un felinar, care-şi aruncă deodată lumina pe faţa întoarsă, poţi să dai subt marginea pălăriei, strâmbată cu cochetărie, de un ochi de sticlă. Ne-maiputându-te retrage, ca să nu brutalizezi nevinovăţia, eşti monstruos obligat să mergi până la capăt, dacă nu dispari ca un mişel. Scrisul şi dragostea sunt cu consecinţe, te legi faţă de sine, de răspunderi secrete care privesc de-a dreptul conştiinţa. Scrisul nueosimplă jucă T nejşitragedmji Ji cu atâtmai grea, „" cifcif

„Iljguşâimai mult. Nu iei hârtiaş Teond-eâui" ara şovăială, şi repeţirea actului nu-ţi tocesite sensibilitatea. Scriu de patruzeci şi şapte de ani. Şi nici azi nu ştiu cum se începe o pagină, după ce am scris zeci de mii, fără să ştiu nici pe acelea cum le-am scris, şi am rămas debutant în perpetuitate, iritat de suficienţa arogantă şi

213

De atitudinea de omnipojignja majorităţii confraţilor mei. Mai mult: nu ştiu cum să scriu (frază.

Şi, ca dragostea, şi scrisul are prostituţia lui

Mi-e greu să mă gândesc să scriu, şi mi-n mai uşor să scriu decât să mă decid. Am intrat în viaţa expresiei cu zăticnire şi cu certitudinea că scrisul e mai mult şi altceva decât a pune condeiul pe vârf şi a-l lăsa să colinde hârtia semănând-o cu muşte. Această religiozitate a sentimentului poate că ţine de o însuşire de refracţie sau de un strabism a ceea ce ar fi spiritul meu. N-aş putea să definesc, dar opreliştea e permanentă.

Impresia că scrii de la început pe material scump, pe aramă, şi că nu trebuie să-l strici, dar că trebuie mai mult să muști din el precis decât să-l zgârii, m-a împiedicat de la înmulţire şi spumă şi nu m-a lăsat să-mi fac o sculă dintr-o stare pe care o presupuneam de har. Dacă aş fi putut micşora însemnătatea scrisului, aş fi fost în stare să dovedesc fără greutate şase cărţi pe an. Pana nu se mai opreşte dacă pleacă la drum, dar nu porneşte de bunăvoie. Rămâne în loc, lovită de paralizia scrupulului nevăzut, opus înfometării de spaţiu.

Mă ofensează la autori lipsa ţinutei, uşurinţa că-şi iau activitatea de orişiunde şi că se măsoară cu orişicine, sărind peste piedici fără să le doboare, parcurgând arena cu dexteritatea paiaţei şi făcând la fiecare înconjur un compliment. MăofenşeazjişJL volumele prea gnşe.

Recompensa le revine scriitorilor de la măgulire, de la opinia agonisită de la alţii, de la mulţumirea aşteptată de mândrie, de la un fel de a fi. Egal cu o modalitate intimă a lipsei de caracter. Înlăuntrul lor cel adevărat, descoperit fa-a voie în calamitate, ei se vădesc săraci, provizorii şi caduci. Îmi place gladiatorul care nu primeşte aplauzele cu slugărnicie.

Am incapacităţi agresive întpotriva consolărilor artificiale. Dacă-mi ştiu lucru ieşit din mâinile mele prost, pentru motive cunoscute mie, nicio laudă nu mă poate împlini, după cum nici injuria lucrului definit nu mă ştirbeşte. Reputaţia unui autor cu nume e înjghebată, în general, pe centimetrul unei diferenţe confuze şi pe un compromis; din ceea ce autorul a fost inapt să spuie şi din ceea ce cititorul, ignorant al operei de inducere în eroare, sinceră sau frauduloasă, îi acordă Deşte măsură. Deficitul şi golul sunt totuşi de faţă, şi germenul e sterp.

Scrisul poate să fie un lucru de superficialitate, o bagatelizare. Nu asemenea scris, fără vocaţie şi tulburare, mă interesează. E vorba de inspiraţie şi de obiect împachetat. Artistul fără colaborarea inefabilului e lipsit de chin şi de îndoială. Producţia lui cinică e fundamental vulgară.

Nu mi-am explicat multă vreme de ce-mi preferă gustul, unei icoane catolice semnată chiar de un nume din istoria artelor, o icoană ortodoxă. Anatomia şi carnaţia romană exuberantă, exprimă o beatitudine îndopată, pe când

Iconografia noastră exploatează exclusiv convenţia că dobândirea cerului e o suferinţă torturată şi fără extaz. Organele neverosimile afirma ascetismul, şi contra esteticei pruderiei lucrul urât se înfrumuseţează prin subînţeles. Zugravul şi argintarul îngrămădesc aurul pe o figură scheletică şi ursuză şi dau un Iisus cu viaţa exterioară oprită la scândură şi metal.

!

Apoi, şi alte deficienţe peraoaate-îra Diedică scrisul. De multe ori redactarea e relativ corectă. O împlinire pe ici, pe colo, mai târziu, dă un rezultat relativ bun de tipar, dacă implică tiparul. De obiceijam

scris pentru tipar, şi m-am păzit de teme date, cum e cazul clâpâgmile Heâă" ţa7 Scfrir în toate zilele fără această constrângere şi adun manuscrise fără scop. Trebuinţa de a lăsăsa zacă şi să se răcească e un comandament: la citire, selecţia e făcută prin rezistenţă. Dacă rabzi o primă şi o a doua lectură a manuscrisului tău, sforţare mai totdeauna antipatică, şi dacă manuscrisul nu ia direcţia coşului numaidecât, poate că ai norocul să brodeşti. Plăcerea meşteşugului ţine atât cât durează scrisul – ca visul, frumos numai în somn. Dacă îţi trezeşti scrisul la lectură, îţi dai seama fără greutate, că, luat de condei, ai dormit un vis, la lumina zilei stupid.

Am scris sumedenii de versuri în manuscris, şi am tipărit cartea mea de versuri, cea din tâia, la patruzeci şi şapte de ani, când trecuseră toate momentele de coincidenţă. Întârzia

Sem asupra orariului meu cu şapte ani, gândul statornic fiind că scot o carte, dacă se va putea, la patruzeci de ani – şi o singură carte. Nu devenisem profesionist, interzicându-mi categoric să-mi fac din ce mocnea mai delicat iradiant, o meserie – şi adevărata carte a unui artist cred că e una. Cu condiţia să fie unică…] \Tai târ aunf trebuit să cedez şi să public mult mai mult decât voiam. Neavând avere părintească, a trebuit să o câştig, pentru că nu mi s-a împăcat firea cu boema, cu gheata scâlcie, ru mătreaţa de pe guler, cu cămaşa murdară. Din nân? a mi-am ales inul şi din stofă mohairul. Naura mi-a dat un ceea ce se cheamă standard de viaţă ridicat, care nu putea să fie alimentat dintr-o profesie de subaltern, şi cea dintâi avere adunată, la fizic şi la moral, a fost o ireductibilă indeoende-nţă. De câte ori am simţit că o îndatorire plătită mă fac° număr curent, am părăsit-o, riscând să mor de foame, însă foarte încredinţat în secret de contrariu, cum a şi fost întodleauna.

Am făcut multe meserii şi am trecut prin viitori ca un câine care le biruie, meocuoat să scape de înec un singur obiect. Obiectul câinelui meu era… Condeiul. Mi l-a dus* în gură ani de zile vitejeşte.

Şi, firește, am ţinut să întemeiez o bunăstare dintr-una din meseriile părăsite. Îmi trebuia o meserie, ca să nu cer penei niciun trafic şi să o pot păstra curată, cum cred că a rămas. Niciodată n-am dat greş în ce am început.

Şi succesul că m-am ţinut la suprafaţă, putea să-mi dea autoritate comercială. Aflându-mă că scriu versuri, când voiam să fac o treabă, H teraţii cu lectură anecdotică îmi aduceau aminte, cu surâsul

nerodului ironic, de Balzac tipograf şi de Ingres violonist, cunoscând şi două boaibe de franţuzeşte. Pe de altă parte, bancherii la care nu am adresat de cârteva ori, nici ei oameni de finanţe şi dobândind din concesiuni politice reputaţii false de „brasseurs d'affaires", erau roşi de un demon, frecvent la oamenii mie la sută, al literaturii. Mi s-au refuzat împrumuturile din care puteam să mă stabilesc, pe motivul suspinat cu o sinceritate tristă, că am „talent"... Talentul te obliga să nu discuţi cu contemporanii tăi înavuţiţi nu ştii cum, dreptul de a trăi confortabil. Pe câteva tangente încercate, trebuia să mă elimin singur din viaţă, ca să plac mai mult. Punctul meu de vedere era să rezist cu orice preţ.

Refuzam să vând pe Dumnezeu în flacoane şi aveam sentimentul că scrisul profesional duce la o modalitate de înlicăloşire. Cu atât mai puţin aş fi putut accepta soluţia uşoară a banditismului de presă cu un condei căruia, în polemică, începuse să-i crească un colţ ascuţit Mi-au displăcut cu deosebire soluţiile uşoare şi am socotit o declasare adausul la uşurinţă al malonestităţii. Am lăsat pe cei cu poftele dâre şi cu vocaţii mai tulburi să agonisească situaţiile, cu care n-aş fi avut ce face.

Dar de multe ori redactarea dintr-odată proastă. La citire, a doua zi, eşti înspăitnâniat. Scos din fire şi pişcat în punctul de onoare, bagi în foc şi faci a doua redactare, poate că mai bună. Se întâmplă ca tocmai a patra să capete faţă. Dar până atunci te laşi... Pot să scriu din njoul Eyjidar nu pot să mă copiez.

„TT 6 mare insuficienţă practică pentru un scriitor să nu se copieze: optzeci la sută din succes ţine de facultatea catârului. Tegoţilace scriitor cu un sistem dejţişibileţeleorgani „zat. Cunoaştem un autor oare sicrie o carte de literatură într-o lună. El n-a scris-o, a lipit-o şi a croit-o. El confecţionează. Alţii fac un volum în două luni, cu verva robinetului de apă. A seri devine prin „muncă" o posibilitate de a face cărţi. Oricine poate să le facă şi să fie scriitor. Difuziunea imprimeriei cere copie şi răspândirea ştiinţei de carte de lectură, servită de editor: industrie compusă. Pe de altă parte, spiritul critic de nuanţă profesională, furnizat de bibliotecă şi cartoteci, nici nu se împiedică de problema vocaţiei. Munca o înlocuieşte. Un merit de tăbăcar şi de firmă se substituie acelei spontaneităţi, reale sau obţinute care dă aromă şi substanţă cuvântului cuprins de frază. Calificative critice, mutate dintr-alte profesii în literatura de „creaţie", răsnund la modificarea tinereţii de zbor în îmbătrânirea substanţei. Se citeau

despre cărţi judecăţi de această calitate: „bine construită”. Ion Kalinderu a fost un precursor. Elogiul lui pentru sculptură era

219

Că „are relief” şi pentru o figură că „parcă vorbeşte”. Sensurile falsificate treptat prin di-formaţie profesională ajung să promoveze în literatură merite pe care literatura le ignoră.

În vacanţele goale dintre clase căpătasem deprinderea, pe care am păstrat-o pentru copii, să folosesc lunile de vară cu o treabă manuală. Un astfel de răgaz m-a găsit angajat la un pietrar industrial. Din atelierul lui au ieşit toţi îngerii şi toate alegoriile şi busturile care contribuie încă şi azi la amplificarea grozăviei monumentale în cimitire şi pieţe. Un lucru m-a dezamăgit: execuţia unei statui, tertipurile tehnice întrebuinţate pentru scoaterea din blocul de piatră a unei figuri.

Îmi închipuiam, de bună-credinţă. Că sculptorul taie cu dalta de-a dreptul în material etern. Că fiecare spărtură ruptă de ciocan înaintează până la forma dinlăuntru, scoasă la lumină progresiv! E trivial! Figura, modelată în pământ, e strămutată în ipsos pe scheletul unei armături de sârme şi fier. Se obţine întâi, pentru fiece parte, tăiată din model ca săpunul şi uscată, câte două tipare, reproducând în gol interior formele masive. Negativele ca nişte coji de nucă erau unse şi împreunate. Pe o gaură se turna ipsos lichid. Se despărţeau găocile după închegare şi apărea copia lucrului modelat. Braţele, capul, picioarele, erau turnate deosebit, şi modelul se reîntregea din lipituri între bucăţi.

Procedeul, la îndemâna oricărui potcovar, mi s-a părut ruşinos, şi artistul inutil.

Trecerea din ipsos în piatră era făcută de afle.

Cu un compas încrucişat lucrătorul însemna [. modelul de gips. Protuberantele, excavaţiile, toate înălţimile şi adânciturile, cu puncte. Ipsosul era învăluit în sute de constelaţii solidare, numerotate, coneretizând planurile des-crescânde ale unui relief. Era o contabilitate.

După ce această migăloasă operă de cârpaci era isprăvită, lângă ipsos era transportată pe vălătuci lespedea de piatră aleasă. Compasul cu patru vârfuri, ca o pirostrie mobilă, ridica punctele de ipsos şi le strămuta pe bloc, reproduse unele după alltele. Dalta ciupea din bloc nivelul ce-i trebuia şi, încet-încet, se arăta o momâie încă diformă, de

dimensiunile modelului imitat.

Mi-a căzut de pe ocki o iluzie şi un farmec. Frumou Tlneşteşug imagina" t7 n-avea niciun mister, nicio poezie, şi orice lucru lipsit de aceste însuşiri decepţionează, pentru că se învaţă.

Tot aşa se clădeşte din materiale analoge şi o carte. E o metodă, un complex de şiretlicuri. Viaţa dându-ţi totul de-a gata, aduni, acumulezi, încleieşti, şi „opera" e terminată. Mai trebuie o semnătură, un editor care o lansează şi o critică amicală, ca familia care primeşte statuia funebră şi recunoaşte asemănarea pietrei cu decedatul, după barbişon. Parcă ar avea cravata un defect, dar merge: cheotoarea de la revers e exactă, şi jiletca perfectă. Literele de aur, care vor fi spălate de ploaie, ale inscrip

221

Ţfei, se vor împrospăta la o ediţie viitoare, prin suprapunerea unei foiţe de bronz peste o urmă de lipici.

V Am pornit în viaţa confuză cu o certitudine totuşi încă şi astăzi intactă: literatura – trebuie, întâi şi-ntii şi până la urmă de tot, să fie animaţă de o yjatâjnggojăsită. În temeliişi contfolul acestuTSuW nu poate fi făcut pe îmbâcseala prozei lungvcâecât intermitent, în paginile foarte puţine ale unei cărţi.

Concluzia e simplă. Orice gen de literatură întins e artificial şi minte principiul, care cere" întinder¥ă2 Ţnprimănei/".

Tiomn" i Hineva mi-a rdai spus:

— Ai trăit momente multe, ai cunoscut feluri de oameni, ai avut o copilărie. Dă şi câteva tpontretex

Tot cuprinsul frazei e adevărat, dar ceva de care n-aş dori să mai aud e copilăria. O au copiii mei, eu n-am avut o copilărie şi m-am răzbunat amplificând-o pe a lor. Ar trebui suprimat radical basmul literar al copilăriei fericite. Nu-şi datorește sieşi un interes copilăria, ci facultăţii de a minţi a celui ce şi-ar povesti-o. Scriitorul cu vocaţie trece înaintea copilă noi lui.

S-a citat în convorbire un povestitor.

Acela şi-a scris o copilărie şi nu a putut să-i dea transfigurarea pe care o capătă, de pildă, găina comună în desenul japonez. E o copilărie cu sărituri de garduri şi, scrisă de el, nu se deosebeşte de nicio altă copilărie. Un fapt trăit nu merită să fie povestit fără o echivalenţă artistică peste isprăvile unui puşti. Mai dibaci să noteze după ureche decât să transpuie lucrul viu sau să-l urzească închipuit,

copilăria lui scrisă e ca orice copilărie nescrisă şi, purtată de condei, nu capătă accent.

Amintirile copilăriei, prin imitaţia unei poziţii care a consacrat fericirile vârstei, par frumoase fără să fie. Copiii trăiesc aproape la fel, suferinţele lor şi cruzimile sunt aceleaşi. Este! cea mai amară vârstă a vieţii. N-aş voi să mai fiu o dată copil. Tablourile ei cumplite, de scârbă, îmi fac odioasă copilăria. Vorbind de copilăria mea cu sinceritate, ar trebui, dacă aş mai avea concepţia de acum patruzeci de ani că oamenii sunt răspunzători, să osândesc şi să execut. Azi, când mi-am schimbat perspectivele, 1 aş batjocori o abjecţiune numai pentru necesităţi de stil, şi nu mă mai lasă inima, care împacă totul şi iartă totul, pentru rânduielile consfinţite ale laşităţii, să urmăresc orbeşte, cum făceam în gând altă dată, omenirea, val-vârtej, cu granate aruncate indistinct în vălmăşagul ei.

Amintirea fiind o mărturie la toate momentele vieţii, şi pentru că înfăţişează pe filmul sufletesc gratuit, lucrurile trecute, din trecutul ei se iveşte părerea de rău, deviată în consolare, că viaţa scade. De vreme ce am trăit o împrejurare avem satisfacţia iluzorie că am biruit-o şi că biruim totodată şi timpul, care ne ajunge din urmă şi ne îneacă. Nefericirea zilei de azi se mângâie cu nefericirile unui trecut isprăvit.

223

7.

Omului îi place să se mintă şi să fie minţit, f, mintire decât plăcii de piatră, pe care i-a fost, / şi când nu-l mai minte nimic şi nimeni, se dez aumele săpat.

N ŢTnjţntrret bun e fără elogii. E curios că elo-l i i *i*

Organizează.

Portretele oamenilor pe care i-am cunoscut, ar fi într-adevăr o resursă: câte un medalion, cu un mărţişor, să se strecoare printre rânduri. Gândul Domnului Cineva se ducea poate într-altă parte, la oamenii numiţi pe nume, precis. Nu m-aş mai încumeta să zgândăresc un viespar. Ori de câte ori am conturat în trecut o fizionomie anumită, la tristeţea că i-am deteriorat ceva din echilibrul sufletesc venea să se adauge scandalizarea categoriei, şi în orice categorie numeri cunoscuţi, pe care nu ţii să-i mâhneşti. Scriitorul nu trebuie să aibă legături, el ar trebui să cunoască foarte puţină lume: n-ai cel puţin libertate să alegi.

Un portret, dacă nu esincer, îşi pierde, autenticitatea, injurios,

indispune; omagial, pare interesăti" Nu poţi insulta o canalie pentru că stârneşti toate canaliile, şi nu poţi fi elogios cu un om de ispravă pentru că ţi-ar fi făcut bine – iar pe cei ce ţi-au făcut rău nu-i dezmierzi. Un prieten din prima tinereţe, fost şi şef de guvern, dispunea de o sensibilitate adecuată, refuzând să-şi ajute prietenii pentru că erau prieteni şi pentru că îşi închipuia, printr-o deformare a sentimentului fricii, că e cinstit. În schimb, îşi îndatora adversarii cu slugărnicie. Bilanţul vieţii acestui mare nefericit? A dergustat pe toată lumea şi n-a lăsat o

Giul nici nu atrage nici nu se scrie lesne decât pentru muzicanţi, pictori sau poeţi, adică dinaintea unui lucru definitiv conturat. Omul social şi politic are silueta fluidă, tremurătoare şi dizolvată, oglindirea lui se prezintă slută, ca într-un geam cu luciul ponciş. El nu ajunge, improvizat şi contradictoriu, să-şi rostească o figură fără variante, şi schema lui morală, trăită din aproximaţie, e inconsistentă… Dacă te-ai apucat, tonul polemic e cel mai convenabil, fiind cel mai dinamic, şi eşti dator să te achiţi de el frumos. Fără a urmări desconsiderarea publică a modelului, portretistul e inspirat de la o problemă mai subtilă. Silindu-l. Sisejadoiască despre sine, scopul unui atât Te satisfăcut. H ajuţi „să intre în panică treptată, şi dacă e rău şi duşmănos, insul se lucrează singur, în tăcere, ca un venin, care-şi capătă toxicitatea întreagă în filtrări divizate şi prin maceraţie lentă.

Am avut cazuri caracteristice în observaţie. Descurajare, inapetenţă la lucru, demoralizare. Pe măsură ce ura sporeşte, după o vivisecţie bine operată, individul se infectează de la sine, şi plaga lui, întinsă pe toată faţa necicatri aţă, dezveleşte şi scheletul. Uneori, ai operat în treacăt, subt impulsul secundei, şi ai şi uitat, pentru că niciodată nu te mână răutatea, ci numai nevoia compensaţiilor şi a restabilirii, şi ani de zile de la data unui portret, te întâlneşti

15 – Ars poetica

Cu un om dezlânat, care-şi datoreşte dezagregarea unui articol al tău de douăzeci de rânduri. Îi sugeraseşi câteva ideii care l-au obsedat.

De altfel, niciun om nu rezistă unui refec bine condus, fie cât de beat de sine şi de închipuit puternic. Acest lucru e valabil, nu numai pentru cetăţenii speriaţi care nu răspund, dar, lucru ciudat, mai ales pentru scrii/tor şi pentru polemiştii cu profesia de polemişti.

Amintirile sunt legate şi de mulţi oameni care au murit dar care

nu intră între acei morţi pe care îi numim, „morţii noştri”, ca să-i respectăm. Multe împrejurări evocate aduc din pământ leşuri care trebuie judecate. Ele au prelungiri şi afinităţi cu locurile comune actuale şi cu oamenii lor în viaţă. Cu atât mai mult ar trebui judecaţi. Judecata adevărată suferă însă de ştirbirea prezenţelor contemporane – şi nu poţi facejudecată adevărată, pentru că nu eşti liber – libertatea morală fiind mon „sâfuos condiţionată, şi eroismul de a te propune victimă pentru admiraţia cerească fiind un erotism nepractic şi brut. Eşti obligat faţă de morţi să te porţi ca faţă de reeditările lor în viaţă. Iată de ce istoria e mincinoasă, ori de câte ori înfăţişează situaţii şi lucruri mai noi de o sută de ani. Pentru cele mai vechi cronicarul nu are documente trăite, şi făcând apel la imaginaţie şi la interpretare, adevărul adevărat se pierde în drum de două ori pe veac. Şi viaţa tăgăduieşte. Avem două opinii sau feţe ale unu-ja şi aceluiaş Flucru”: unul convenţâwrrat şi scris. Şi altul. gândit.

„” „pot eu şi poate oricine să ia momentul trăit şi să şi-l aducă aminte cu sentinţa lui? Nu se poate. Scrisul din memorie e. Orişicum, falsificat, şi Ipocrizia de azi porunceşte retrospectiv „atitudinea din ziua de ieri. Tot ce putem cere unor amintiri, care în singura lor materialitate sunt fără valoare, este complicitatea condeiului şi o trădare redusă.

De altfel, nimeni nu preferă un adevăr idiot unei alterări bine intenţionate, sperând cu toate acestea, pentru onestitatea abstractă, că şi adevărul poate să figureze într-un text, ca fragmentele inactive dintr-o emulsiune.

Asta a fost o prefaţă. Mai trebuie amintirile încercate? Am o îndoială.

(*Revista Fundaţiilor Regale*, anul VIII, nr. 12, 1 decembrie 1941, pp. 483 – 507)

JURNALUL

Adeseori cititorul s-a întrebat şi a-ntrebat şi mai departe care-i reţeta de a seri, de pildă o povestire. Unii din ei, atraşi din lumina hârtiei, simt că ar avea de spus câte ceva, dacă sar pricepe să rânduiască într-o pagină câteva lucruri aninate unele de altele. Câteodată, citind o carte, ei ar fi avut chiar impresia că ar fi scris-o mai bine decât autorul ei şi prinşi de o încredere într-înşii, de treizeci de minute sau poate că de o seară întreagă, se aruncă pe topul de hârtie şi pe sticla de cerneală. De la primul rând, pana rebelă se înţepeneşte şi

încrederea se descurajează.

Ce-i scrisul ăsta? O taină?

Este poate şi taină, dar ceva, cumva, este orişicum. Oamenii foarte inteligenţi şi instruiţi, unii mari oratori, deprinşi cu mânuirea vorbelor şi a ideilor, n-au putut să treacă nimic pe blestemata de foaie albă – ori dacă au izbutit să acopere pagina cu slove şi ai citit-o nu le-ai mai recunoscut nici inteligenţa, nici erudiţia, nici talentul. Din faptul că unii scriu frumos fără să ştie şi că alţii, pregătiţi de şcoli şi învăţătură, nu ajung să ducă la capăt o frază ca lumea, s-a conchis că scrisul ar fi un talent şi că el s-ar fi născând odată cu omul, ca mireasma cu floarea. Într-adevăr, de ce busuiocul are parfumul lui şi sarea gustul ei?

Scrisul nu-i totdeauna totuşi un har, care în se ştie cum vine. Contrariu decât cum s-a spus, de multe ori el e şi rezultatul unei în – Cordări de voinţă şi al unei încăpăţânări. Nu se face, poate, operă genială numai prin hotărârea de a seri, dar câte scrieri se pot bucura de asemenea calificativ, variabil de la minte la minte şi de la o epocă la alta? Nouăzeci şi ceva la sută din tot ce se scrie nu sporeşte nici sufletul nici conştiinţa deosebit, dar ţine loc de ceea ce se poate seri şi tipări totdeauna, ca un tutun mai ieftin fumat în locul unei havane. Cititorului deprins cu cartea îi trebuie lectură şi lectura, una din cele mai inocente patimi ale omului, satisface o trebuinţă. TimDul nu e pierdut în deşert – şi din orice lectură, cât de neînsemnată, cititorul tot se foloseşte cu oarece.

Se poate răspunde cititorului care doreşte să scrie, să scrie! Să scrie cum îl taie capul şi cum ar face o scrisoare fără timiditatea îndrăgostitului, înfricoşat de grozăvia hârtiei. Ca să scrie, trebuie să şi citească, însă liniştit şi atent, gândind şi cântărind. De regulă, cei mai mulţi cititori sunt târâţi de curentul povestirii şi scapă din vedere cuvintele şi frazele, care fac povestirea: meşteşugul. A citi cu creionul în mână e un bun procedeu de ucenicie.

Sunt scrii oricare s-au format notând în rezumate tot ce au citit sau traducând poveştile uşoare, din care înveţi cum apuci şi duci un subiect până la punct. Rămâne de ştiut dacă

Fericirea că ajungi scriitor plăteşte truda câtorva ani de tortură.

Un procedeu tot atât de recomandat e imitaţia cărţilor ce ţi-au plăcut. Literaturile mai recente au debutat cu imitarea mai liberă sau mai servilă a scriitorilor latini şi greci şi au dat cărţi durabile, care sunt citite şi azi, de multe ori cu preferinţă faţă de scrierile mai noi, imitate,

cu voie sau fără voie şi ele, după câte ceva.

Cititorilor noştri le-am recomanda un exerciţiu care se pare că ar fi dat roade – trecerea zilnică pe oaiet a întâmplărilor, cât de mărunte, trăite. Cei care înregistrează evenimente devin istoriografi. *Jurnalul* personal, cum i se spune, e cel mai bun dascăl al cititorului care doreşte să scrie. El îl învaţă, pe inceitul, să se rotunjească, să caute şi să descopere cuvintele trebuincioase, mai bune decât altele, mai puţin corespunzătoare cu gândul, să mlădieze, fraza, să poată porni şi să poată sfârşi o povestire.

Toată greutatea este să ştii cum să începi, după ce ai început să ştii să continui iar după ce ai continuat, să ştii să sfârşeşti…

(*Săptămâna C.F.R.*, anul III, nr. 39, 28 februarie 1943)

DISCIPLINA

Impresiile, pe măsură cu viaţa, sunt instructive şi împărtăşite. Ele pot să capete un înţeles. Vreau să aduc un omagiu scriitorului cotidian, redactorului care scrie zilnic şi începe succesiv într-un spaţiu fixat, fără să-l depăşească, fără să fie depăşit: înscrierea unei idei într-o frază şi a unui complex într-un capitol centimetrat. E o problemă aproape fizică: intercalarea exactă a unui balon, care? e umflă mereu, de la sine şi dă pe dinafară, într-o cutie cub cu laturile imobile. Rotundul nu trebuie să sporească nici să se dezumfle şi trebuie făcut pătrat.

Mi s-a dat la ziar un spaţiu de 40 de rânduri şi rândul de 60 de slove: costum invariabil pe toate zilele şi calibrele de subiect. Trebuie îmbrăcată cu el orice corpolenţă, şi piticul, ca să nu caia hainele de pe el, şi uriaşul, ca să-l cuprindă exact pantalonii şi vesita – decent.

M-am dezobişnuit… N-am mai făcu, t această interesantă croitorie de 25 de ani, când ajunsesem la facilitate, Tioografului îi lipseau 15 rânduri: i le făceam. Asta era condiţia lui, la care se adăuga şi condiţia redactorului, să nu zic banale şi indiferente Nu e atât de necesar să scrii frumos cât e să nu fii incolor. Altă dată, cerea tipograful să i se taie 15 rânduri. Opera

Ţi-a era mai grea, era ca o emasculare, şi. Se descumpănea balanţa. I le tăiai.

Am uitat de tot şi nu mai ştiu cum se poate umbla în ghete strâmte şi în corset până la gât Călcam desculţ, mai larg, mai deşelat, mai strâns, mai repede sau mai încet, după teren şi cum veneau, valea sau dealul. Nu mai ştiu să scobesc, să bag un clin, să răscroiesc. Gândul

fuge mereu din condei ea o ață din ac.

Articolul de ziar, cu împărțeala paginii precisă, e un mobilier, care trebuie să intre neapărat într-o anumită odaie. Nu merge mașina de gătit în camera de dormit nici perdeaua de catifea în bucătărie, și un covor de 20 de metri pătrați nu-l poți vârî într-o încăpere de 12, nici invers, când scândurile rămân goale și se văd arsurile dușumelei.

În loc de 40 de rânduri, mi-au ieșit 70: prea multe – sau 28: prea puține. A doua zi, mi-au) ieșit 50. A treia, m-am apropiat, la 45… Din ștofa textului nu trebuie pierdut niciun rând prin eliminare. Scădeam: rămânea o gaură. Mutam gaura mai sus: ieșeau două găuri în loc de una și gaura mânca textul și ajungeam la definiția covrigului: nimic înconjurat de ceva.

După 45 de ani de meserie a întinderii și a cârpelii sunt iarăși debutant. Mi se pare că secretul ca să-ți rămână condeiul tânăr, e să debutezi toată viața și în toate zilele. Te școlărești, r, I de la catedră te întorci în clasa întâia primară: b, o: bo; b, i: bi; două ori zece: douăzeci. Exercițiu de elasticitate, gimnastică de celulă.

Apucă-te de numărat, ca să intre ce vrei spui într-o fărâmă de litră de plumb: două, îtru. Șase, opt, din două-n două. Nu te mai 3 ți da peste cap pe câmpia întreagă într-un reoridor îngust trebuie să joci tot atletismul, jyfai puțin ca un coridor, o baracă de sentinelă. Ori cu sabia scoasă, ori cu ea în teacă, ori chircit de frig la fund, încălzindu-te la o țigară și la un chibrit. Și te reobișâiuiești…

Din foile de experiență am scos de câteva ori câte un rând. Scrisul e o împletitură pe ochiuri: ai tras un fir și se deșiră ciorapul. Învață-te să faci nodul pe dedesubt, să nu se bage de seamă, în patru zile, am învățat. Morală optimistă: nimic imposibil.

I

(*Informația zilei*, anul III, nr. 461, 12 aprilie 1943)

LUCRUL DRACULUI

Nu e o regulă că trebuie să scrii în ce privește conținutul într-un fel anumit. Fiecare scriitor de meserie sau nu, fiecare om, scrie în felul lui, după cum vede și înțelege. Zărești în lume sau în capul Dumitale aspectele sau gândurile, după propria putință.

Recomandările didactice de compoziție sunt numai materie de examene, de încărcat programul: profesorii cu înțelegerea bună le aruncă la coș, înlocuind principiile, trecute din manual în manual, ca oțetul din boloboc în sticle, și din profesor mărginit în profesor

mărginit, cu lectura. Umbletul se învaţă sculându-se pe talpă, nu aşteptând un manual care să-ţi facă teoria ridicării de jos, potrivit cu paralizia. Profesorul inteligent procedează ca medicul inteligent, de-a dreptul pe pacient. Şi ca în medicină, unde sunt tot atâtea boli câţi bolnavi, scrisul e deosebit pentru fiecare condei, ca tratamentul.

Unul o ia de la început, dacă nu-i şi începutul o vorbă de obsesie şcolară, altul de pe la mijloc, altul de-a-ndăratele, şi totdeauna iese. Oricum s-ar suoi o idee, până jos cade în picioare şi pleacă. Desigur că uneori se turteşte ca o plăcintă şi rămâne pe loc, dar de) aşa întâmplare nu e răspunzătoare ideea, ci scriitorul. El poate să fie. Într-adevăr, plat sau în sus. Scrisul lui sare

Sau zace, şi toate încercările îi rămân ca bali-igile după cireada, late. Te mânjeşti şi pe degete când citeşti.

Alternanţele de contrast sunt numeroase şi ele ar putea să devie şi obiectul didactic al unui studiu, menit să te înveţe nu ce şi cum trebuie să faci, dar de ce să te fereşti. Pelteaua, atât de gustoasă în cofetărie, în scris e odioasăprezenţa ei în literatură şi proză a fost identificată încă de mult de bunul simţ al cititorului, care i-a dat numele vulgar meritat. Unii scriu, vreau să zic, lung şi alţii scurt. Nu atârnă de subiect, dar are autor. Unul se întinde şi altul se strânge. Unul e sfoară şi altul nod. În general e mai lesne lung. Şi scoicile fac mai multe bale decât mărgăritare şi totdeauna scrii mai repede un cearşaf decât o batistă. Regretatul Dragomirescu a scris de vreo zece mii de ori mai mult ca Pascal şi nimeni n-a fost invidios. Unul face foc, altul face fum. Un dascăl, care ştie ce vrea, le-ar da celor 50 de candidaţi, la bacalaureat, din seria lui tema următoare: „Scriţi ce-aţi vănit de acasă până la şcoală, azi, pe o singură pagină de caiet". Dascălul care ştie ce vrea ar fi însă un examinator feroce: tema e prea grea pentru bacalaureat. El ar putea să facă o probă mai concludentă: să adune 50 de scriitori de profesie, care tipăresc şi se scarpină cu o iscălitură mare şi cu cel mai gros corp de literă din tipografie, şi să-i roage, după o lectură făcută în auz, să scrie o singură pagină cu subiectul citit.

235

Unii vor acoperi pagina onorabil, concentrând ideile, vârând ideea în idee, făcând cuvântul să absoarbă alte douăzeci şi prezentând în pagina o figură deplină, din care nu se mai poate scoate nimic. Cu firele de păr din care altul a întocmit o bidinea molâie şi flocoasă, unul alege, aruncând firele, o mie la una, o pensulă sprintenă. El reduce la

unic. Pădurea, care-i codru numai de la distanţă, e, de aproape, o singură frunză repetată. În vegetal, în animal, în mineral, creaţia cunoaşte o singură expresie definitivă: sămânţa, cristalul.

Concurenţii de rând vor bălăci pe loc şi vor umplea caietul. După zece coli de hârtie vor mai cere altele. Pe nicio foaie n-au prins ideea, care fuge pe alte foi, mereu reluată şi mereu întinsă şi mereu inaccesibilă. Scriitorul a intrat într-o butie de clei şi de câte ori vrea să iasă din el alunecă înapoi. Scriitorul a diluat un miligram de alabastru în patruzeci de hârdaie şi încă nu l-a topit. Îi trebuie o gârlă. Cu apă de gârlă nu se scrie literatură.

După o vorbă, pe care o iau din gura unui coleg de redacţie, e lucrul dracului scrisul.

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 491, 19 rmi 1943).

O REŢETĂ

Un confrate, cu care stăm de vorbă la vitrina unei librării, m-a întrebat:

— Dragă Coco, cum se face un bilet de-al tău? îl scrii mai repede sau mai încet? Eu cred că e o jucărie. Te sucești de două ori şi e gata. Am scris şi eu aşa ceva şi ţi-aş mărturisi că nu mi-a prea ieşit: lipsea ceva. Ce dracu' lipsea? Eu nu pot să scriu cu conştiinţa împăcată mai puţin de o testea, când mă apuc, şi scriu mai lesne decât o singură pagină, un volum. Trebuie să ai o reţetă. Dă-mi-o şi mie.

— Bucuros! am răspuns.

Confratele ştiind că aveam într-adevăr câteva reţete bune, pe care le răspândem de câte ori era nevoie, moştenite de la călugări, cum ar fi pentru gălbinare, cozonaci şi gâlci, şi de la un moş o reţetă de cănirea bărbii, bănuia că mi-a lăsat careva vreo reţetă de scriitor. I-am spus confratelui că trebuie numai să mi-o aduc aminte şi că-i voi trimite secretul biletelor cu unul din papagalii redacţiei din colivie… Aveam unul în tunică verde la uşă şi cuier.

Îţi dau reţeta, dragă, cu toată inima şi cu dorinţa să-ţi iasă bine şi ţie. Nici nu se poate ceva mai simplu.

1.

— Iei o foaie de hârtie, un colţ de masă, şi un creion. Dacă nu ţi-e colţul de masă la îndemână, iei din genunchiul dumitale unul şi

Un scăunel, pe care să stai. Dacă n-ai scăunel, te instalezi turceşte, pe jos.

2.

— Aprinzi o ţigară sau o lulea. Se presupune că ai. Condiţia esenţială e tutunul. Re gia dă odată cu mahorcă şi ideile. Dacă n-ai ce fuma nu te mai pune să scrii sau scrie altceva, consideraţii asupra Premiilor naţionale, ale Academiei – sau fă un curs de hipnotism. De obicei, fără tutun se scrie despre lucrurile pure şi despre virtuţi.

3.

— Ia-ţi un papagal, neapărat. Te înştiinţez că fără papagal nu poţi nimic seri, în nicio materie: el e salvarea şi a savanţilor necum a scriitorilor. A mers Bufniţa Minervei cât a mers: acum e în splendoarea lui Papagalul, părintele ştiinţei şi al literaturii.

4.

— O foarfecă e necesară totdeauna, la operele mari (500 pagini), indispensabilă, nu ca să te tai pe tine, ci ca să tai din confraţi. Aşezi tăieturile de-a-ndăratele ori de la mijloc încoa şi-ncolo principiul e să te organize i anapoda, ca să nu se cunoască. Dacă se simte ceva, poţi fi acuzat de plagiat. Atât să te doară pe Dumneata: fă-te că eşti surd, când s-ar face o aluzie în conversaţie şi orb când ai citit-o. Cu două, trei plagiate, nu vei mai ambiţiona să scrii un bilet, căci te va preocupa opera completă, cu care poţi ajunge mult mai departe decât în redacţia unui ziar. E mai bine director sau Administrator-delegat.

5.

— Articolul foarfecă implică un borcai cu cocă de lipit, care contribuie şi la sporirea inspiraţiei prin mirosul ei de migdale amare.

6.

— Cred că nu mai lipseşte nimic.

Dar mi se pare că foaia tot albă ţi-a rămas, kşa se întâmplă cu foile astea de 10 pe 15 cm: rămân albe. Crezi că le acoperi numaidecât şi când colo nu vor să te ajute deloc. Ingratitudinea hârtiei e cu atât mai mare cu cât formatul e mai mic. Ea nu vrea să colaboreze ca sticla de cerneală dornică şi generoasă cu conţinutul ei, distribuit pe degete până la coate şi până la nas.

Asta e şi deosebirea, colega: unii utilizează cerneala şi ceilalţi hârtia.

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 510, 7 iunie 1943)

FIERARUL

E cu neputinţă, Coco, să nu răspundem iru teligentului muncitor, care ne-a trimis o scrisoare atât de frumoasă: „Sunt un biet fierar. Dragi îmi sunt nicovala şi ciocanul, că după urma lor trăiesc şi încă

vreo patru fiinţe pe lângă mine dar dragă mi-a fost şi cartea literară”.

Dacă am citit de două ori scrisoarea lui, neobişnuit de lungă şi cu o destul de aproximativă ortografie, este că ne-au interesat claritatea şi desimea ideilor ei. Tocmai citeam într-o revistă voluminoasă şi studiul unui profesor cu veleităţi de îndrumător şi potrivindu-l cu textul fierarului, a trebuit să-mi dau seama cil i-a luat-o înaintea catedrei ciocanul. Unul vorbea din mucava şi celălalt din viaţă. Cită cojire şi mătreaţă la cel dintâi, faţă de câtă exuberanţă clocotitoare!

Fierarul, căruia o să-i cerem să-ţi facă o colivie de iarnă, are, Coca, talent. Duce fără şchiopătare, fraza până la capăt şi suferinţa şi-o mărturiseşte bine. Nu-i ajunge să sfârşească o carte, două, trei, după ce şi-a făcut în atelier datoria lui. Îl împinge Naiba, ca şi pe noi, ca pe toţi câţi mânjim hârtia cu semne, să cadă pe gânduri. Căzătorul pe gânduri obişnuit duce paharul, sticla, damigeana, la gură şi alungă tulburarea. Câteodată nu-i de ajuns

Setea gândului o stinge numai picătura de spirt afurisit a condeiului. Cel puţin o ameţeşte, că de stins de tot e cu neputinţă. Cititorul nostru de la nicovală face şi el ca noi, pe un colţ de masă, manuscrise – şi nu e mulţumit. Naiba nu se lasă de om, cu una, cu două, ca să nu fie omul niciodată liniştit. Îl întreabă dacă ce a scris el e bun ori e prost şi începe altă tulburare. De unde să afle el că manuscrisul „merge”? că nu e adică prea prost?

Nu e nicio şcoală pentru treaba asta, ne spune lăcătuşul, şi ar trebui să fie. Unii-l îndeamnă să scrie nainte dar ce siguranţă poate să aibă el că se pricep? Oricum, îndoiala rămâne totdeauna mai tare ca mângâierea. Faceţi o şcoală pentru începători, ne sfătuieşte el, că suntem mulţi cu acest cusur, al scrisului după lucru, nici nu bănuieşti ce mulţi. Scoateţi o revistă de sfaturi, citiţi mâzgăliturile noastre şi spuneţi-ne, face să stăruim sau ba? că ne pierdem vremea în frământare.

Va să zică, să reîncepem, Coco. Să ne holbăm în sute de mii de manuscrise, ca pe vremuri, ca să dăm câte o floare vie la zece care de paie. Îţi aduci aminte că doi ani şi jumătate am depănat asemenea uscături şi că, într-adevăr, am scos din coceni şi teancuri vreo 12 fărâme de salcie cu câte un spic în vârf de catifea. Nu ştiu însă dacă răsplata s-a putut legăna în cumpănă cu istovitoarea oboseală. Bucuria nu ne-a fost unică, mărturisesc, dar şi decepţiile au venit la rândul lor.

Cei mai buni

16 – Ars poetica

S-au pierdut: n-am mai dat de numele lor nicăieri, sfiioşi desigur în luptă cu viaţa. Au biruit, în schimb, în sectorul lor, cei mai slab înzestraţi, aceia care mai târziu le-au drămuit chiar dascălilor lumina zilei şi i-au împiedicat, galeşi, de bună seamă, politicoşi, greceşte şi însufleţiţi de amintiri, ca ouăle de Paşte rămase din anii trecuţi încondeiate frumos pe dinafară. Am spart, odată, din greşeală, unul şi m-a năpădit o duhoare că am leşinat.

Meşteşugul ăsta e singurul, dragă fierăriile, fără meşter şi dascăl. N-ai ce învăţa, dacă nu te pomeneşti pe neînvăţate. Bucata de cărare, pentru ieşirea din buruieni şi bălărie, mai mult pe brânci, trebuie singur să ţi-o despici – şi pe urmă citeşti mai mult, scrii mai puţin şi te deprinzi să arunci, fără milă de tine. Când ai priceput ce trebuie să lepezi eşti învăţat gata, fără să fii drept vorbind niciodată de tot. Începe fiecare şi nu isprăveşte niciunul şi toată lumea o ia neîntrerupt de la început…

Rabdă, rabdă şi iar rabdă

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 513, 10 iunie 1943)

O ALTA POETICA

În marea abstinenţă a scriitorilor noştri de a profesa opiniuni, prea puţini consimt, la zile mari, să dea drumul unui crâmpei de idee, extrem de avar cu silabele şi perfectconştienţi că dacă-şi deschid buzele niţel asta-i egal cu un eveniment. Până la descoperirea unor valori mai concentrate „cuvântul e aur şi gândul briliant. Opiniunile debază ale scriitorilor sunt „evident înifot Heăuna două, profesia de credinţă în substanţă binecunoscută şi atât de sintetică încât nu mai e nevoie de a treia; buna opiniune despre sine – şi zic prea puţin: opi-niunea despre sine e excepţional de excelentă. A doua opiniune priveşte pe colegi. Desigur, ea nu poate să fie decât delestăbuă T”.

Un poet cutare, pe care nu vreau să-l numesc lipseşte şi el din presă, arătându-se foarte rar la câte o fereastră a literaturii, de după perdea şi printr-o crăpătură din ce în ce mai sus cu un etaj. Ultima dată face semne şi idei din pod şi de pe acoperiş.

Am avut plăcerea să-l am partener şi să-l văd de aproape, cum nu mi se mai întâmplase de mult, la un spectacol de vorbărie şi lecturi, în beneficiul Uniunii ziariştilor profesionişti pentru membrii ei de pe front. După ce un director de gazetă, flancat de 2 stenografi şi 3

fotografi, care-i prindeau gesturile sublime.

„243

Izbutise într-o oră şi jumătate de inspiraţie oratorică să golească sala Ateneului pe trei sferturi, poetul a ştiut să înveselească auditoriul posomorât, cât mai rămăsese, cu câteva figuri agreabile de panoramă, scuzat, se înţelege, de public, că dintre numerele executate a fost omis, din pricini de vârstă, puncta echilibrului pe mâini cu pantofii în aer. Îl ştiai catalogat perfect cobotin şi nu bănuiai că ar putea să fie şi un sever îndrumător de generaţii.

Contactul cu intelectul fără figuri al poetului, ne-a fost rezervat, ca să zic aşa, pentru mai târziu, şi l-am avut zilele acestea prin mijlocirea unei pagini a doua de ziar., Deşi vorbeşte Jadeia1 Poeţuljgândeşte, descoperă cueţari, le, ja±imjestesi când le emite rămâi aşa. În câteva cuvinte stă un volum considerabil de principii literare şi scapără o lume. Ţi-am mai spus, Coco, că geniul cântermitent şi că tăcerea-i o cutie cu surprize.

Toetul ne-a deita înuitcă „trebuie să trăieşti, să „alexperâenţă", ca să scrii – un mare adevăr inedit. Să Hfnia TTT „durat viu o sută de ani şi nu-l descopereai. Cum nu te-ai gândit, ca să i-o iei înainte şi să înceapă această dogmă esenţială de la tine? Mi-e necaz. Îţi trecu pe la nas şi puse altul mâna pe ea. Va să zică, eşti edificat exact: dacă mori nu mai trăieşti – nici nu-ţi vine să crezi, e lapidar. Înţelegi însă care-i tâlcul secret al principiului: lucrurile bune le scrii după ce ai trăit şi cu cât eşti mai aproaplâcâe" termen cu atât ţi-e mai bun scri

UI Şi mai legitim. Momentul cel mai. Potrivit să scrii când îţi tremură mâna şi limba – mai ales „după ceai murăt7THomentul experienţei personale întregi.

Să nu deduci cumva că e vorba să mun – ceşti, să arunci, s-o ieie din nou şi tot aşa de zeci de ori, până ce merge condeiul mai uşor. Nu. Trebuie să trăieşti, după actul de naştere, s.

30, 40, 50, 60 de arij şini. iârvai atiinri gă te (faci „rt**" oi „4 î*: „i-j

Ş

E o artă poetică şi asta, pentru tineretul care te indispune. –".

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 521, 19 iunie 1943)

T

ARTICOLUL

IE

Un gen literar, al căruia merit îi revine în totul presei, silită să dea pe spaţiu măsurat fabula unei secunde, poezia unui crâmpei, romanul complet al unui amănunt, e articolul, aşa-zis. Articolul nu se aseamănă şi nu poate fi comparat decât cu el însuşi. Condiţia lui o cunoştea limbajul popular încă dinainte de a fi realizat: scurt şi îndesat: Un articol lung e totdeauna prea lung, chiar interesant în unele privinţe: – ghiveci de flori, de dimensiunile unui boloboc. Trebuie urnit cu patru oameni şi cal şi nu poate fi mutat din fereastră-n fereastră după bătaia luminii.

Un curs util despre cum trebuie scris un articol şi-l poate întocmi cititorul pentru ucenicia sau edificarea lui, urmărind aceeaşi temă tratată de mai multe ziare. Nu e rar ca un ziar să souie pe patru coloane ceea ce altul strânge într-o jumătate de una: la unul ideea se face conferinţă. În patru coloane condeiul izbuteşte să rămâie în afară de subiect sau l-a diluat până ce-şi pierde substanţa. Nimic nu-i mai susceptibil de pedanterie dezlânată ca un articol croit pe o idee informă.

Ziarul întreg urmează acelaşi tipic: sourt şi îndesat, şi ăsta e ziarul: o foaie. De la 2 foi în sus, 3, 4, 5 şi câteodată 12. – iarul încetează să fie gazetă şi tinde spre volum. Volumul coti

[an e inutil, neputând să fie nici ziar nici. arte: el e de singura competinţă a librăriei, tji Chioşcul cere cu totul altceva şi, desigur, acest ceva implică o particularitate, pe care nu e de ajuns să fii membru al unei societăţi de prel să ca să o ai. Se întâmplă că preferinţele publicului coincid cu principiul, care, iarăşi, nu e numai o chestiune de: aşa vreau, aşa fac. Chestiunea este: să şi pot.

La scurt şi îndesat, limbajul răspunde cu mare şi prost, săgeata şi parul, mărgăritarul şi clondirul. Articolul e sonetul prozei, cu mai puţine reguli fixe ca sonetul dar cu mai multe aderenţe şi afinităţi la toate gradele lui de expresie. Se vede clar din lectura ziarelor, pline de articole de consistenţă mijlocie, că între articol şi umplutură e mai mult decât o diferenţă şi că foaia cere aptitudini. Publicul, pe care zgârie-brânză îl socoteşte neghiob, îşi dă seama precis dacă zgârie-brânză e un cretin amplificat şi un imbecil sonor, iaca şi el o umplutură. Umplutura cultivată e o vomitură atât a bibliotecii cât şi a stupidităţii.

Problema e mai gravă. Aci genul se despică franc în realitatea şi imitaţia ei: iniţiativă şi I pasivitate. În modul pasiv articolul scris ori

bâjbâit se ţine după iniţiatorul activ, ca o pulbere după un cal care aleargă. Cele mai multe articole sunt fătate pe pretextele unui articol activ şi se prezintă avortate; fracţiuni de lepădătură; şi cei mai mulţi autori de articole rămân o viaţă întreagă clienţii moşitului înainte de termen. Nicio tagmă de slugi nu-i mai

Proastă ca aceea a servilismului intelectual, remarcat mai ales în polemică, unde „răspunzând". Cum e vorba, te faci interpretul, de ia portar, al Domnului care sună şi comandă.

Slugile acestui moment de faţă literar, ridicule şi grandilocvente sunt cele mai proaste de totdeauna. Nu ştiu să înceapă şi se pricep de-abia să continue. Ca în toate celea unii se nasc stăpâni şi alţii slugoi: trecerea dintr-o categorie într-alta e cu neputinţă, natura pune sigilii definitive, de plumb. Poţi cumpăra un pantalon cu dungă şi un fund de sticlă la ochi: slugoiul nu înşală nici pe sluga onorabilă, autentică, pusă pe scara de intrare ca să-l dea înapoi.

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 530, 28 iunie 1943)

O CARTE DE DUHOVNICIE

Am citit, o carte, Coco, apărută de aproape o lună de zile şi nepomenită nicăieri, ca şi [cum ar fi fost publicată într-un singur exemlar. Una din calităţile ei e că nu seamănă cu 'nimic scris şi tipărit la noi şi că se deosebeşte de biblioteca toată ca o majolică.

Cele 200 de pagini, ţinute într-un ton egal de acuarelă, foarte greu de păstrat într-o povestire, nu povesteşte nimic şi povesteşte totul, într-o atmosferă de basm şi de psalm. Ele trec pe dinaintea avidităţii de a le parcurge mai iute, ca un balet de fluturi şi păpuşi, costumate în mantii lungi de mătase moale şi coronate cu aur. Lectura începe de fapt la citirea a doua, când în stampele delicate, ieşite una dintr-alta ca-ntr-un album, se ivesc nuanţele mai bine şi o transparenţă continuă de irizare de abur.

Povestirea afectează să fie trăită în mitul real, de dincolo de Europa, în tărâmurile galbene, care au dat cunoştinţei mai mult ghicite decât experimentate, divinităţi substanţiale şi o noţiune de viaţă, confundată cu ceea ce-i mai nedesluşit în sufletul omului alb, zăpăcit, în lutta pentru avuţie, de victoria brutală şi totuşi neîntrerupt însetat de un adevăr, de-abia tangent. Întâlnit pe un fir de intuiţii.

E basmul omului înţelept, biruitor prin răbdare şi linişte, faţă de tot ce poate lovi simplicitatea lui eroică, dedusă din ştiinţă şi judecată şi nesimţitoare la niciun atentat – Fără să fi urmărit biruinţa, nici

pentru sine nici pentru alţii, ascultător, supus, tovarăş onest şi stăpân în felul lui Christ: cine vrea să fie tuturor a stăpân să fie tuturor a slugă. (Mi-aş permite să cred, Coco, fără să râvnesc la exegeză, că sensul exact al cuvintelor „cine vrea să fie" este cine se întâmplă să fie).

Un om de rând ajunge, împărat şi rămâne om de rând. E un chip de a vorbi: împăratul nu e un om de rând: el ştie să cânte, să gândească, ştie toate ştiinţele, e un artist, un învăţat, un plugar; se slujeşte de luminile cărturarului şi de sculele pământului şi ale meseriilor cu aceeaşi destoinicie, stăpânită de o stare lăuntrică de smerenie ascetică. La sen-saţie corespunzătoare, e vorba de acea du-hovnicie, dispărută poate că pentru totdeauna, dintre noi, caracteristică părinţilor călugări şi mănăstirilor. Diminuând înţelesul câtorva cuvinte şi sporindu-l pe al altora, înţelepciunea e întotdeauna înţelepciune, la toate gradele şi varietăţile de înţelepciune, şi comunităţile Tibetului au replica lor la chinoviile Sfântului Munte.

Cartea de care îmi place să-ţi vorbesc, dragă Cocd, e generatoare de moral şi de ţinută, şi de o întreagă literatură. În ea se întâlnesc *ece* mii de ani de triumfuri şi decadenţe, rezumaţi

Într-un om. Atât îl doare viaţa de mult încât jel nu mai e încercat de suferinţă, după ce l-u

apăsat prietenii, vrăjmaşii, fraţii şi părinţii.

E omul de peste Bine şi Rău, realizat în carne şi oase şi rămas om totuşi deplin.

Ar fi de dorit ca povestirea asta să fie în toate mâinile, citită de fiecare. E un model de stil, dar mai ales un model de aristocraţie a insului, care trebuie să fie mai înainte de toate bun şi resemnat. Volumul e o bijuterie şi se asociază în raftul de sus cu Imitaţia lui Iisus, a monahului Toma din Kempen, scrisă pe la 1440. Acum 500 de ani…

Într-o prefaţă la o ediţie franceză mai recentă, scria monseniorul Benson: „Nu te poţi împiedica să vezi în această carte lipsa oricărei aluzii7 la evenimentele care au zdruncinat omenirea în vremea când a fost scrisă: se sime în ea pacea schitului şi seninătatea unui suflet, care se bucură de toată viaţa schivniciei lui, fără să ia seama câtuşi de puţin la tulburările lumii din afară".

Cartea de care ţi-am vorbit e scrisă de un român, dragă Coco. Se cheamă „Şun sau Calea Ineturburată, mit mongol" şi autorul ei: G. Că-llinescu.

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 533, 1 iulie 1943)

CRITICĂ LITERARĂ

Raporturile dintre literatură şi critică, altă literatură şi uneori mai elegantă şi mai puţin fardată ca bătrâna ei mătuşă îmbogăţită, n-au fost întotdeauna de rude apropiate. Baba s-a plâns că nepoata îi cam fură rochiile de tinereţe şi că se găteşte noaptea cu zorzoanele şi bijuteriile-i false, fără să-i respecte măcar în schimb reumatismele şi obezitatea.

E adevărat că nici răzbunările nu i-aiu lipsit. Venerabila persoană dispune de harul întineririi, ca în basmele din care trăieşte şi în momentul de-a iscăli un testament redevine fecioară şi moştenitoarea se pomeneşte că a rămas mai bătrână ea.

Jocul durează de-o sumedenie de vreme şi probabil că n-are sfârşit. Un act aproape comic se intercalează în teatrul literaturii, atunci când poezia se face critică şi critica poezie, substituindu-se una celeilalte. În pictură peisajul se înfăţişează ca o câmpie turtită, cu un car de coceni, la care trage un măgar împăre-cheat cu o capră. Prin adăugarea la critică a poeţilor care nu sunt poeţi şi la poezie a criticilor care nu sunt critici, bâlciul dă o larmă de balamuc şi nu se mai cunoaşte nimic din beţia cu ţuică sufletească.

Se poate muta imaginea în medicină şi examina raporturile dintre menopauză şi diaree

Ăteratura trăieşte actualmente această medicină acest raport. Producţia e în deluviu şi ocaua îăsurilor s-a spart în fund. Se scrie enorm pentru şi nu se mai scrie despre. Izvoarele lă Lrţate dau din ele tot felul de beteşuguri şi zagazele s-au pitit. Impetuozitatea cacofoniei găseşte un dirijor reticent. Unde sunt criticii, domnule? că nu se mai vede niciunul. Adică se mai vedea unul singur, care şi el a dispărut şi care mai ţinea cu literatura vie de un fir de aţă.

E ca o plajă în septembrie, după ce au plecat doctorii şi clienţii, goală, cu localurile închise, cu scaunele grămădite-n şoproane şi cu câţiva servitori, rămaşi să ambaleze în restaurante tacâmurile, vesela şi feţele de masă în lăzi cu eticheta Fragil. La soarele anemic, în halatele boierilor, mai stau întinşi ridicul pe nisip oamenii de serviciu, ca să nu se spuie că n-au fost şi ei la Mare. A mai rămas şi un fotograf, creator de documente.

Din bărăganul hârtiei tipărite, imens, au plecat, nu ştii unde, la academie, la minister, acasă, unul câte unul, toţi criticii literari. Într-un colţ, undeva, cam pe la subsol, mai mişcă unul singur dintr-un condei

cu pansament şi vată, ca să nu zgârie peniţa; mişcă-ncet ca un crab şi moale ca un batracian. Nici nu se aude când schimbă subiectul şi trece de la unul la altul. Era colea şi acum e cât colo şi nu s-a simţit mai mult ca o umbră frecată de pereţi, strămutarea lui dintr-un cuprins în celălalt. Criticii au comenzi, epoci petrecute şi personali

Taţi, desigur mari însă defuncte. E mai bine fără nicio îndoială, cu morţii decât cu cei în viaţă, dar iată că viaţa dă viermilor putere să iasă şi s-au întins balele cam pese tot.

Mă rog, afară din birouri nu se mai găseşte nicio picătură de cerneală şi pentru asta? Criza e atât de accentuată că regreţi şi oportuniştii…

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 537, 6 iulie 1943)

BILET

Revistele ţi-au refuzat colaborarea pentru că [tiu scrii versuri boiereşti. Poezia e boierească atunci când o îmbraci în câlţi de mătase, chiar dacă ai umplut păpuşa cu tărâţe. Trebuie să te fereşti de motivul crud care-i cel adevărat.

Dumneata, pe aceste timpuri, care au redus atât de mult beneficiile moşierilor, că nu mai pot vinde vagoanele pe subt mină, ca bijuteriile de aur, fiind cam prea mari şi prezentând riscul să le apuce mâna între tampoane, Dumneata vii cu versuri de astea şi cu poezie! de asta, de parcă ţi-ar fi mers la inimă „Florile de mucigai”.

Intro bucată cânţi tăierea capului unui cocoş: de ce n-ai preferat să cânţi pe Salomeea, mai la îndemâna intelectului ornat? Eşti prea de la noi şi prea de pe stradă. Capul Sf. Ioan Botezătorul a devenit o stampă de salon, care admite covoarele, pianul, tango, orchideele şi flirtul, şi dă şampaniei şi o aromă suplimentară.

„Faptul divers” pe care mi-l trimiţi în versuri e moartea săracului acasă, dus cu dricul, probabil al primăriei, hodorogindu-i cadavrul în coşciug. E din câteşi trei poeziile cea mai bună. Îţi atrag atenţia că a patra strofă, încotro i s-a dus cu sufletul, ca un pisoi, realizează genul în tot ce are mai delicat:

Nu ştie nimeni încotro a apucat.
Nici popii care i-au descântat.
Poate-i aici.
Poate pluteşte departe.
Pe corăbii de frunze moartei.

Mi se pare că ai fi preferat să zici „Pe luntri de frunze moarte”.

Ei bine, tinere camarade, cum vrei să-ţi publice revistele literare asemenea desene, ieşite din convenţional? Mie, aşa cum mă şui şi cum mă vezi, dacă m-ai văzut vreodată, nu-a imputat o Doamnă din lumea bună, foarte inteligentă, de aleasă naştere, cititoare binevoitoare a scriselor mele, de ce utilizez imagini ce trebuiau să rămână secrete, ca toate secreţiunile fiziologice, de care totuşi lumea bună se preocupă constant, cu medicul, cu eprubeta, cu laboratorul, şi cuvinte fără circulaţie, decât la gâlceavă cu farfuriile în cap, în familiile selecte, de la 15 milioane venit în sus. Doamnei i-ar fi plăcut enorm o poemă dacă un parşiv de cuvânt, *bălos*, nu i-ar fi stricat toată poezia, vorba autorului Constituţiei, Costică Dis-sescu: *Tu în as gate la poésie*…

Evită să baţi şi prea departe şi prea aproape cu ideea şi dozează cuvintele elegant: o linguriţă de apă de Colonia cu o linguriţă de sirop, amestecate în părţi egale fac gustul plăcut, al silabelor unse cu soluţie dulce. Şi dacă nu poţi, nu mai te ţine de reviste, strânge-ţi manuscrisele şi la timpul potrivit tipăreşte un volum.

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 555, 24 iulie 1943)

STILUL INDIRECT

Desigur că înainte de preferinţe şi definiţii, colegul Buffon care a scris atât de frumos (şi despre Papagali) are enunţul general cel mai just că „stilul e însuşi omul”. Adică, scrii cum eşti. Marele naturalist francez, niţel cam solemn, niţel cam rigid, în discursul lui de academician, rostit în 1753, se gândea, definind stilul, la marea posteritate, pe care, preocupat de admdraţie, o numea marmorean, pentru sine, cu dalta, nemurire. Se pare că Buffon nu prea greşea în excelenta-i opinie despre opera proprie, dacă trebuie să ne documentăm, cu el, şi, după 200 de ani.

Dar sunt în discursul lui şi alte afirmări adevărate, chiar mai bune ca definiţia plastică a stilului literar. Zice undeva, oarecum, că scriitorul nu trebuie să se încreadă în prima lui pornire, principiu valabil întotdeauna şi pentru fiecare. Şi mai spune că „toate frumuseţile de intelect ale stilului, toate raporturile dintre ele (dau textului original cea* mai liberă tălmăcire) sunt nişte expresii de adevăr tot atât de utile şi poate că mai utile decât chiar subiectul tratat.

Buffon anticipase, dezlegând-o în acelaşi timp ce o enunţa, problema fondului şi a formei, discutată mai târziu contradictoriu de un mare

Număr de grămătici ai fondului fără formă. Stilul e omul însemnează pauperismul ideii inexpresive, care atârnă de meşter nu de subiect.

Aş vrea să-i spui lui Coco, căruia îi place uneori să-i zici şi Bebe, că subiectul e de cele mai multe ori un fapt divers, lipsit de interes, dar care poate să fie altoit, pentru ca lucrul vulgar să capete nobleţe prin felul cum creşte de la nod în sus. Între fapt sau om şi interpretarea lor, condeiul, căutând şi satisfacţii arhitectonice, pune o distanţă şi un drum trasat cu flori. Subiectul dezgustător e înfăşurat cu draperia verbală şi dacă durata lui nu devine egală cu nemurirea şi cu eternitatea academică, el poate trăi în loc de un ceas o săptămână, fie şi ca un cadavru îmbălsămat. În piramide, hoiturile auguste, după o viaţă de 30 de ani mai trăiesc şi câte 60 de veacuri intacte.

Stilul indirect începe acolo unde, refuzâind ca inestetică preciziunea materiei şi meschinăria obiectului, le ridică la nivelul liniei de plutire şi le generalizează. Nici vorbă, nu poate să fie, Bebe; e numai stil indirect. E stilizare. Ramura bradului e stilizată de-a gata, căci şi stilizarea e reducerea întortocherii la geometrie. Obiectul trebuie stilizat, ca să fie cel puţin prezentarea lui frumoasă, lucrată ca un vi-trou din petice de cristal plumbuite. Când pute subiectul îl pulverizezi cu parfum şi condeiul poate să dea atâta parfum, transparenţă opacităţii. În chirurgie stilul indirect se cheamă anestezie.

Dacă dintr-un text vrei să faci o ghicitoare, un joc de societate, o „problemă de rezolvat”: unde-i dihorul sau vânătorul? – asta te priveşte. E ca şi cum te scarpini citind o poemă. Căutarea în interiorul desenului poate să fie iritantă, dacă un cititor de gust cedează interesului minor de dezlegător. Eu ştiu ce te supără, că ai ghicit exact, dar e numai o supărare de galerie. Îmi place că te-ai supărat elegant: în realitatea secretă nu eşti nemulţumit. Nu se poate spune că eleganţa ta împacă şi pe alţii, care te-ar fi dorit fioros şi trivial. Şi tu eşti poet, Bebe.

Pe războiul de covoare trebuie să dai figurile după fibră şi încrucişări.

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 541, 10 iulie, 1943).

O VORBĂ

Directorul Fundaţiei regale pentru Literatură şi Artă a fost bine inspirat adăugându-i Revistei Fundaţiilor Regale o anexă de poezie.

Desigur că poezia e pretutindeni, chiar şi în sociologie. Nu e

vorba de latenţa ei continuă în viaţă ci de expresia ei literară şi mai ales de acel compartiment al literaturii, în care cuvântul e măsurat cu versul şi colorat de rimă:

Ce bijou qui ne vaut cu'un sou sau cum i se spune, alb; ceea ce nu înseamnă incolor. De multe ori e mai multă poezie într-o pagină de prozator decât în 50 de poeme, dar printr-o eroare, probabil de nivel, s-a numit poezie cu deosebire versul şi nomenclatura s-a conservat căpătând şi un plural. De atunci încoace un volum de versuri e de «poezii». Urât, dar nu e nimic de făcut. Când un confrate ori o consoră, din ce în ce mai deasă în literatură, te ia de-o parte şi-ţi spune că vrea să-ţi citească o poezie, asta înseamnă că are în manuscris o romanţă în stihuri, din care poezia poezie poate să fie absentă, ca dintr-o soluţie de borax.

Revista de faţă e rezervată pentru poeţi, publicaţiei de bază lipsindu-i tot mai mult spaţiul de orchestră pentru împărecheat liră şi harpă. Atleţii Altairei şi Casiopeei şi torcătoarele caierului lunii sunt oarecum incomodaţi şi incomozi între două catedre de doctrină sau de considerente din paginile revistei mari. Le trebuia o încăpere a lor, vecină mai repede cu firmamentul decât cu universitatea. O icoană pe un părete e o fărâmă prea mică de altar. Poeţii au azi o biserică întreagă. Toate riturile şi eterodoxiile pot să grăiască de acord, indiferent de cler şi de treaptă, neofiţii laolaltă cu preasfinţiţii.

Poeţii făcuţi se vor întâlni aci cu poeţii în metamorfoză, în camaraderie egală şi cu cât orientarea lor va fi mai contradictorie şi mai slobodă cu atât cuvântul va fi mai variat în sensurile lui şi limba mai bine slujită. Programul acestor Caiete de Poezde rezultă clar: nicio şcoală literară: numai talente. Desigur, talentele de dimensiuni, variate şi ele, aşa cum le dă epoca, şi sateliţii. O publicaţie trebuie să urmeze topografia inegalităţilor contemporane, fiind o ridicare de plan, cu cote date.

Mişcarea literară implică o activitate utilă timpului actual. Fără scriitorii succesivi, mai mari sau mai mici, dar care toţi au muncit să acopere petecul de hârtie cu o frumuseţe nouă, limba românească n-ar fi ajuns la încovoierile, ductilităţile, plasticitatea şi rafinamentul cunoscut, în stare să exprime idei şi sentimente, încă acum 50 de ani socotite cu neputinţă de redat în valahă. Şi poate că cea mai concretă contribuţie au dat-o poeţii.

Numărul acestora sporit permite selecţia mai exactă: evoluţia e mai valoroasă. Oamenii prea serioşi, de la un anumit venit sau scaun în sus, au luat în derâdere sentinţa riscată că românul se naşte poet. E un adevăr: fiecare ţinut românesc are în folclorul lui o avuţie de poezie, care neajunsă la tipar şi ţinută minte ori uitată, dar mereu proaspătă, nu e mai puţin onorabilă ca aceea confecţionată de cărturari.

Tinerii poeţi, atât cei mai puţin tineri cât şi cei dibuitori, timizi ori impertinenţi, cu o cheie ascunsă ori cu un spiraclu dinaintea lacătului cu şapte sucituri ce trebuie descuiat, au de aci înainte o certitudine. Orice încercare va fi primită bine şi cuviincios, întrucât singur faptul străduaniei de a strânge cuvinte alese pe albul hârtiei constituie un merit, care nu poate fi ironizat de corpolentele literare infatuate de sine şi în genere adipoase.

Băgaţi însă de seamă, mi-aş permite să le spui ultimilor copii tulburaţi de harul reveriei Voi aveţi un stilou cu pana de aur autentic (14 carate), un foc electric (200 v-aţi), un birou lustruit, o cameră la etaj, o redingotă, iar colaborarea vi se plăteşte. Băgaţi de seamă să faceţi onoare măcar acestui confort. Unui oarecare Eminescu i-a lipsit. Sunteţi, nu mă îndoiesc, dificili, capricioşi, complicaţi: ar displăcea o singură eventualitate, să fiţi orgolioşi de crâmpeiul mai gros ori mai mărunt de literatură izbutit-Forul vanităţii e inestetic, fudulia, ininteligentă şi inumană. Cu cât văsim

Ţiţi mai tari cu atât înţelegeţi la examenul din miezul nopţii că sunteţi mai provizorii şi mai slabi.

Siliţi-vă să nu daţi de ruşine nici pe baciul care a gândit cu bâtul în ţărână *Mioriţa*, nici pe meşterii vechi, ai opaiţului cu fundul rânced şi ai candelei cu feştila groasă. Cântecele, din toate cele mai frumoase, au fost scrise pe întuneric.

(*Caiet de poezie*, mai, 1946)

DOMNILOR EDITORI.

Continua reeditare a versurilor mele mă consternează. Dacă fac socoteala nenumăratelor ediţii apărute, şi ieftine şi scumpe, încep să mă decepţionez. Deprinderea mea era că un scriitor prea citit nu e bun scriitor. Aşa că vă luaţi toată răspunderea ediţiei de buzunar (ah!) 16 în care, vreau să mă scuz, nu sunt implicat decât prin aceea că, la binevoitoarea Dv. Propunere, să o scoateţi, nu am leşinat! Omul falsificat prin literatură, şi cel mai indiferent faţă de manuscrisele lui, tot are, zic pe moldoveneşte. Slăbăciuni.

La întrebarea Dvs. Dacă aţi ales bine din stihurile mele, un rând de 95 de bucăţi, aci cuprinse, răspund cu credinţă că e singurul lor merit, întrucât, din parte-mi nu ştiu dacă vreo bucată e mai bună decât alta, toate fiind, vă şoptesc la ureche, deopotrivă de prisos…

Atât cititorimea cât şi critica sunt de părere că poe ia mea a făcut gaură-n cer. Daţi-mi voie să mă cam îndoiesc, cu toate că m-am învăţat cu lauda, nu e vorba, cât şi cu înjurătura, ca, vai mie! cu luleaua. Dau cu ea de-a zvârlita, mă jur să nu mai beau tutun şi mă întorc la mahorcă. Poezia, cum i s-a spus cântecului zgândărit în hârtia cu peniţă, e o stricăciune pe toată viaţa şi prin pervertirea limbii amăreala pipei e gustoasă la supt, şi stinsă.

La 66 de ani trăiţi şi la 50 de ani de cob-zărit, care au trecut atât de iute, că dacă nu-mi speria uitarea un critic eminent nici n-aş fi băgat de seamă, dau din unghie şi coardă, ca la 16, cu aceeaşi naivitate de atunci şi cu aceeaşi ridiculă râvnă. Căci, orice pagină isprăvită are două vârste, una de bucurie cât o scrii şi alta de necaz, când o citeşti la tipar. Subtilul grăunte de ceaţă fuge mereu, din slavă în slavă, din stih în stih, din caiet în caiet, cu care te chinui în deşert să-l apuci.

Cam asta e toată poezia, o licărire, un fluture. Te ţii după el toată viaţa, cu o pungă de tifon cu băţ. Câteodată ai avut iluzia că l-ai prins. Te opreşti şi-l cauţi în fund. Scânteia albă a zburat. E tocmai sus, departe, şi după ce ai cutreierat toată grădina şi ai căzut de multe ori împiedicat în buruieni, te sui în plop, crezând c-ai s-o ajungi de acolo.

Poezie, copilărie… E singurul câştig adevărat al celui ce în loc de-o treabă ca lumea îşi [pierde vara căscând gura după năluci; că nu îmbătrâneşte…

Mărţişor, 6 *august 1946*

„TALENTUL MEU”.

Talentul meu, îmi scrie un confrate străin, felicitat pentru o carte a lui, în sfârşit apărută, nu e ce pari a crede dumneata. De ce m-aş ascunde şi ţi-aş părea năzdrăvan? Talentul meu te farmecă, dar talentul meu e o tortură. De la mintea la condeiul meu e un drum de piedici şi de prăpăstii, ameninţat la fiece cotitură să mă prăbuşesc ori să cad în golul fără fund. Mă târăsc când ca Iov pe coate şi pe coaste, mă duc când pe brânci, când în cârji. Suişul e greu şi-l sui cu povara mea încet-încet.

Dacă ar fi numai o muncă de suprafaţă n-aş fi nefericit. Trebuie să ar prin buturugi şi să le smulg din locul lor zidit, cu plugul.

Câteodată mă duc până-n adâncul pământului ca să le scot din el.

Nimic nu-i pentru mine lesnicios. Sunt blestemat să stărui acolo unde altul fluieră şi trece. Dacă nu stau neclintit, pana, cea mai uşoară dintre scule, îmi ajunge grea ca un bolovan de plumb.

Nu am odihnă, nici sărbătoare. Toate plăcerile mie-mi sunt refuzate. Mă gândesc: otrava mea, şi uit lingura în supă, ademenit nu de o idee distinctă, dar târât ca de un nor confuz, care mă ia cu el şi mă duce. Stau locului şi călătoresc. Carul a rămas pe loc şi roţile lui fug înainte.

Nu am talent, am o tulburare. Cuvântul îmi vine greu în condei, îi şterg de zece ori şi tot râu l-am găsit. Mă sângeră fraza, mă doare. Sunt bolnav de ceva, bolnav de nedesluşit şi dorm neîntrerupt. Un singur lucru le cer oamenilor care mă iubesc, să mă lase singur, să nu mă ceară, să nu mă cheme. Că dacă sunt în stare să fac ceva, nu pot izbuti în vuiet.

[n ropot şi alarmă: îmi trebuie liniştea de la [început, aceea în care plutea peste ape cuvântul. Dumneata crezi că lucrez ca o maşină de tipar, că pui hârtia, învârtesc de roată şi iese scris. Nu, dragul meu! Nu m-am născut înzestrat cu facilităţile pe care mi le-aş dori. Capul mă apasă ca o piatră. Am ajuns la sâmburele ţărânii pe dedesubt, pe unde trebuie să sfredeleşti, şi să deschizi o galerie, pas cu pas.

palmă cu palmă. Tot ce-i de mine: sunt un cuceritor tenace şi neînduplecat şi numai într-un etern întuneric. Mă lupt de moarte cu ogorul meu, din care ţâşneşte rar o vână de argint; mă duc până la ea cu lopata. Câtă sforţare îmi cere mie, ca nimănuia orice bob de nisip, e de neînchipuit.

Lăsaţi-mă singur – le spun prietenilor mei – şi nu vă supăraţi. Numai aşa – vă place condeiul meu, pe care nu trebuie să-l pierd.

(*Adevărul*, anul LX, nr. 16.731, 1 decembrie 1946

RĂSCRUCEA

Întotdeauna scriitorul cotidian e condamnat să fie rău înţeles, dacă în depanarea pe fusul condeiului a unei similitudini de idee, învârteşte caaerul ca să dea firul, după superstiţiile lui, mai frumos. Din lână nu trebuie să iasă altceva decât ciorapi şi târligi şi câteodată o flanelă peste cămaşă. Când tonei mai subţire şi mai pui de-a lungul ghemului şi câte un nod decorativ, se strică în priceperea cui nu trebuie armoniile andrelei. Nu poţi împleti, după regula consacrată, o mănuşe nici cu şase andrele, nici cu două. Trebuie să scazi ochiurile

sau să le adaugi, după obişnuinţa deprinsă.

Întotdeauna, sau am fost cârtit sau înjurat că n-am nimerit talpa exact pe picior, că ori strâng vârful prea mult ori lăbărţez călcâiul ori clientul are prea multe bătături. Am încercat să fac, pe tiparele îndătinate şi batiste. Lâna nu merge la nas şi-l roade, e aspră şi supără fasonul mustăţii – sau lasă, prea moale, să treacă prin ea ce trebuie să rămâie în batistă. Atunci cu degetele mânjite, la un oarecare guturai, omul şi le şterge pe ce apucă, pe zid, pe jiletcă sau pe gazetă.

Între litera şi pana dumitale şi cititorul de mai departe se intercalează un tâlmaci, care explică după capul lui o frază, o reflecţie.

O tabletă. Meseria lui, pe care eu unul n-aş cuteza să o fac, este să comenteze şi să explice pentru anumite foruri, încredinţate că pulsul vieţii şi temperatura se iau mai sigur de la condei. Condeiul e, pesemne, un termometru şi un aparat de tensiune. Mintea interpretului, reglată pe un cadran mobil, e obtuză şi sărăcia ei denaturează textul şi cugetul scriitorului cotidian.

În toate dictaturile, unde se contabilizează suma ideilor, diferenţele şi zecimalele de dinaintea virgulei şi de după ea, în loc să fie lăsată slova în voia destinului ei de 15 minute, am avut de îndurat spiritul de interpretare, din pricină că o idee, judecam eu, nu trebuie să fie otova şi proastă. Am învăţat din *Ars poetica* meşteşugul imaginilor complexe, care fereşte pe scriitor să semene cu o bucată de săpun, săpun omogen şi invariabil de la un capăt la altul al unui calâp. Scrisul ca să fie gustat şi să onoreze tiparul trebuie să fie împănat cu ingrediente de gust şi aromă, ca un nougat, ca o ciocolată cu cremă interioară, ca un plum-cake, sau, mai românește, ca un corn cu nuci şi mac. Însuşi rahat-locoumul, dulce prin definiţie, capătă tonalitate agreabilă de – la fistic.

Cineva, cu care vorbeam deunăzi, despre dezgustul de a scrie în zadar, pentru a fi tradus numai anapoda şi de-a-ndăratele, îmi spunea că scrisul meu are defectele calităţilor lui şi că nu se prezintă stabil, pe o singură latură, cum ar fi un buletin de Stare Civilă, cu data.

Cu locul, cu părinţii, cu martorii şi cu primarul. Obligatoriu opac, el suferă de transparenţe Propoziţia simplă, legiuită, cu subiect şi pe e clicat, unul lângă altul se dilată între două puncte peste măsură. Degetarul unui singur deget, cu care trebuie să împungi un singur ac odată, cu o singură gamă şi cu o singură aţă de o singură culoare nu trebuie să fie încui-cit. Stilul omogen cere să apuci de capătul firului

cusut şi dintr-o singură smucitură, să se desfacă pantalonii în două, să fie evidentă căptuşeala, putându-se să restabileşti invers pantalonul întreg, în sinceritatea tuturor comisurilor lui.

Se preferă în scris fermoarul, care închide şi deschide dintr-odată. Croitorul întreabă, când ia măsura: „În ce parte purtaţi?" El s-a învăţat cu purtarea în stânga. De cum eşti deformat de la natură, nu mai este pantalonul.

O să mă resemnez... După 50 de ani de meserie, ori trebuie să mă las şi să-mi fac, aşa de târziu, o altă meserie, ceea ce încerc cu toată diligenta de un timp, o meserie pe care o am fără să o fi profesat continuu şi deplin. În câteva zile, mă hotărăsc. O să dau drumul atelierului meu de tipografie care zace îngheţat, ruginit şi inactiv de 10 ani, într-un colţ de odaie, să tipăresc înţelepciunile altora şi să le las prostiile mele, pentru o viaţă viitoare, când voi fi poate mai slobod şi mai calificat. Un mormânt, după o viaţă, inutilă contemporanilor, necăjiţi să te interpreteze şi să-ţi dea de fund şi să-ţi anuleze condeiul, ar putea să fie bine sfătuitor pentru o înviere postumă.

Ori o să mă fac exclusiv liric, declamator şi de un optimism obez amestecâindu-mi cerneala cu limonada roz. Şi o să mă bucur de o stimă generală, de cofetar literar.

(*Adevărul*, anul 16, nr. 16.816, 19 martie 1947)

CUM CITIM ŞI ÎNŢELEGEM

Parcă a spus cineva: fereşte-mă, Doamne, de interpreţi! Desigur nu de aceia de la poarta de hotel, unde interpretul e numele tâlmaciului cu şapcă şi se cheamă, între ruinele clasice, şi cicerone. Fereşte-mă, doamne, de zelul excesiv, de spiritul de analiză prea subtilă şi fără adâncime.

Noi ne obişnuiserăm, ăştia care ne-am ales, incapabili de un meşteşug mai practic, cusutul şi broderia hârtiei cu peniţa, ne obişnuiserăm, când lucrul nostru era gata, să ni se spuie dacă e bun sau prost, întrucât ceea ce învăţaserăm că priveşte pe cititor e calitatea, ca la ciorapi. Criteriul era întocmit în bibliotecă pentru toate rezultatele unei opintiri, regulamente, statistici, poezii, articole de ziar, romane, memorii, petiţii... E bine spus ori e insuficient şi rău exprimat. Nu ne opream la idei, la imagini, la potriveli; ne interesa plastic şi stilistic: un examen destul de greu de trecut.

Aşa e, mi se pare, toată problema scriitorului, să izbutească a se concretiza. Încolo, oricât ar fi de fericite sau de nefericite elucubraţiile

lui, nu interesează. Cele mai frumoase sugestii şi sentimente, lichefiate într-un decoct zemos cu mucilagii, nu ajung să mă mişte. Poate că şi fondul, vorba ceea, merită oareşicare atenţie, dar dacă fondul n-are formă şi o

Formă a lui, strădania e de prisos. Toată moîala stă cuprinsă în caietul de caligrafie, compus din 20 de fraze drepte, ronde, şi batarde. Ce folos! nu le ţine minte niciun copil, ba îi fac nefericitului şcolar oroare, din pricina banalităţii de expresie inexpresivă.

Îndată ce schimbi criteriul şi adopţi pentru lucrul scris dogma interogativă: „Ce-a voit să spuie scriitorul?" nu mai există literatură. Ea încetează la marginea expresiei. Scrutarea unui text în afară de sensul de corectitudine şi de frumuseţe a stilului, dă în rătăcire şi face dintr-o icoană şlefuită un capac de oală, trecut pe plită de pe o cratiţă pe alta. Ce-a vrut să spuie scriitorul, constituie un proces de conştiinţă şi uneltele noastre morale, în general, n-au atins încă fineţea de a se putea introduce într-o intenţie fără să o compromită şi într-un suflet fără să-l întineze. Apoi, fiecare iscoditor de texte, îi aplică textului sensibilitatea lui, gradul lui de inteligenţă, întorsătura lui de spirit, virtuţile şi perversităţile lui. Sunt zece mii de înţelesuri într-o ediţie de zece mii de exemplare, epuizată la zece mii de cumpărători.

Te mai poţi descurca, într-un asemenea criteriu, pornit la lectură printr-o lentila acoperită cu puncte de întrebare, pe cristal? Se mai poate distinge ceva?

Pe de altă parte nici scriitorului nu i se poate tăgădui dreptul la un perimetru personal de sensibilitate şi inteligenţă, inegal evident, comparat cu semenii lui şi mai mult sau

18 – Ars poetica

Mai puţin obscur, după cum îi solicită facultăţile pana. Între Tacit şi Rădulescu-Niger sunt mai multe cicluri de ere geologice şi ceea ce-i opac în cel dintâi, pentru cei mai mulţi cititori, în cel de al doilea e clar ca lumina zilei. Un scriitor concentrat lasă pe dinafară reducerea la acelaşi numitor, socoteşte majoritatea locurilor comune de gândire ştiute şi înţelese şi eliminând notele, numerotările, trimiterile şi explicaţiile, neconforme cu linia stilului, se bizuie pe simţul de cultură generală a cititorilor lui.

(*Adevărul*, anul 61, nr. 16991, 18 octombrie 1947)

CRESTATURI PE BRAŢUL CONDEIULUI

Atelierul unui scriitor e obligatoriu să fie evăzut cu vatră. Se

aruncă-n el cel puţin sferturi din manuscrise. Ce iese din vă-îie trebuie mistuit în văpaie.

De abia după ce ţi s-a tipărit o carte, îţi dai seama, dacă nu preferi să te minţi, cât e de *f* proastă.

Nivelul pe care te-ai muncit să-l ajungi, răl nâne de obicei dincoace de schimbarea literii scrise în text de plumb. Poţi fi mulţumit cu puţin?

Dar, după orice carte rămâne şi mângâiere. Speranţa, de la oare nu poţi abdica. O carte ditoare, mai bună.

A seri nu e un divertisment. Mucenic, răblare, abnegaţie şi multe renunţări.

Datorie. Trebuie să fii cu sineţi riguros, sever, exigent şi să nu-ţi acorzi concesii. O singură consimţire la banal te-a pierdut. Unui ar

Tist, care nu-i un samsar de cuvinte şi de titluri, beneficiul înfumurării şi semeţia îi sunt interzise.

Dacă nu se industrializa şi literatura, unui scriitor i-ar fi fost de ajuns o singură carte pe toată viaţa, cu condiţia să fie concentrată până la rocă şi cristal.

Îndeobşte cristalul întârzie în cuptor, cenuşe. Treaba coşarului critic să deosebească.

Un manuscris te interesează atâta vreme cât îl munceşti. Pentru străduanie, nu pentru el şi nu pentru tine.

Răspunderea scriitorului nu e uşoară. El răspunde faţă de onoarea limbii, care nu-i a lui. Răspunde mai ales faţă de vocaţie, care nici aceea nu-i a lui. E un blestem: cine s-a jucat cu impalpabilul şi diafanul, şi le ismeneşte, se descompune.

Trebuie să ştii să şi displaci, nu numai să faci plăcere. Tot în da şi niciodată nu, prosteşte.

Când începi să mânjeşti hârtia pură, gândeşte-te bine ce faci. Te-ai angajat pe viaţă.

Nu te odihni. Nu adormi. Trebuie să fii nou mereu şi incandescent.

Nu apune soarele întru trândăvia ta.

E talent şi e simili-talent. Sunt caractere şi javre. Faci şi tu ce vezi la alţii şi eşti satisfăcut. Din prostituare reputaţia ta poate trăi şi câteodată mai bine decât cinstită. Satira spune că mai întotdeauna.

Are şi plagiatul nuanţe. Tiparul e binevenit pentru multe merite literare.

Eram odinioară vreo douăzeci de tineri duläi de presă şi literatură, cu Ion Slavici la închisoare. El avea vreo 70 de ani şi pe când junii jucau birlicii şi câte unul trişa sistematic, Slavici scria zece ore pe zi, între flacăra de spirt fierbându-şi supa de zarzavat, şi călimară. Seara, ne citea câteva din paginile scrise în limba lui, fiecare scriitor având un ghiers de

Osebit. Mi se pare că asta se cheamă stil, adică sinceritate.

Îndrăzneşte. Lasă-te în voia simplă a glasului tău, ca mierla, ca sticletele, ca rândunica şi ca piţigoiul.

Că izbuteşti sau nu să-ţi duci pagina la capăt e ceva. Dar e altceva mai cu seamă că te-ai silit să izbuteşti indiferent de rezultat.

Un scriitor are noroc. Altuia i se refuză. E ca o făcătură: aci răspundere n-ai.

[*Vechi manuscrise*]

(*Viaţa românească*, anul XI, nr. 1, ian.

1958, pp. 20 – 21).

POEME…

Literatura şi mai aifis poezia, care e literatură concentraţăjsânţnişte cântece ale inimii pentru mfngâierile oăstreile" tuturor a, şi cred că datoria esenţială a unui scriitor este să mângâie viaţa cât" mai mult, căci oricât de dulce ar fi ea, sufletul e totdeauna însetat de gingaşele nuanţe, ale simţirii – sigândirii cântate.

Popoarele au început să cânte de când s-au născut. Au cânta-i zdinmiel Le şi" lâân l „lâăncuvinte. Scriitorii, neavând alte instrumente decât condeiul, pun să cânte cuvintele pe care le aleg cât mai frumoase şi cât mai apropiate de dragostea noastră de oameni şi de popor.

Uneori un scriitor este întrebat cum lucrează jii care-i sunt criteriile; *ăp* inspiraţie. Răsp unsul e ca al florilor care înfrumuseţează zilele noastre şi dau din ele culoarea şi parfumurile care seamănă cu inspiraţia poetică. Poeţii facbuchete de cuvinte şi parfumul buceetelor lor este poate talentul. Ca şi parfumele unele mai tari şi altele mai fine, talentele – nu putem el mi niciodată ce este talentul – ating ca clape Tede pian şi de orgă o claviatură imensă şi toate registrele cu putinţă.

În ce mă priveşte, regret că trebuie să vorbesc despre mine, însă cel care vorbeşte sunt eu, mjamsilivi. ajăjntreagă să dau ecouri multe câte unei singure note. ™" *

Scriitorul are faţă de cpjmegzitorul muzical nu şapte note cât are el, ci sute de mii, câte cuvinte are limba în care scrie şi câte mai

poate să scoată şi el din vocabularele împerecheate.

Cr-ezul meu de căpetenie este exigenţa aspră pe care mi-o aplic mie însumi cu cruzime şi, vreau să fiu iercă T, mi-aş permite să o cer tuturor colegilor de literatură care adeseori. Şi mai ades decât trebuie, preferă lucrul uşor, plăcerea extatică, pe când arta în general e o mare plăcere fără. Îndoială darsijo adevărată asceză.

„Noi" vrem să mângâiem, cum spusei, sufletele semenilor noştri, dar mângâierea lor e de multe ori dureroasă pentru noi, din pricină că „rar Teorâpuţematinge nivelul aproape imperceptibil al sensibilităţilor complexe.

Ceea ce uşurează sarcinile noastre este noua faţă a vieţii şi a simţirii pe „căre în „îmensa lui generozitate ne-o aduce socialismul. El ne-a uşurat viaţa care de multe ori, dacă nu de cele mai multe ori, a fost în societăţile trecute o mare povară.

Frăţeşte, omeneşte, sufleteşte, el a realizat visurile noastre care au început acum câteva sute de mii de ani, cu omul peşterii, s-au continuat cu basme şi poveşti, încât au ajuns de la Iliada şi Odiseea lui Homer până la noi.

A? i cântecele au început să fie împărţite artificial După ambiţiile personale în clasice, parnasiene7" sâmboliste etc etc, mergând câteodată până la absurd. – Dorinţa la care inevitabil ajung artiştii lirici, Dovestitori, sculptori şi compozitori, după ce socialismul în puterea căruia gândim şi vorbim jiruie din ce în ce mai puternic pretutindeni, ste noua modalitate a viitoarelor literaturi: palcea între popoare şi oameni. U doresc din adân-Icuri toţi câţi au trecut prin mult sânge şi multe Itemniţi pentru a se întâlni sub steagul de bună priţelegere şi pace universală.

Belgrad, *iulie 1962*

(*Gazeta literară*, anul 12 iulie 1962)

IX, nr. 28 (435).

ARGUMENT

Impresionată că de la 40 – 50 de ani nu m-am înecat în cerneală sau că nu mi-a secat călimara şi că încă nu mi s-a cocoşat condeiul, dar că la 83 câţi mi se împlinesc peste vreo 60 de zile mai pot sluji versurile şi proza fără bălăngăneală, o anumită grijă de antologie determină prieteniile aproximative, de care mulţumesc foarte, să ancheteze discret şi pe departe, primprejurul familiei, dacă nu cumva producţia literară de azi aparţine unei epoci de ceea ce ele numesc cu

un eufemism convulsiv, tinereţe.

Bolnăvicioasa curiozitate trădează regretabile lipsuri fundamentale de intuiţie şi discernământ. Inteligenţa s-ar circumscrie pe zone circulare de sevă, intercalate, ca în trunchiul copacilor mari. E dureros că dezvăluie în intelect, circumvoluţiile interioare se vădesc încâlcite şi mate.

De pe la vârsta de 16 ani, când mă căzneam la plivitul în genunchi al buruienilor aspre din Latium, inauguram pe scoarţa caietului meu de şcolar greoi, zicala lui Apelles: *Nulla dies sine Unea*, transmisă mai departe copiilor mei, care începeau să descifreze pe Tacit, şi de atunci n-am pierdut, într-adevăr, nicio zi şi nicio noapte, nici între călugării noştri, nici între jezuiţii şi Cordelierii de pe Sarina, nici cărând cu spinarea în halele din Paris sau vânzând ziare cu braţul în Montmartre, fără să încerce fraza şi cadenţa 60 de ani în păr. E o lungă şi penibilă ucenicie, valabilă continuu pentru datoria obligatorie şi confidenţa literară…

Am învăţat să cred că starea de vocaţie şi. Aş zice. De Artă. Comportă niveluri multiple, variae şi atmosfere gradate succesiv dar solidare E de ajuns să-ţi alegi nivelul la cota gândită şi te regăseşti, pe teritoriul substanţei, egal cu sineţi întotdeauna.

Dună cât înţeleg, şi înţeleg câteodată bine ambianta vie a exnresiei, popula A de roiurile de efemere dimprejurul globului de lamnă al lunii pline. În locul prezenţei în viaţă şi al rânjetului semiadmirativ. Ar prefera sinceritatea unui necrolog lacrimogen. Dar pentru această condiţie de toleranţă, cu toate infirmităţile mele, nu mă simt preparat, să o satisfac. Îmi pare foarte rău că trebuie să mai tulbur o vreme somnul şi tihna de la toacă.

Câteodată am căutat să consolez fatalitatea antedatând intenţionat unele colaborări, duică cum făcui şi în numărul precedent al Gazetei de faţă cu stihurile *Tecla*, puse în sarcina volumului *Flori de mucigai* de odinioară. De altfel, mă socotesc drept ceea ce şi sunt, un începător întârziat şi un perpetuu debutant.

Însă când secţia de lirici cu scăzământ a unei edituri îmi propune o sugestie derizorie şi-mi

Cere să schimb la un volum în curs de imprimare titlul *Poeme noi* cu altul, învechindu-mi-i pe cel autentic şi recent, asemenea solicitări pe furiş agresive, de abdicare prin ieftinire şi rabat de talcioc,

mă stupefiază.

25 *martie 1963*

(*Gazeta literară*, anul X, nr. 14 (473) 4 aprilie 1963)

CE ESTE „ARTA”?

Începusem să mă gândesc la Arta oltenească, I de care îţi voi vorbi altă dată, dar de lacali-mară, la hârtie, condeiul mi s-a strâmbat.

Ai mai auzit bade Ioane de vorba asta! Artă?

Dă-mi voie să încerc să ţi-o tălmăcesc. Ţi-aş mărturisi că nu-i prea uşor.

Au încercat şi alţii mult mai chemaţi decât sluga dumitale, fără să-şi poată duce făgăduiala până la capăt.

Ia, de pildă, unu IJT – olsiffil de care anr bănuială că ai fi auzit mai mult, cf7 mnte mare, într-adevăr. Numele lui poate fi pus în Scripturi alături de cel ce a scris acum câteva mii de ani, *Deşertăciunea deşertăciunilor*, *totul e deşertăciune*, Ecleziastul, cum ar veni pe româneşte Popa sau Patriarhul, adică acela care făcea slujba în altar.

Numele lui de om nu se cunoaşte, pentru că şi l-a şters din scrieri, de teamă să nu cadă şi el în deşertăciune.

Tolstoi fusese mare, dregător la Curtea împărăţiei, dar scârbit să fie mare şi puternic, a plecat într-o bună zi fără ştirea nimănuia, din Iasnaia Poliana, din mijlocul moşiilor lui, în pribegie.

Căutat pretutindeni pe toate întinsurile fără margini a ţării Ţarului, împăratul, se părea că ar fi pierit. Dar din întâmplare a fost descopo-rit mort într-o staţie de tren jMerdută prin jjutii., cu picioarele goale, înotate în m-ocirle-le pribegiei, ca µm ţăran din niiilp de ţărani morţi pe drumurile dintre Moscova şi Siberia, rătăcitori şi flămânzi din marea împărăţie, mare cât 20 de ţări mari, împărăţie uriaşă.

Mare în tot ce cugeta şi învăţătură, contele fisrri*S.

Arta?... Pribegeam şi eu pe atunci, acum vreo 60 de ani, prin străinătăţi, i-am cumpărat cartea, i-am citit-o şi răscitit-oţ am venit cu ea subsuoară în Bucureşti, am pus-o deasupra cărţilor mele cu grijă şi cartea Apostoliului, cum era socotit, mi-a fost furată. Nu pentru problemele ei, ci ca să fie vândută de semenul literar hoţ. Multe cărţi mi s-au tâlhărit astfel şi pe unele le-am cumpărat, semnate de mine, din nou de pe la negustorii de cărţi vechi, numiţi pe la noi *anticari*. Nici din cartea marelui scriitor n-amjguţuţafla este! Arţalcum nici dumneata nu ştii-InşJHuinneajţalfaci”, o jaciaşa pe neaşteptate şi o faci tare, Jfrumqasă. O. Faci jdjjptămânjfrămintat şi ars, la gura unui cuptor

de oale, smălţuită şi înflorită, cu ştiin—ţele din cei mai vechi străbuni, trecute din neam-şâpâstrate întregi de dumneata. Lasă-mă Bade Ioane, să-ţi zic mai bine *tu*, ca] i] num – nezeu. Ofaci în scoarţe şi oale ru fpmeia şi fetele tale şi în cusături gingaşe, cu izvoade pe marame şi cămeşi. O faci în urma plugului.

! a seceră şi coasă-Dovadă cântecele tale, mai „rumoase decât tot *Ce* au BOris condeiele, decât, ot ce zic naiul, alăuta şi cimpoiul. Sunt şi eu fărâmă de lăutar, dar nu te pot ajunge pe vine. Mă. Baţi ori de câte ori mă silesc să şuier după fluierul tău.

(*Gazeta literară*, anul XII, nr. 27 (690) iulie 1965)

UN SEMN BUN

În forfota unui tineret de care se vorbeşte din ce în ce mai mult şi care a constituit obiectul unei mari preocupări acum vreo trei ani într-o cauză sau alta, să ne ferim a le înşira şi s-a scris mult despre realităţile tinereşti.

Spre regretul publicului auditor, calităţile nu se găseau la nivelul defectelor descrise. Dintr-o cauză sau alta să ne ferim a le înşira şi noi – în majoritatea ţărilor civilizate s-a remarcat, cu sublinierile necesare, un spirit anarhic dispus să răstoarne clasicismul deprins în şcoală, în lectură şi chiar în familii mai solid aşezate. Întrebarea de fond era pe toate buzele şi în toate minţile prezente: cauza acestei decadenţe.

Din pantea românilor a vorbit cel mai vechi prieten al tineretului, Mihail Ralea. Au urmat serii de întâlniri particulare între savanţi, gânditori şi scriitori.

Propunerile profesorului Ralea au fost primite cu aplauze, ca o încheiere fericită a unor discuţii esenţiale. Dar, s-a remarcat ca un suspin al conştiinţei, că tocmai tineretul a lipsit la Geneva. Acuzatul fiind factorul principal al subiectului tratat, trebuia neapărat să fie de faţă cu toate că o vorbă veche, mereu adevărată, spune că tinereţea nu se numără cu

nii şi toate personalităţile care au dezbătut jroblema la Geneva depăşiseră demult calitatea rozelor înflorite la timp.

Mărturisesc, pe simpla şi unica mea răspundere, că am părăsit Universitatea lui Calvin cu amărăciune.

Dar să ne gândim la tineretul românesc. Ca o satisfacţie pentru noi, acest tineret e mai apropiat de conferinţa lui Ralea decât tot ce s-a vorbit peiorativ la Geneva. Din tineretul nostru multiform s-a desprins pe nesimţite o nuanţă. Tineretul gândeşte. Reflectează. Citeşte. Începe

să scrie…

După o pauză de apariţie a „Biletelor de Papagal”, corespondenţa îmi aduce tot mai multe probe că mintea se sprijină pe condei. Mi se cer sfaturi despre cum se scrie şi despre cum se începe scrisul. Personal n-am cerut niciodată sfaturi de la scriitorii cu nume făcute. Ba însuşi Caragiala, la întâlnirile cu el, îmi spunea că deţine secretele prozei şi că el mi-ar fi de mare folos. Fără impertinenţă i-am răspuns: „Iubite domnule Caragiale, secretele altuia nu folosesc la nimic… Ele trebuie găsite de către chiar începătorii literei scrise…”

Mi-aş permite, să răspund global gorespondenţilor mei că e nevoie, în scris, de ceea ce aş numi trei virtuţi teologale: modestie până la sacrificiu, exigenţă minuţioasă şi dragostea limbii moştenite. Deci cunoaşterea însufleţită a tradiţiilor noastre, a literaturii, scrisă de când ne-am pomenit, de marii noştri înaintaşi, lipsiţi de tipar, de invidie şi înfumurare.

19 – Ars poetica

Mă uimeşte, răsfoind foile literare, un aşa numit modernism, calificare a unei facilităţi nerecomandabile, care necinsteşte limba Mioriţei. Un singur modernism e de tolerat: noutatea spirituală şi a expresiei curate.

Îţi recomand, iubite corespondent cu visuri literare, răbdarea, până la sclavie, perseverenţă, muncă de zi şi noapte ca o închinăciune pentru graiul nostru şi un omagiu marilor noştri scriitori. Căci mai e ceva adevărat: valoarea scrisului românesc a putut să atingă toate înălţimile de intelect. Un scriitor român are la îndemână o literatură ştiinţifică şi literară şi tot ce-i necesar la perfecţionarea personalităţii. Tineretului i s-au creat condiţii de viaţă şi înţelegere, i s-a pus la îndemână toată uşurinţa marei culturi, tiparul e cu el, editurile îl slujesc şi bunăvoinţa timpului nostru îi dă dreptul să se manifeste pe toate dimensiunile lui şi în toate esenţele lui. Ce-i cere viaţa care-l aşteaptă? Seriozitate, adevărată şi adâncă seriozitate. O disciplină severă. O conştiinţă la tot pasul şi la toată îndeletnicirea.

Să nu ne fie ruşine de ce a realizat neamul nostru de la Cantemir, prin Eminescu, până în zilele noastre.

Prin urmare, iubitule corespondent, ridică-ţi fruntea în Luceafăr, crezând în menirea dumitale şi sărută-ţi în fiecare seară condeiul cu care vrei să încerci posteritatea.

(*Argeş*, nr. 3, august 1966)

CE E POEZIA?

De la un timp încoace se înmulţesc articolele de literatură despre „Poezie”.

În general poezia nu e literatură pură şi simplă. Ea facep-arte din viaţa cotid Tână. Dacă sevbr-peşte de multe ori despre stele, locul palavrelor filosofice (semifilozofie şi semipersonalitate) nu se referă la nimic cărturăresc. Litera» i cartea încep mai târziu. Toată viaţa noastră, le-zi şi noapte, e a luminii şi a stelelor celor: e gândesc şi muncesc, indiferent de lucrul pe nârt deşi de tipografie. Sumedenii de lucruri inexprimate covârşesc şi ciocanul şi condeiul, [speranţa şi dorul de lucru gingaş. Dacă ne aruncăm ochii în folclor, vedem ivindu-se poe-ziâdgisine. Elugarul are poezia în viaţa trăităcâlsilmaginară. S-a mai spus de repetate ori că literatura de cultură n-a putut decât [rareori să atingă apogeul ţărănesc, şi parcă ceea ce-i mai delicat e cules mai ales din gura şi scripca cântăreţului pe plai.

Chiar unii dintre scriitori remarcaţi, încercând să definească poezia şi arta, au dat unul după altul greş. Poezia nu e ceva brut, ca opădure sau o câmpie, dajrceva. careemanarclân jj ele ca şi din munca zilei de azi, de ierf şi de totdeâunasî din tot sufletul nostru.

E pogziadorinţă, aşteptare, e ca o speranţă nelimitată? Este şi astea şi altele multe! Ea

Nu e în niciun caz descriptivă prin revărsări ale gândulu Fsâexpresiei caum5 Ia tiptil printrli „impresii şi seasaţu. S-ar putea spune că e. umbra vieţii trăite, o umbră ascunsă în frumuseţi grăite.

Substanţa poeziei şi fiinţa ei întreagă vin din „mi” şti „pare”, din „parcă”, din „m-aş fi gândită – din teritoriul imens al închipuirii, adeseori absurdă, lăsând simbolului puterea lui de luminare a unei idei, autoritatea tuturor valorilor lui. Trebuie într-o zi să vorbim ni-ţeluş şi despre acest sim±» al.

Pqezâag presimţire, bănuială, incertitudine

Şi aproximativ. Altă făptură nu se „vede să aibă. Negreşit nu ne e permis să introducem în poezie tusea măgărească a neisprăviţilor din absurditate.

În bucătăria literară poetul Paul Verlaine. Scoborât până la rimă, a lăsat scris că *rima* de pildă „*c’est un bijou qui ne vaut un sou*” – dar poezia lui literară aduce în vers o lăscaie de aur. Literatura lui geme de acest aur, când exprimat, când ascuns în cutele frazei.

Va să zică ce ar fi poezia? Ecoul vieţii noastre simţite şi nemărturisite, confidenţa secretului nostru necunoscut, lucrul lacrimilor şi al suspinelor noastretăcuâecăruia i se cuvine marea discreţie a vieţii din lăutru.

Cum a uitat Moişidin. decalogul lui a unsprezecea fericire" carfije. paza. Căci în toate cântecele şi versurile Biblia e plină de poezie de la el până la Apocalips?

Oriunde deschid această carte a cărţilor, iscutată, îndreptată, strâmbată, interpretată, a orice pagină dau de poezie. Biblia e, înainte e a fi o mărturie a preotului sau a cititoru-ul, poezia tuturor care cer de la ea un har şintr-un fel sau altul acest mare volum se mă-uscrise succesive a răspândit harul preţutineni. Rămân încă vreo câţiva ani de discuţii i cercetări teologice ca să ne alegem, la urma rmei, cu literatura lui Moisi. Cred că nu mai e nevoie să spunem căjaoe-ia e o necesitate a. sufletului fiecăruia. În orice irecţie s-ar manifesta. JE povara dulce sau mare a fiecăruia din nou Mai rămâne a se escifra felul cum trebuie poezia scrisă, cu deosebire acea zisă poezie care mă întristează şi care seamănă mai mult cu proza fără cap şi sfârşit – şi din nefericire Ifăra substanţă, încurajată la o abundentă publicare de insuficienţele redacţionale.

(Argeş, nr. 6, noiembrie 1966).

SCRIS ŞI NESCRIS

Cuvintele fac limba şi vorbirea unui popor devenind cel mai frumos mod de transmitere a gândului şi sentimentului fiecărui om.

Un cuvânt e un sunet sau mai multe, el contribuind după dulceaţa sau asprimea lui la muzicalitatea limbii vorbite. Cât priveşte limba scrisă, adică literatura, cuvintele mai au şi rolul de a-l pune pe cititor să-şi facă imagini şi legături, totul depinzând şi de gradul de intelect al celui care citeşte superficial sau citeşte înţelegând adâncimile şi nuanţele folosite de scriitor.

Ca şi oamenii, cuvintele se nasc şi durează mai mult sau mai puţin nişte legi pe care nu le-a prea înţeles încă nimeni, mulţumindu-se abia cu constatări şi aprecieri în general şcolare.

Cuvântul, oricare ar fi el, are două accepţii: una pentru auz şi alta pentru scris. Cum se naşte şi cum capătă un sens face parte dintr-o spontaneitate involuntară. De ce se cheamă boul, bou şi nu se cheamă privighetoare? De ce-i zice broaştei în franţuzeşte „grenou-ille"!? Nicio coincidenţă şi nicio filiaţiune… Cine oare poate lămuri misterul ce este

limba? E una din explicaţiile majore, imposibil de dat în filologie: problemă esenţială, greu şi penibil de descifrat, piedica mare a diferenţelor dintre limbi şi problemă mult mai mult de inspiraţie decât de combinaţie de silabe.

Limba e un mister. Forma misterului e încuiată. Cheia lui nu o are nimeni.

Limbile ca şi cuvintele au sensuri şi valori diferenţiate dar şi accepţii egale, după caz, după cum se poate constata, şi un sens universal: „mama", în orice limbă e tot mamă, deşi cuvântul care o exprimă este altul… Îi pot zice băţului *baston* şi sensul devine altul, îi pot zice *cârje*, îi pot zice *ciomag* şi mereu sensul e altul.

Sunt cuvinte bătrâne şi care îmbătrânesc, cât şi cuvinte care mor. În fiecare epocă se iveşte un cuvânt nou pe neaşteptate şi tot aşa moare. Mai sunt şi aşa-zisele cuvinte uitate oare pot reînvia dacă scriitorul chemat să reprezinte limba scrisă ştie să le folosească şi să le redea prospeţimea necesară.

Cuvintele au ca şi omul o vârstă, e cuvânt mai tânăr şi e cuvânt mai bătrân, având fiecare un chip al lui, ca portretele într-o galerie de tablouri. Varietatea şi sensul cuvintelor aparţin scriitorului. El poate întoarce un sens într-altul şi contribuie astfel la renovările limbii – de aci începe şi aşa numitul stil, atât al limbii cât şi al scriitorului.

Ziserăm că stilul e omul – orice om are figura lui, fiinţa lui ca şi cuvântul scris. Un cuvânt are accent şi ţinută, o eleganţă şi o fineţe, având şi semnul epocii în oare e vorbit – în definitiv are un semn şi semnul e individualitatea lui.

În stil şi în cuvânt joacă un rol de multe ori îndrăzneala: nu trebuie să ne fie frică de a îndrăzni. Limba pe care o scriem o facem noi şi putem cuteza să o întoarcem şi să exprimăm în conformitate cu stăpânirea limbii noastre personale.

Limba noastră românească are puterea plastică de a schimba cu uşurinţă substantivul în verb şi verbul în substantiv. De pildă: usturoi în ustură; bate în bătătorit; pământ sau pământean, în a împământeni; a lumina în luminare; întuneric – întunecare; şarpe – a şerpui – şerpuitor; drum – îndrumător – drumeţ – a îndruma; prost – prostit; frumos – frumuseţe – înfrumuseţare; floare – înflorit ete.

Înainte de a ajunge la asemenea cuvinte scrise, la îndemâna scriitorului, cuvintele sunt din belşug vorbite. Prin derivaţie naturală,

toată vorbirea scrisă are pilde numeroase. Cuvintele îmbelşugate ale graiului comun şi simplu oferă scrisului variaţii de literatură bogată. Între lipsurile de vocabular aici vine din plin colaborarea filologiei care caută şi găseşte adeseori cuvântul sau expresia trebuincioasă (cuvintele tehnice, de pildă).

Uneori scrisul are tendinţa de a strica limba mai repede decât a o înfrumuseţa şi un cuvânt frumos prin esenţa lui se urâţeşte. De unde vine nevoia la unii scriitori care nu sunt scriitori propriu-zis, de a seri de pildă *păpuşă* cu a când ea trebuie vorbită şi scrisă păpuşe

(ca şi uşă, cenuşe, mănuşe, mătuşe, faşe, căpuşe etc.)?

Ţi se cere un manuscris la o redacţie literară şi când ţi-l citeşti imprimat nu mai găseşti nici linie, nici sens, redacţiile fiind obligate să intervină cu legea dicţionarului şi să modifice expresia şi ideea scriitorului.

Dicţionarul e o simplă sculă şi în niciun caz mai mult. Dicţionarul nu poate fi o lege sau o constituţie din simplul motiv că el stă pe loc în timp ce limba evoluează mereu. De aci şi greşeala editurilor de a impune *păpuşă* în loc de *păpuşe* cum se pronunţă de popor.

Virgula e o pauză determinată de multe ori de scriitor, o pauză de gândire, o întoarcere de sens, obţinerea anumitor nuanţe pe care o permite limba noastră. Potopul de virgule întâlnite în diverse lecturi exasperează şi exasperarea creşte aflând că aceste virgule nu sunt puse de scriitor ci în biroul redacţional!

Amestecul în scrisul cuiva este nepermis. Decât să fie ciopârţit de nişte oameni care nu sunt scriitori, un text e de preferat să fie restituit autorului spre a-l reface sau pur şi simplu înlăturat. Nimic nu este mai absurd decât să te vezi apărând cu alt cap şi altă minte. Noroc că pe vremea lui Coresi şi Miron Costin nu existau edituri şi dicţionare care să înveţe cum trebuie scris!

(*Argeş*, nr. 1, ianuarie 1967)

NOTE

1. Reprodus în Poeţi *şi* critici *despre poezie*, editura Albatros, 1972, p. 256 – 266, ediţie îngrijită şi prefaţată de Adriana Mitescu; revăzută de autor, textul a fost inclus în *Scrieri*, vol. 23, editura Minerva, 1972, p. 43 – 55.

2. În varianta ultimă, revăzută de Arghezi, s-a renunţat la calificativul „pură" pe lângă *poezie*, cum era scris în textul din *Linia*

dreaptă; se respinge astfel, în mod tacit, interpretarea eronată a formulării respective puse în relaţie cu ceptul de „poezie pură" al abatelui Bremond.

3. Reprodus în Tablete *de cronicar*, ESPLA, 1960, p. 31 – 33, ediţie prefaţată de D. Mi cu; revăzut de autor, este inclus în *Scrieri*, vol. 23, editura Minerva, 1972, p. 76 – 78.

4. Reprodus în Tablete *de* cronicar (ed. Citată), p. 71 – 74.

5. Ibidem, p. 75 – 77.

6. Nr. 4 al revistei *Integral* a fost închinat – drept omagiu – lui Tudor Arghezi, cu un portret al scriitorului văzut de Maxy.

7. Reprodus în Tablete *de cronicar*, p. 85 – 86.

8. Inclus în voi. Cartea *cu jucării*, Ed. Cultura Naţională, 1931, reprodus în Pagini *din trecut*, ESPLA, 1955, p. 217 – 219, apoi în *Scrieri*, voi 7, 1964, p. 7 – 9.

9. Reprodus în Tablete *de cronicar*, p. 87 – 89.

10. În *Ramuri* a apărut cu titlul *Dobitoacele noastre literare*; reluat în *Tablete de cronicar*, p. 90 – 96 cu titlul schimbat şi cu câteva formulări eliminate.

11. E vorba de monografia lui G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu* Ed. Cultura Naţională, 1932.

12. Scena a fost evocată şi de Al. Rosetti într-o amintire din *Cartea albă*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968.

13. În *Ideea europeană*, 1 noiembrie 1927, Ion Barbu a publicat aspra invectivă *Poetica domnului T. Arghezi*.

14. Reprodus fragmentar în *Tablete* de *cronicar*, p. 108 – 122; apoi, integral, în voi. *Mărturisiri literare*, Ed. Minerva, 1971, p. 133 – 157, ediţie îngrijită şi introducere de Iordan Datcu; textul a fost inclus (inexplicabil) în *Scrieri*, voi, 23, p. 9 – 32.

15. D. Cineva era D. Caracostea care, afjat la conducerea Institutului de istorie literară, a organizat, în anii 1932 – 1933, un serial de mărunţişuri literare susţinute la Facultatea de litere şi filosofie din Bucureşti şi publicate, apoi, în *Revista Fundaţiilor Regale*; ampla confesiune a lui Tudor Arghezi, fără a fi fost prezentată oral, a fost difuzată în revista citată.

16. E vorba de ediţia *Versuri alese*, Buc, 1946, Editura de stat; textul a fost reprodus în voi. *Lume veche, lume nouă*, Ed. Tineretului, 1958, p. 319 – 320, de unde l-am cules şi noi.

17. Ibidem, p. 331 – 332
SUMAR
? 1
Prefaţă… – … 5
Notă asupra *ediţieiţ 4*… «37 K
11 agi jiod o s-o de B. Delavranccă T
Despre scriitori…
Pamfletul…
Romantica industrială
„77
Re cu
Paiiilltlui… „*JmJH*
Cărţile…80 *?
Ctrebuie să ştie un tânăr la 45 de ani… – f-" JH (
Evenimentul „*…; – ţ 88
Etica – Scrisori unei fetiţejjfl. «Îj-.97
Autorii" TT11…"… 1, „…". 104
Cronica literară a lui Coco… 107
Epistolă provincială… 111
— Poezia J… C_2V
Rugăciunea lui Coco… IÂ5
Epistolă literară… 120
Jucăriile… 125
Epistolă… 129
Bilet de începător…134
Literatura şi Tmul de rinci] …137
Despre câteva lucruri ştiutej… 145
Una din cele mai… 148
Epistolă de – flăcău… 152
Poezia*}. r… 157
Ritica… 165
O literatură … 168
Bilet literar… 173
Variaţii Scrisori
[Ce este „Arta?… 285 «»
În semnljun… 288
TTV – oezia?!… *M*… „V 291
eris-şi „iiescris…294

Note…29 ii
Jurnalul Disciplina. Lucrul dracului o reţetă… Fierarul… Altă poetică Articolul…
O carte de duhovnicie…246
Critica literară…249
Bilet
Stilul indirect o vorbă Domnilor editori Talentul meu t Răscrucea
…257
…260
…264
…266
…268
Cu, în citim şi înţelegem… 272
Crestături pe braţul condeiului… *Sit l's*… C 279
Argument…282
Redactor: VASILE IGNA Tehnoredactor: L. HLAVATHY
Apărut: 1974. Bun de tipar: 29.05.1974 Comanda nr.: 1109 Coli de tipar: 9.5 Hârtia: tipar înalt
A. 80 g/m^2. Format: 32/70X90. Tiraj: 9590140
Expl. Broşate. C.Z: pentru biblioteci: 859: O-4
Tiparul executat sub comanda nr. 268/1974 la întreprinderea Poligrafică Cluj str. Brassai nr. 5 – 7 Republica Socialistă România